

CICLE DE CONFERENCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LA DINÀMICA DELS
GRUPS, LA JERARQUIA DELS ESPAIS I LA IMMIGRACIÓ

"LES MIGRACIONS A CATALUNYA EN UN NOU PERÍODE DEMOGRÀFIC"

LLUIS RECOLONS

LES MIGRACIONS A CATALUNYA EN UN NOU PERÍODE DEMOGRÀFIC

LLUÍS RECOLONS

INTRODUCCIÓ

El títol que encapçala aquest treball, "Les migracions a Catalunya en un nou període demogràfic", substitueix el més vague que constava en el programa, redactat quan encara estava a l'aguait de què em sortiria quan em posés a treballar el tema.

L'encàrrec que em feren els organitzadors d'aquestes jornades era de situar demogràficament el fenomen migratori a Catalunya dels últims anys i decennis. En el mateix títol hi ha una afirmació bàsica que qualifica l'actual situació: som ja en un nou període demogràfic, clarament diferenciat del període precedent 1951-1975.

Es ben possible que si aquesta sessió s'hagués retardat un parell de mesos, tot el planteig del treball fóra ben diferent. Efectivament el Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya està treballant, ja fa temps, amb les dades dels Padrons Municipals de 1981 (paral·lels al cens) i espera poder oferir-les al públic abans de cap d'any. Els avantatges de poder treballar amb dades de recomptes censals recents i comparar-les amb els precedents són evidents, i per aquesta via hagués orientat inicialment el treball. Serà important de poder disposar d'aquestes dades referides a Catalunya amb un avenç considerable en relació al ritme lent de les publicacions del cens que ofereix l'I.N.E. Hem de lamentar, però, que l'estudi del Consorci s'hagi retardat, si més no un any, a causa de l'heterogeni tractament de les dades de part d'alguns municipis catalans, especialment d'entre els que disposen d'equips i tècniques d'Informàtica. L'excepció, positiva, ha estat la dels 27 municipis de la Corporació Metropolitana de Barcelona. Aquesta entitat ha publicat les "Dades estadístiques del Padró de 1981 dels municipis de C.M.B." en dos volums,

que ofereixen material ben interessant per a l'estudi de la població d'aquest territori en el qual hi resideixen el 52/ dels habitants de Catalunya.

En no poder partir doncs com fóra lògic i més fecund de les dades del cens (i/o del Padró Municipal) de 1981 de tot Catalunya, faré el que podré amb les dades disponibles. Un tractament quelcom més extens de la població de la Corporació Municipal Metropolitana, respondrà a les possibilitats a l'abast.

Aquest treball constarà de tres parts:

La primera part la dedicaré al període 1951-1975. Les seves extraordinàries característiques demogràfiques us son ben conegudes. Aquestes condicionen fortament l'actual estructura social de Catalunya. Unes sessions dedicades a estudiar el fenomen immigratori no poden deixar-les de banda. Disposem ja d'extensos i qualificats estudis sobre el tema: a més de les dades de l'I.N.E., el Consorci (C.I.D.C.) ha ofert bàsiques, que permeten per exemple enllaçar les dades a nivell comarcal amb les sèries històriques d'en Josep Iglésies. El Departament de Geografia reuneix ara un planter de geògrafs que s'han llençat recentment a treballs demogràfics de volada i qualitat: Anna Cabré, Isabel Pujadas i Tomàs Vidal s'han ocupat d'aquest període, i especialment de la situació demogràfica de Catalunya que palesa el Padró de 31-XII-1975.

La segona part la dedicaré al període que arrenca en 1976 i les últimes dades de les quals faré us, arriben a 1982. Em serviré lògicament entre d'altres fonts de les úniques dades publicades fins ara a nivell de tot Catalunya del cens del 1981: les del total d'habitants per municipi i el que d'elles pot deduir-se a nivell de comarca o altres agrupacions territorials. En Joaquim Capellades (del C.I.D.C.) ha anat publicant a "Estadística i Societat" (fulls de l'Institut Central d'Estadística i Documentació de la Generalitat de Catalunya) uns compendiosos estudis, ben documentats i mesurats en les seves apreciacions, cosa que tindrè en compte. La Corporació Metropolitana de Barcelona en la publicació que abans he esmentat, a més de l'estudi del territori de la seva competència, dedica set pàgines

introdutòries a estudiar l'evolució demogràfica de Catalunya en aquest període. Es tracta d'un resum ben expressiu i condensat. L'Associació Catalana de Ciència Regional organitzà pel maig del 1982 unes jornades dedicades a l'estudi de "La població a Catalunya els anys vuitanta", en tres importants ponències: la d'en Tomàs Vidal, "Panoràmica general de la població Catalana" que avançava i en cert sentit ampliava el que després publicà a l' "Atlas Sòcio-Econòmic de Catalunya" (full n. 1.03.06); Isabel Pujadas tractà de les "Perspectives demogràfiques diferencials de la població de Catalunya" en la qual penso que serà una fita important per a la demografia de Catalunya; Josep Ma. Canals i Xosé Novoa tractaren de l' "Anàlisi quantitativa de l'evolució demogràfica de la ciutat de Barcelona entre 1970 i 1980" aportant dades acuradament treballades sobre l'evolució demogràfica del municipi de Barcelona que resulta capital pel seu pes i tendència demogràfica específica, per entendre l'actual fet migratori de Catalunya. Les "Reflexions sobre l'evolució de la població a Catalunya fins a l'any 2.000" d'Anna Ma. Cabré (a "Catalunya cap a l'any 2.000", publicacions de la Fundació Jaume Bofill, Barcelona 1979) ofereixen una perspectiva on situar el període actual.

Una tercera part, breu i esquemàtica, vol anar més enllà de les dades estadístiques, i també més enllà de la demografia, oferint algunes reflexions que jo em faig sobre la immigració a casa nostra.

En una circumstància semblant, en alguns aspectes, a aquesta, vaig escriure un treball publicat després a "Perspectiva Social" (n. 14, Jüliol-Desembre 1979, Pàgs. 7-33) del qual em serviré ben abundantament en aquest escrit, tot actualitzant les dades. La part propiament nova serà justament la dedicada al període actual 1976-1982...

I. LES MIGRACIONS EN EL CONTEXT DEMOGRÀFIC DE 1951-1975

L'extraordinari increment de la població de Catalunya

La població de Catalunya que el 1900 era gairebé de dos milions d'habitants, s'ha triplicat en els vuitanta primers anys del segle XX i haurà superat els sis milions d'habitants en 1982.

En els vint-i-cinc anys que van de 1950 a 1975 es va produir el creixement més fort, amb un augment del 75 per cent, en el nombre d'habitants. L'excepcionalitat d'aquest increment es fa manifest si el comparem amb el que en el mateix període es produí en els catorze estats més poblats de l'Europa Occidental: efectivament, Suïssa i Holanda són entre ells els que més incrementaren llur població. Per a tots dos Estats l'increment fou del 36 per cent. Aquest percentatge no arriba ni a la meitat del que conegué Catalunya en el mateix període 1950-1975.

En el decenni 1961-1970 es produí el màxim augment de població a Catalunya (26'40 habitants de més per cada mil habitants i per any en el quinquenni 1961-1965, i 26'15 en el quinquenni 1966-1970). En el quinquenni següent: 1971-1975, tot i mantenir-se un ritme d'increment força elevat, (20'05 habitants de més per mil habitants i per any) es fa palès un *alentiment* en el creixement de la població.

Creixement natural i creixement migratori

Prop de tres quartes parts de l'increment de la població de Catalunya en la primera meitat d'aquest segle han estat degudes al *creixement migratori* (immigrats menys emigrats). El *creixement natural* (naixements menys defuncions) fou *molt reduït* en el conjunt del cinquanta anys que van del 1900 al 1950: 2'8 per mil habitants i per any a Catalunya, mentre que per al conjunt l'Estat espanyol fou del 8'2 per mil habitants i per any.

Si treiem els dos períodes de demografia catastròfica; epidèmies de 1917-1919 i guerra civil 1936-1939, tenim en el període 1923-abril 1936, per a Catalunya, un creixement natural de 3'8 per mil habitants i per any.

Entre 1950 i 1975, a més del notable increment de població total ja esmenat, s'ha anat produint un canvi significatiu en els diferents elements que componen aquest increment. Els índexs de creixement natural a Catalunya augmenten progressivament. Això ha estat degut, alhora, a un increment notable de la natalitat i a una disminució de la mortalitat.

D'aquesta manera Catalunya assoleix, cap a la fi del període, d'igualar i fins i tot superar l'índex de creixement natural d'Espanya: 11'46 per mil habitants i per any a Catalunya en 1971-1975; i 10'76 a Espanya.

El *creixement migratori* va portar a Catalunya 1.393.052 habitants de més *entre 1950 i 1975*. Els immigrants a Catalunya encara foren més, ja que d'ells han estat sostrets els emigrats des de Catalunya cap fora. Més de la meitat d'aquest creixement migratori es produí en el decenni 1961-1970. En el quinquenni següent, 1971-1975, en minvar el ritme de creixement migratori i continuar pujant el creixement natural, s'arriba a Catalunya a una *nova situació*: el creixement natural (11'46 per mil habitants i per any) superà el creixement migratori (8'59 per mil habitants i per any).

Els immigrants: volum i procedència

En acabar el període de màxima immigració a Catalunya, l'any 1975, el 38,39% de tota la població de Catalunya havia nascut fora de *Catalunya*. Per a copsar el que això significa, cal tenir present que els grans països receptors d'immigrants com són ara els Estats Units, Argentina, Nova Zelanda, en el pic de les onades migratòries, no passaren d'un 30 per cent de població forània en el conjunt de llurs poblacions. (Juan

F. Marsal, "Sociología de la inmigración" a *la Vanguardia*, 24-abril-1977).

La forta immigració que rebé Catalunya en els anys vint i trenta provenia principalment del País Valencià, Murcia, Aragó i Andalusia. En els darrers decennis, en canvi, la immigració des de llevant ha cessat pràcticament i Andalusia ha destacat de molt com a principal país d'immigració cap a Catalunya, seguit a distància per Extremadura, Aragó, les dues Castelles, Lleó i Galícia.

El 1975 hi havia a Catalunya 2.172.262 habitants nascuts fora de Catalunya. Aquesta xifra comprenia alhora els veterans sobrevivents de les immigracions d'abans de la guerra civil i els dels anys posteriors.

Els moviments de població a l'interior de Catalunya

Cal tenir present que a l'interior mateix de Catalunya s'han produït uns corrents migratoris molt forts: particularment des dels petits municipis rurals cap als centres urbans capitals subcomarcals, comarcals o supracomarcals) i també des d'uns municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona a d'altres de la mateixa Àrea Metropolitana. També darrerament de Barcelona-ciutat cap als pobles o ciutats de l'Àrea Metropolitana. En el quinquenni 1971-1975 aquesta migració de l'interior de Catalunya arribà a superar el volum de la migració entre Catalunya i la resta d'Espanya.

L'evolució demogràfica de Catalunya ha anat accentuant progressivament els desequilibris territorials en el repartiment de la població, de tal manera que l'any 1900, per a aconseguir un utòpic repartiment homogeni de la població entre les trenta-vuit comarques catalanes, hauria calgut que el 37'56 per cent de la població canviés de comarca de residència. En canvi el 1975, per a aconseguir una redistribució teòrica de la població que assolís la mateixa densitat per a totes i cada una de

les trenta-vuit comarques, caldria que el 62,68 % dels habitants de Catalunya establís llur domicili en una comarca diferent d'aquella en la qual residien.

L'any 1975 Barcelona capital, amb 1.754.714 habitants, apareixia estabilitzada respecte al volum de població del 1970, amb un notable decreixement relatiu de la seva participació en el conjunt de la població de Catalunya, que era del 31 per cent. En el mateix any 1975 l'Àrea Metropolitana de Barcelona (Barcelonès, Baix Llobregat, Vallès Oriental, Vallès Occidental, Maresme, Garraf i Alt Penedès) sumava 4.017.078 habitants: suposava el 71 per cent de la població de Catalunya quan solament ocupaven el 10 per cent de la superfície territorial. Aquesta Àrea Metropolitana de Barcelona, amb excepció de Barcelona, i les comarques tarragonines del Tarragonès, el Baix Penedès i el Baix Camp, donaven els màxims increments poblacionals entre 1970 i 1975.

Dintre de Catalunya, a més de la zona de concentració de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i de la zona inclosa en les comarques del Camp de Tarragona i del Penedès, hem detectat l'existència d'altres vuit zones més de concentració de població. El conjunt de les deu zones concentrava el 1975, 5.054.606 habitants, el 89,25% de la població de Catalunya, en una superfície de 17,39% del territori de Catalunya. En el llibre ja citat, *Catalunya: home i territori* he tractat en detall cada una d'aquestes zones de concentració.

La zona menys poblada de Catalunya fa com un gran triangle interior que comprèn disset comarques i s'estén des del Pirineu de Lleida fins a les comarques pre-litorals tarragonines. En aquestes comarques l'única concentració important de població es troba a Lleida i a la resta del territori regat pels canals d'Aragó i Catalunya i d'Urgell a les comarques del Segrià, l'Urgell, Noguera i les Garrigues. Fora d'aquesta zona de concentració el procés de despoblació de les comarques del triangle interior és, amb excepcions, considerable.

TAULA 1

POBLACIÓ DE FET A CATALUNYA I A ESPANYA DE 1900 A 1981

ANYS ¹	CATALUNYA	ESPANYA ²	% DE CATALUNYA SOBRE ESPANYA
1900	1.966.382	18.594.405	10,58
1910	2.084.868	19.927.150	10,46
1920	2.344.719	21.303.162	11,01
1930	2.791.292	23.563.867	11,85
1936 (1)	2.921.216	24.849.000	11,76
1940 (3)	2.890.974	25.877.971	11,17
1945	3.073.254	26.992.166	11,39
1950	3.240.313	27.976.755	11,58
1955	3.532.852	28.980.378	12,19
1960	3.925.779	30.430.698	12,90
1965	4.493.699	31.965.565	14,06
1970	5.122.567	33.823.918	15,14
1975	5.663.125	35.889.626	15,77
1981 (1)	5.958.208	37.616.947	15,84

1. La data típica per a totes aquestes recensions censals és la de 31 de desembre de l'any respectiu, a excepció de la de l'any 1936, que és la del 30 d'abril i de la del 1981 que és l'1 de març.

2. Les dades referides a Espanya comprenen tota l'Espanya peninsular, les Illes Canàries i les Balears. El conjunt de l'Estat l'any 1981 comprèn, a més, els 129.313 habitants de Ceuta i Melilla; amb ells la població total d'Espanya sumava 37.746.260 habitants de fet.

3. El marge d'error del cens del 1940 és més ample que l'usual.

Font: Elaboració de Ll. Recolons sobre dades de l'I.N.E., Anuarios Estadísticos de España; i per al cens de Catalunya del 1936: Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència, Servei Central d'Estadística, (Barcelona, 1937).

TAULA 2

NATALITAT, MORTALITAT I CREIXEMENT NATURAL A CATALUNYA I A ESPANYA, PER QUINQUENNIS, 1951-1975 ¹

CATALUNYA

QUINQUENNIS	NATALITAT	MORTALITAT	CREIXEMENT NATURAL
	PER MIL H. I PER ANY	PER MIL H. I PER ANY	PER MIL H. I PER ANY
1951-1955	15,92	10,37	5,55
1956-1960	17,99	9,88	8,11
1961-1965	19,11	9,54	9,57
1966-1970	19,66	8,73	10,93
1971-1975	19,90	8,44	11,46
1976-1981	16,60	7,40	9,20

ESPANYA ²

1951-1955	20,29	9,79	10,48
1956-1960	21,40	9,12	12,28
1961-1965	21,25	8,58	12,67
1966-1970	20,09	8,49	11,60
1971-1975	19,20	8,44	10,76
1976-1981(3)	16,95	7,97	8,98

1. Donem a tots aquests coeficients un valor aproximat, tot considerant les xifres decimals subjectes a un marge de discrepància per raó de la diversitat i simplificació dels sistemes de càlcul emprats i també a petites diferències en algunes xifres de base.
2. Les dades referides a Espanya comprenen tota l'Espanya peninsular, les Illes Canàries i les Balears.
3. Per a 1976-1981, les dades de 1976-1979, són les que l'I.N.E. dona com a definitives (naixements segons residència de la mare i defuncions segons residència del difunt). Per a 1980 i gener-febrer de 1981 (únics mesos que entren en consideració, d'aquest any), les dades són les que l'I.N.E. dona com a provisionals, i en el cas dels naixements es tracta del registre segons lloc d'inscripció. Per a Catalunya hem tractat de compensar la inexhaustivitat més palesa d'algunes dades, seguint les consideracions i càlculs fets per en Joaquim Capellades a "Estadística i Societat", publicació de la Generalitat de Catalunya (fulls 10-11, 22-23 i 24-25).

Font: Elaboració de Lluís Recolons sobre dades de l'I.N.E., "Movimiento natural de la población" i "Anuario Estadístico de España", (vegeu també nota precedent).

TAULA 3
 CREIXEMENT NATURAL, MIGRATORI I TOTAL PER MIL HABITANTS
 I' PER ANY, PER QUINQUENNIS, 1951-1975 ¹
 CATALUNYA:

Quinquennis	Creixement natural	Creixement migratori	Creixement total
	per mil h. i per any	per mil h. i per any	per mil h. i per any
1951-1955	5,55	11,73	17,28
1956-1960	8,11	12,96	21,07
1961-1965	9,57	16,84	26,40
1966-1970	10,93	15,22	26,15
1971-1975	11,46	8,59	20,05
1976-1981 (3)	9,2	0,8	10,0
ESPANYA:			
1951-1955	10,48	-3,43	7,05
1956-1960	12,28	-2,52	9,76
1961-1965	12,67	-2,83	9,84
1966-1970	11,60	-0,30	11,30
1971-1975	10,76	1,09	11,85
1976-1981	8,98	0,17	8,81

1. Donem a tots aquests coeficients un valor aproximat tot considerant les xifres decimals subjectes a un marge de discrepància a causa de la diversitat i simplificació dels sistemes de càlcul emprats, i també a diferències entre les xifres absolutes de base publicades referents al creixement natural.
2. Les dades referides a Espanya comprenen tota l'Espanya Peninsular, les illes Canàries i les Balears.
3. Dades provisionals del període 1976-1981 (vegeu nota 3 a la taula 2).

Font: Elaboració de Lluís Recolons sobre dades de l'I.N.E., "Movimiento natural de la población" i "Anuario Estadístico de España" i Joaquim Capellades, "Estadística i Societat", publicació de l'Institut Central d'Estadística i Documentació de la Generalitat de Catalunya, fulls 10-11, Novembre-Desembre 1981.

TAULA 4
LLOC DE NAIXEMENT DELS HABITANTS DE CATALUNYA
ANYS 1970 I 1975

Lloc de naixement	Habitants de dret		% de la població de Catalunya	
	1970	1975	1970	1975
Catalunya	3.181.559	3.486.310	62,31	61,61
Andalusia	840.206	982.223	16,45	17,36
Aragó	175.579	178.418	3,44	3,15
Extremadura	145.675	184.096	2,85	3,25
Castella la Nova	143.990	163.458	2,82	2,89
Múrcia	139.202	140.179	2,73	2,48
País Valencià	109.789	104.766	2,15	1,85
Lleó	84.083	101.178	1,65	1,79
Castella la Vella	82.051	86.953	1,61	1,54
Galícia	77.777	89.935	1,52	1,59
Fora d'Espanya	59.124	71.636	1,16	1,27
País Basc	14.324	15.751	0,28	0,28
Navarra	13.977	14.841	0,27	0,26
Ceuta i Melilla	12.889	6.456	0,25	0,11
Astúries	12.626	15.014	0,25	0,27
Balears	9.778	10.410	0,19	0,18
Canàries	3.614	3.927	0,07	0,07
	5.106.243*	5.658.572*	100,00%	99,95%

* Habitants de dret = habitants de fet més residents absents, menys transeünts. Les xifres d'habitants d'aquesta taula han estat deduïdes d'una mostra sobre el total de la població de dret. La xifra total d'habitants de dret, deduïda del recompte total del cens de 1970, és de 5.107.606 i la de 1975, 5.660.393.

Font: Elaboració de Ll. Recolons sobre dades de: Consorcio de Información y Documentación de Catalunya, "datos básicos de las comarcas catalanas" (Barcelona, 1977), pàgs. 8-11 i id. "Dades Estadístiques del Padró Municipal d'habitants de 1975" (Barcelona, desembre 1981), pàgs. 67-72.

TAULA 5

ESTIMACIÓ DEL CREIXEMENT MIGRATORI I TOTAL DE CATALUNYA.
 ANYS 1975 A 1982

Anys	Creixement natural dades estimades	Migració neta estimació inexhaustiva	Creixement absolut
1975	64.720	32.460	97.180
1976	62.475		87.713
1977	61.813	18.016	79.829
1978	55.756	5.420	61.176
1979	47.185	3.476	50.661
1980	40.538	-3.404	37.134
1981	29.828		20.068
1982	29.896	-16.116	13.780

1. L'"Estimació" de les dades de creixement natural a Catalunya és el resultat d'afegir-ne 2.000 més a cada un dels anys 1975-1982. Aquesta manipulació pretén compensar la inexhaustivitat de les dades de l'I.N.E. De 1976 a 1979, es tracta de la inexhaustivitat que prové de les dades dels municipis de Mataró, Igualada i alguns d'altres del Maresme i de l'Anoia. Segueixo així les consideracions i càlculs d'en Joaquim Capellades. Per a 1980-1982 mantinc la mateixa xifra absoluta de 2.000 més (potser exagerada), perquè a més de la inexhaustivitat esmentada que no consta que hagi estat corregida, hem d'afegir la que prové de la provisionalitat de les dades de l'I.N.E. corresponents a aquests anys.
2. Les dades de migració interior que ens han servit ací de base per a calcular la migració neta, provenen de la sèrie de l'I.N.E.: "Migraciones interiores" elaborada a partir de les altes i baixes en els registres municipals. La inexhaustivitat afecta en aquest cas més a les baixes (emigracions), que a les altes (immigracions).
3. Les dades de migració neta corresponents als anys 1976 i 1981 són respectivament 8.134 i -6.381. No les fem constar en la taula perquè en tractar-se d'anys de recollida de fulls censals i/o padronals, les dades no responen de lluny a la realitat, donat que omplint aquests fulls molts estalvien la formalitat d'anar al Registre Civil. Pel càlcul del creixement absolut en aquests anys, hem suposat una migració neta corresponent a les mitjanes aritmètiques de les migracions netes dels anys anteriors i posteriors a aquell del qual es tracta: Per a 1976 una migració neta de 25.238 i per a 1981 de -9.760.

Font: Elaboració de Lluís Recolons, basada en dades de l'I.N.E., "Movimiento natural de la población de España", id. "Anuario Estadístico de España". Joaquim Capellades, "Estadística i Societat" publicació de l'Institut Central d'Estadística i Documentació de Catalunya de la Generalitat de Catalunya, full 10-11 (novembre-desembre 1981).

TAULA 6.

COMARQUES DE CATALUNYA. % DE CREIXEMENT TOTAL DE LA POBLACIÓ DE FET.

Períodes:

1951-1975

1971-1975

1976-1981

(Per a 1981, fins a l'11 de març).

Nota: Les comarques afectades pels quatre municipis annexats a d'altres municipis de comarques diferents, porten asterisc (*). Hem mantingut constants també en aquests casos els límits comarcals de 1936. Vegeu nota 23 de la pàg. 37, a "Catalunya: home i territori"

Font: Elaboració de Lluís Recolons Les dues primeres columnes, reproduïdes de CATALUNYA: HOME I TERRITORI. Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1979, pàg. 40.

% creixement 1971-1975

1. Baix Llobregat	378,81	1. Baix Llobregat	31,70
2. Vallès Occidental	218,68	2. Tarragonès	29,17
3. Vallès Oriental	173,86	3. Vallès Oriental	25,77
4. Tarragonès	135,71	4. Baix Penedès	25,07
5. Maresme	121,57	5. Vallès Occidental	20,99
6. Garraf	92,93	6. Maresme	20,87
7. Baix Penedès	76,98	7. Baix Camp	16,24
		8. Garraf	14,00
CATALUNYA creix total		CATALUNYA creix. total	
	74,77		10,55
8. Baix Camp	70,94	9. Gironès	9,90
9. Barcelonès	70,10	10. Anoia	9,88
10. Anoia	64,64	11. Alt Penedès	8,51
11. Gironès	52,61	12. Vall d'Aran	8,49
12. Segrià	52,46	13. Baix Empordà	8,09
13. Selva	50,40	14. Alt Empordà	8,06*
14. Baix Empordà	47,70	15. Bages	7,58
15. Bages	43,62	16. Segrià	7,30
16. Osona	37,57	17. Selva	6,99
17. Alt Penedès	34,02	18. Barcelonès	6,04
CATALUNYA creix. natural		19. Montsià	5,81
	31,87	CATALUNYA creix. natural	
18. Alt Empordà	22,48*		5,48
19. Montsià	12,86*	20. Osona	4,98
20. Garròtxa	10,00*	21. Alt Camp	4,01
21. Cerdanya	8,34	22. Solsonès	2,59*
22. Alt Camp	7,32	23. Alt Urgell	2,36*
23. Berguedà	4,92*	24. Cerdanya	0,59
24. Ripollès	0,39*	25. Garròtxa	0,38*
CREIXEMENT TOTAL ZERO		26. Baix Ebre	0,31
25. Baix Ebre	-1,44	CREIXEMENT TOTAL ZERO	
26. Noguera	-4,55	27. Ribera d'Ebre	-0,24
27. Ribera d'Ebre	-5,13	28. Segarra	-1,85*
28. Urgell	-8,47	29. Ripollès	-2,51*
29. Solsonès	-10,07*	30. Conca de Barberà	-3,68
30. Alt Urgell	-12,74*	31. Berguedà	-4,03
31. Vall d'Aran	-16,34	32. Noguera	-4,99
32. Garrigues	-17,40*	33. Garrigues	-5,09
33. Segarra	-17,92*	34. Terra Alta	-6,22
34. Conca de Barberà	-18,78	35. Urgell	-6,41
35. Pallars Jussà	-24,17	36. Pallars Jussà	-8,54
36. Terra Alta	-25,25	37. Priorat	-9,22*
37. Priorat	-25,26	38. Pallars Sobirà	-22,01*
38. Pallars Sobirà	-41,65*		

% creixement 1951-1975

1. Baix Llobregat	378,81	1. Baix Llobregat	31,70
2. Vallès Occidental	218,68	2. Tarragonès	29,17
3. Vallès Oriental	173,86	3. Vallès Oriental	25,77
4. Tarragonès	135,71	4. Baix Penedès	25,07
5. Maresme	121,57	5. Vallès Occidental	20,99
6. Garraf	92,93	6. Maresme	20,87
7. Baix Penedès	76,98	7. Baix Camp	16,24
		8. Garraf	14,00
CATALUNYA creix total		CATALUNYA creix. total	
	74,77		10,55
8. Baix Camp	70,94	9. Gironès	9,90
9. Barcelonès	70,10	10. Anoia	9,88
10. Anoia	64,64	11. Alt Penedès	8,51
11. Gironès	52,61	12. Vall d'Aran	8,49
12. Segrià	52,46	13. Baix Empordà	8,09
13. Selva	50,40	14. Alt Empordà	8,06*
14. Baix Empordà	47,70	15. Bages	7,58
15. Bages	43,62	16. Segrià	7,30
16. Osona	37,57	17. Selva	6,99
17. Alt Penedès	34,02	18. Barcelonès	6,04
CATALUNYA creix. natural		19. Montsià	5,81
	31,87	CATALUNYA creix. natural	
18. Alt Empordà	22,48*		5,48
19. Montsià	12,86*	20. Osona	4,98
20. Garròtxa	10,00*	21. Alt Camp	4,01
21. Cerdanya	8,34	22. Solsonès	2,59*
22. Alt Camp	7,32	23. Alt Urgell	2,36*
23. Berguedà	4,92*	24. Cerdanya	0,59
24. Ripollès	0,39*	25. Garròtxa	0,38*
CREIXEMENT TOTAL ZERO		26. Baix Ebre	0,31
25. Baix Ebre	-1,44	CREIXEMENT TOTAL ZERO	
26. Noguera	-4,55	27. Ribera d'Ebre	-0,24
27. Ribera d'Ebre	-5,13	28. Segarra	-1,85*
28. Urgell	-8,47	29. Ripollès	-2,51*
29. Solsonès	-10,07*	30. Conca de Barberà	-3,68
30. Alt Urgell	-12,74*	31. Berguedà	-4,03
31. Vall d'Aran	-16,34	32. Noguera	-4,99
32. Garrigues	-17,40*	33. Garrigues	-5,09
33. Segarra	-17,92*	34. Terra Alta	-6,22
34. Conca de Barberà	-18,78	35. Urgell	-6,41
35. Pallars Jussà	-24,17	36. Pallars Jussà	-8,54
36. Terra Alta	-25,25	37. Priorat	-9,22*
37. Priorat	-25,26	38. Pallars Sobirà	-22,01*
38. Pallars Sobirà	-41,65*		

% creixement 1976-1981

1. Vallès Oriental	16,12	19. Segrià	4,50
2. Baix Llobregat	11,53	20. Alt Urgell	3,15*
3. Tarragonès	11,27	21. Barcelonès	2,04
4. Baix Camp	10,86	22. Bages	1,80
5. Maresme	9,60	23. Ribera d'Ebre	1,66
6. Garraf	9,51	24. Montsià	1,52*
7. Vallès Occidental	9,34	25. Garròtxa	1,47*
8. Gironès	8,35	26. Baix Ebre	0,66
9. Selva	8,05	27. Ripollès	0,11*
10. Baix Penedès	8,04	CREIXEMENT TOTAL ZERO	
11. Vall d'Aran	8,01	28. Urgell	-0,25
12. Anoia	7,51	29. Cerdanya	-0,73
13. Osona	7,20	30. Conca de Barberà	-0,76
14. Alt Penedès	6,91	31. Segarra	-1,25
15. Baix Empordà	5,85	32. Terra Alta	-1,93
16. Alt Camp	5,43	33. Noguera	-1,98
CATALUNYA creix. total		34. Garrigues	-2,56
	5,21	35. Solsonès	-3,54*
17. Alt Empordà	5,08*	36. Berguedà	-4,19
18. Pallars Jussà	5,01	37. Priorat	-5,87*
CATALUNYA creix. natural		38. Pallars Sobirà	-12,76*
	4,74		

TAULA 7. LES COMARQUES DE CATALUNYA. POBLACIÓ DE FET 1975 i 1981.
PERCENTATGE DE CREIXEMENT DE POBLACIÓ 1976-1981.

(Padró municipal del 31-XII-1975
i Cens municipal de l'1-III-1981).

	1981	1975	Creixement 1976-1981
1. Barcelonès	2.510.163	2.459.899	102'04
2. Vallès Occid.	607.061	555.199	109'34
3. Baix Llobregat	515.977	462.648	111'53
4. Maresme	252.952	230.795	109'60
5. Vallès Oriental	214.892	185.054	116'12
6. Segrià	171.287	163.916	104'50
7. Tarragonès	152.492	137.041	111'27
8. Bages	150.360	147.705	101'80
9. Gironès	137.435	126.844	108'35
10. Baix Camp	119.467	107.768	110'86
11. Osona	111.123	103.655	107'20
12. Selva	82.241	76.116	108'05
13. Alt Empordà	81.846*	77.888*	105'08
14. Baix Empordà	81.454	76.955	105'85
15. Anoia	78.176	72.716	107'51
16. Garraf	70.206	64.110	109'51
17. Baix Ebre	65.898	65.467	100'66
18. Alt Penedès	63.474	59.373	106'91
19. Montsià	49.255	48.516	101'52
20. Garrotxa	45.029*	44.377*	101'47
21. Noguera	44.678	45.569	98'02
22. Berguedà	42.152	43.995	95'81
23. Urgell	34.947	35.033	99'75
24. Ripollès	32.864*	32.828*	100'11
25. Alt Camp	32.782	31.095	105'43
26. Baix Penedès	28.905	26.753	108'04
27. Ribera d'Ebre	25.125	24.714	101'66
28. Garrigues	22.524	23.115	97'44
29. Pallars Jussà	19.977	19.024	105'01
30. Alt Urgell	19.804*	19.199*	103'15
31. Conca de Barberà	18.013	18.151	99'24
32. Segarra	17.139*	17.356*	98'75
33. Terra Alta	13.581	13.848	98'07
34. Cerdanya	12.456	12.548	99'27
35. Solsonès	10.847*	11.245*	96'46
36. Priorat	10.432	11.083	94'13
37. Vall d'Aran	5.923	5.484	108'01
38. Pallars Sobirà	5.271*	6.042*	87'24
Catalunya	5.958.208	5.663.124	105'21

Nota: Mantenim constants les superfícies comarquels àdhuc en les comarques afectades per municipis annexats a territoris municipals d'altres comarques.

Font: Elaboració de Lluís Recolons sobre dades de l'INE.

TAULA 8. CREIXEMENT MIGRATORI DE LES COMARQUES DE CATALUNYA.
Mitjana anual pel període 1923-1936, i any 1978.

Saldo migratori mitjana anual:1923-1936	Saldo migratori mitjana anual 1951-1975	Saldo migratori any 1978	
1. Barcelonès	19.425	1. Vallès Or.	3.083
2. Vallès Occ.	1.817	2. Baix Llobreg.	2.694
3. Baix Llobreg.	1.729	3. Vallès Occ.	2.352
4. Bages	1.073	4. Maresme	1.952
5. Maresme	601	5. Baix Camp	1.089
6. Gironès	463	6. Tarragonès	1.068
7. Vallès Or.	441	7. Gironès	680
8. Garraf	288	8. Anoia	598
9. Berguedà	171	9. Selva	520
10. Anoia	23	10. Alt Penedès	436
11. Osona	-8	11. Osona	419
12. Alt Penedès	-15	12. Garraf	385
13. Solsonès	-26	13. Baix Empordà	272
14. Cerdanya	-29	14. Alt Empordà	222
15. Tarragonès	-33	15. Segrià	197
16. Vall d'Aran	-47	16. Alt Camp	179
17. Ripollès	-52	17. Baix Penedès	136
18. Baix Penedès	-71	18. Pallars Jussà	77
19. Segarra	-76	19. Alt Urgell	56
20. Alt Urgell	-96	20. Vall d'Aran	46
21. Conca de B.	-113	21. Terra Alta	-12
22. Pallars Jussà	-114	22. Ribera d'Ebre	-28
23. Montsià	-137	23. Conca de B.	-35
24. Pallars Sob.	-144	24. Garrotxa	-39
25. Alt Camp	-146	25. Urgell	-46
26. Priorat	-162	26. Segarra	-82
27. Terra Alta	-170	27. Cerdanya	-86
28. Ribera	-180	28. Ripollès	-96
29. Baix Ebre	-206	29. Montsià	-103
30. Selva	-243	30. Priorat	-106
31. Garrigues	-249	31. Solsonès	-125
32. Urgell	-251	32. Garrigues	-128
33. Baix Empordà	-274	33. Pallars Sob.	-156
34. Alt Empordà	-281	34. Baix Ebre	-228
35. Garrotxa	-300	35. Noguera	-261
36. Baix Camp	-316	36. Berguedà	-454
37. Noguera	-553	37. Bages	-471
38. Segrià	-663	38. Barcelonès	-12.213
error o omissió	44	error o omissió	130
TOTAL CATALUNYA	21.120	TOTAL CATALUNYA	1.922

Font: Elaboració de Lluís Recolons

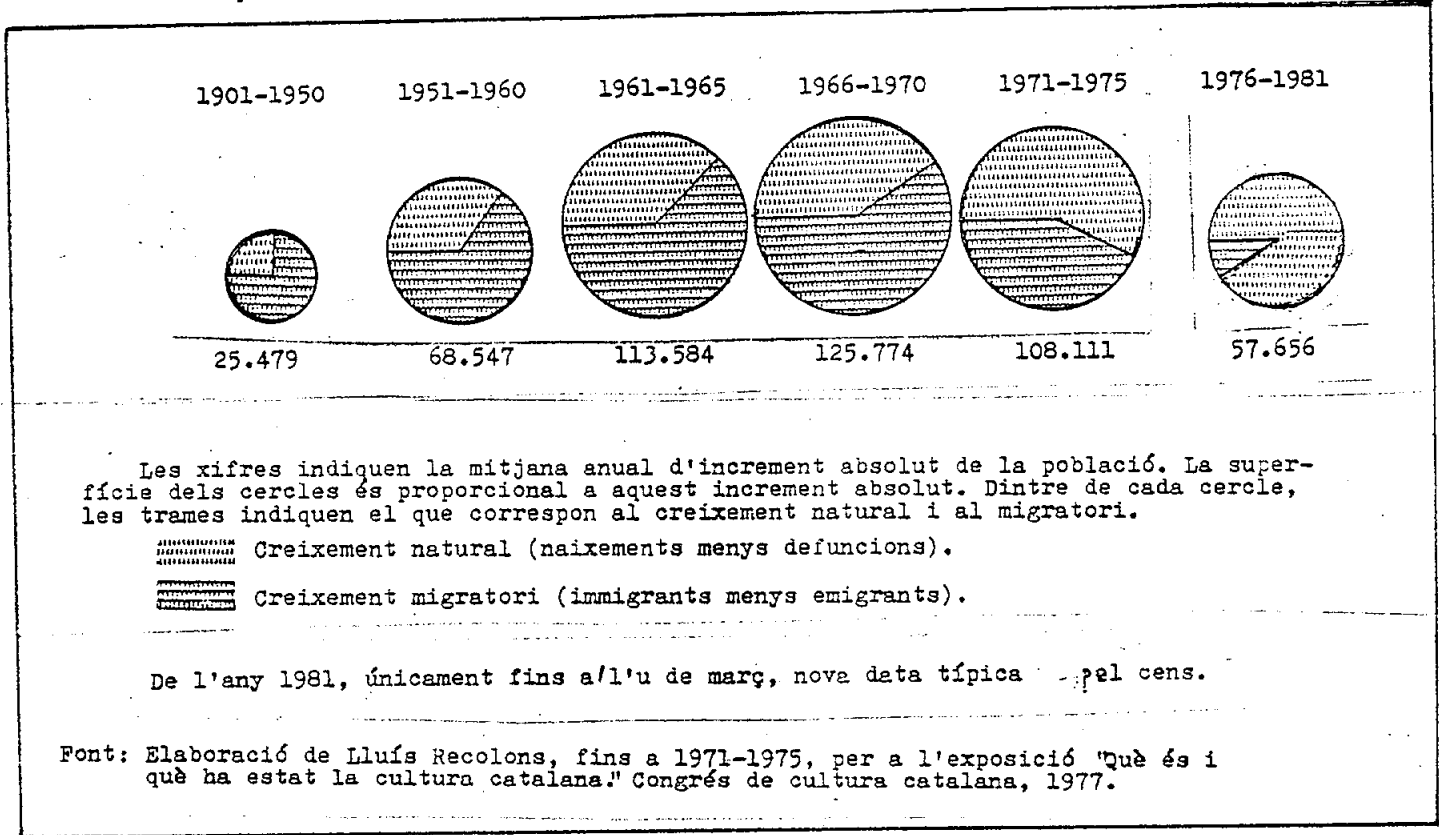

TAULA 9. TAXA ANUAL DE CREIXEMENT MIGRATORI DE LES COMARQUES DE CATALUNYA, per mil habitants i per any, 1923-1936 i 1978.

Creixement migratori per mil habitants i per any. 1923-1936	Creixement migratori per mil habitants i per any. Any 1978
1. Baix Llobregat 22'5	1. Vallès Or. 15'9
2. Barcelonès 18'8	CATALUNYA creix.Tot.10'2
3. Vallès Occ. 13'9	2. Baix Camp 9'7
4. Bages 11'8	CATALUNYA creix.Nat. 9'3
CATALUNYA creix.Tot.11'6	3. Pallars Jussà 9'2
5. Garraf 10'2	4. Maresme 8'3
CATALUNYA creix.Mig. 7'8	5. Anoia 8'0
6. Vallès Or. 7'5	6. Vall d'Aran 7'9
7. Maresme 6'4	7. Tarragonès 7'3
8. Gironès 6'2	8. Alt Penedès 7'1
9. Berguedà 4'5	9. Selva 6'7
CATALUNYA creix.Nat. 3'8	10. Garraf 5'9
10. Anoia 0'5	11. Baix Llobregat 5'8
CREIXEMENT migr.zero	12. Alt Camp 5'5
11. Osona -0'1	13. Baix Penedès 5'0
12. Alt Penedès -0'3	14. Gironès 4'6
13. Tarragonès -0'6	15. Vallès Occ. 4'1
14. Ripollès -1'5	16. Osona 4'1
15. Solsonès -2'3	17. Baix Empordà 3'4
16. Cerdanya -2'5	18. Alt Empordà 2'7
17. Montsià -3'4	19. Alt Urgell 2'7
18. Segarra -3'5	20. Segrià 1'1
19. Baix Ebre -3'6	CATALUNYA creix.Mig.
20. Alt Empordà -4'1	21. Garrotxa -0'8
21. Baix Penedès -4'4	22. Terra Alta -0'9
22. Conca de B. -4'5	23. Ribera d'Ebre -1'2
23. Alt Camp -4'7	24. Urgell -1'3
24. Pallars Jussà -4'7	25. Conca de B. -1'9
25. Baix Empordà -4'8	26. Montsià -2'1
26. Alt Urgell -4'8	27. Ripollès -3'1
27. Selva -4'9	28. Bages -3'2
28. Baix Camp -5'4	29. Baix Ebre -3'4
29. Ribera d'Ebre -6'2	30. Garrigues -4'4
30. Urgell -6'5	31. Barcelonès -4'9
31. Segrià -6'9	32. Segarra -5'1
32. Garrotxa -7'2	33. Noguera -5'7
33. Terra Alta -7'6	34. Cerdanya -6'9
34. Vall d'Aran -7'6	35. Priorat -9'9
35. Garrigues -7'9	36. Berguedà -10'5
36. Priorat -8'5	37. Solsonès -10'8
37. Noguera -10'9	38. Pallars Sobirà -20'7
38. Pallars Sobirà -11'1	

Font : Elaboració de Lluís Recolons

GRAFIC 1. CREIXEMENT ANUAL DE LA POBLACIÓ DE CATALUNYA, PER PERÍODES, DEL 1901 AL 1981. Components natural i migratori.

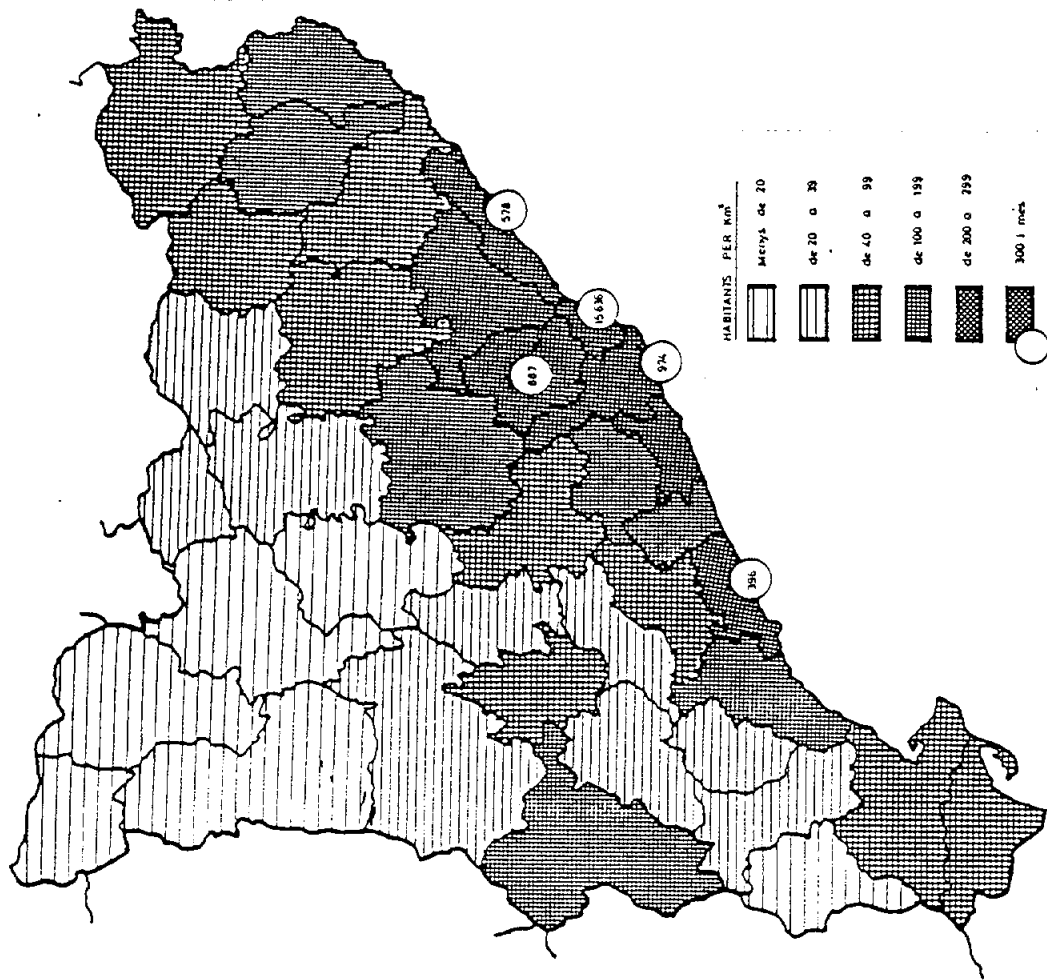

GRAFIC 2. DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ SEGONS EL VOLUM DEMOGRÀFIC DELS MUNICIPIS DE CATALUNYA.

	1900	1950	1975
En municipis de menys de 5.000 hab.	55,02%	31,03%	14,36%
De 5.000 a 49.999 hab.	17,87%	20,07%	24,97%
De 50.000 i més hab.	27,11%	48,90%	60,67%

Nota: Cada figura equival a 100.000 habitants i cada rengle a 1.000.000 d'habitants.
 Font: Elaboració de Lluís Recolons per a l'exposició, "Què és i què ha estat la cultura catalana" Congrés de cultura catalana, 1977. Reproduït també a Perspectiva Social 14 (juliol-desembre 1979) pàg. 17.

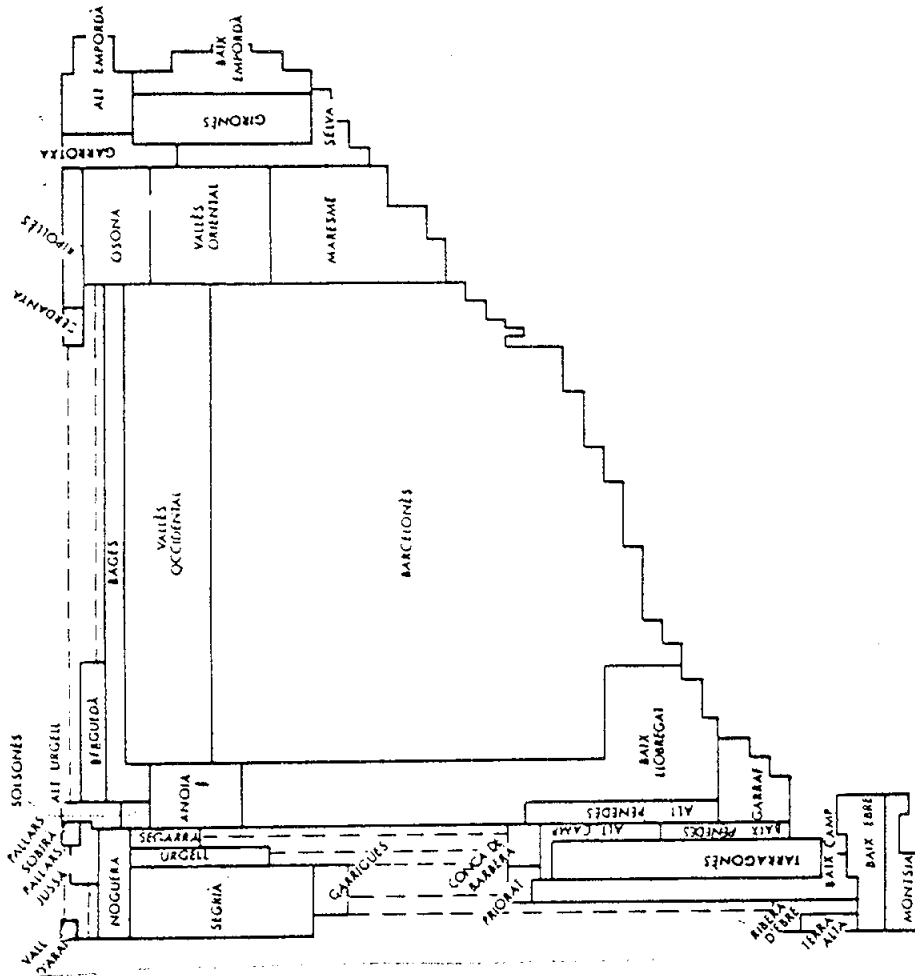
GRAFIC 3. DENSITAT DE POBLACIÓ DE LES COMARQUES DE CATALUNYA, 1975

Font: Elaboració de Lluís Recolons sobre dades de superfície de Generalitat de Catalunya. La Divisió territorial de Catalunya. (Barcelona, 1937) i dades de població de l'INE. Reproduït de Catalunya: home i territori (Barcelona, 1979), pág. 38.

GRAFIC 4. MAGNITUD DE LES COMARQUES CATALANES SEGONS POBLACIÓ, 1975.

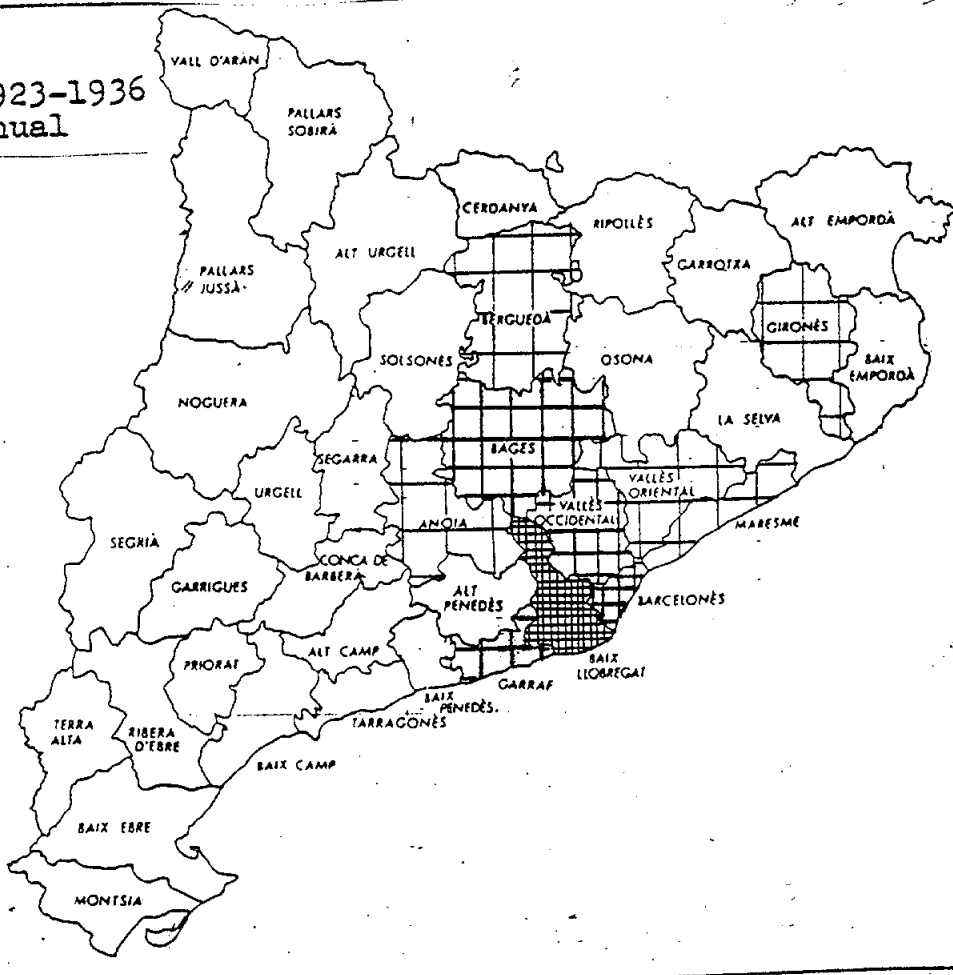
La superfície de cada comarca en aquest mapa es proporcional a la seva població de fet l'any 1975. Total de Catalunya: 5.663.125

Font: Elaboració de Lluís Recolons, originalment pel Congrés de cultura catalana, 1977. Reproduït també a Catalunya: home i territori, (Barcelona, 1979), pág. 35. A la pág. 33 (taula 14 d'aquest llibre hi trobareu el nombre d'habitants que corresponen a cada comarca.

GRAFICS 5-6. COMARQUES AMB CREIXEMENT MIGRATORI POSITIU, 1923-36 i 1978.

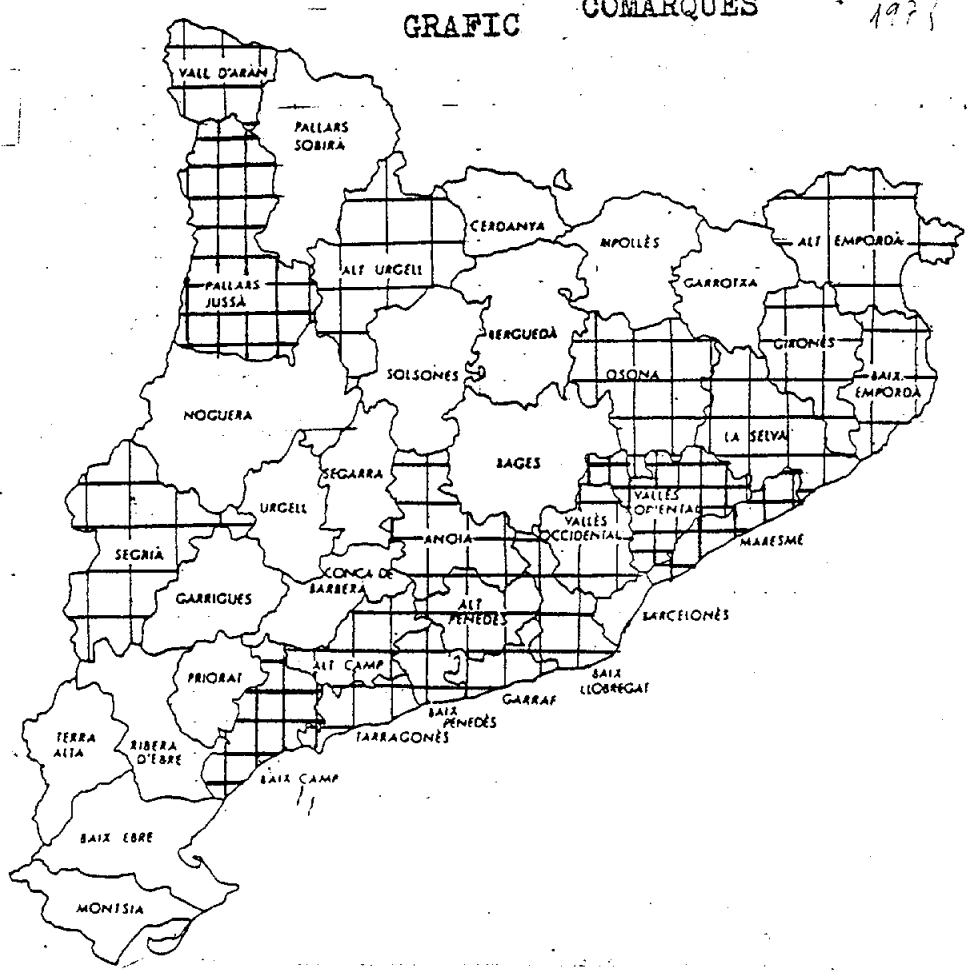
Període 1923-1936
mitjana anual

GRAFIC COMARQUES

1978

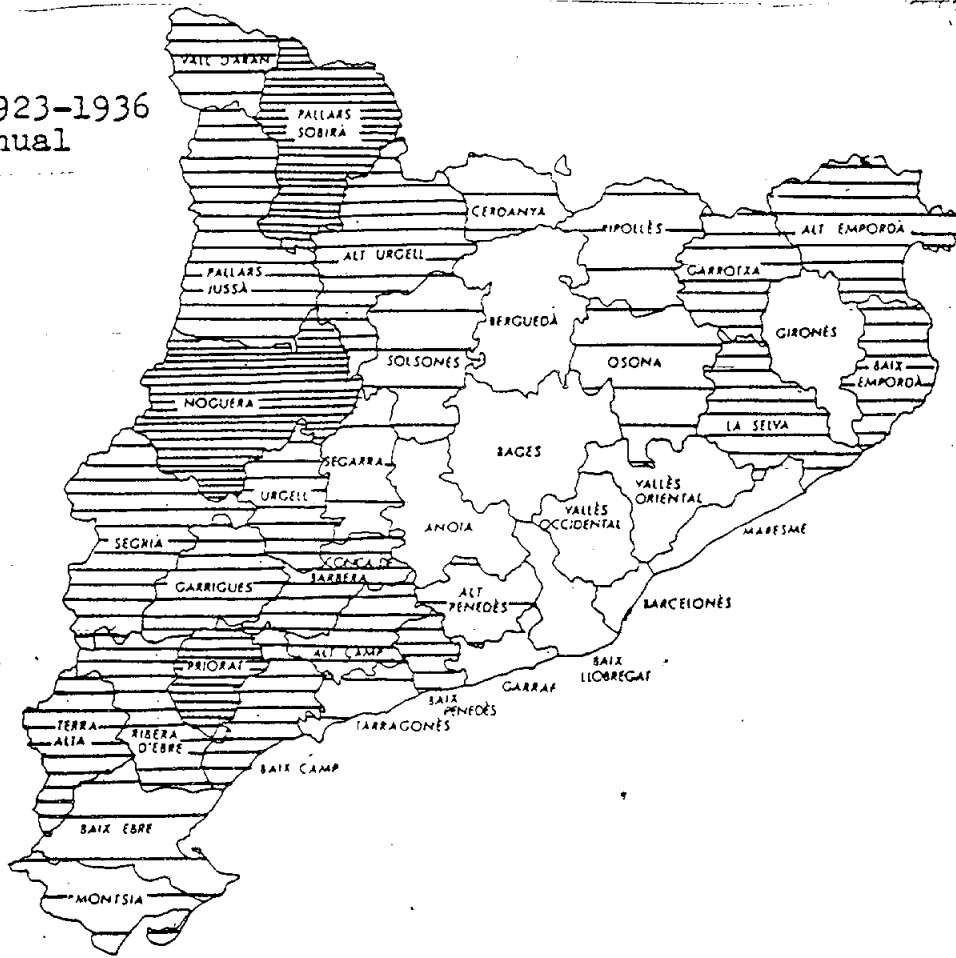
Any 1978

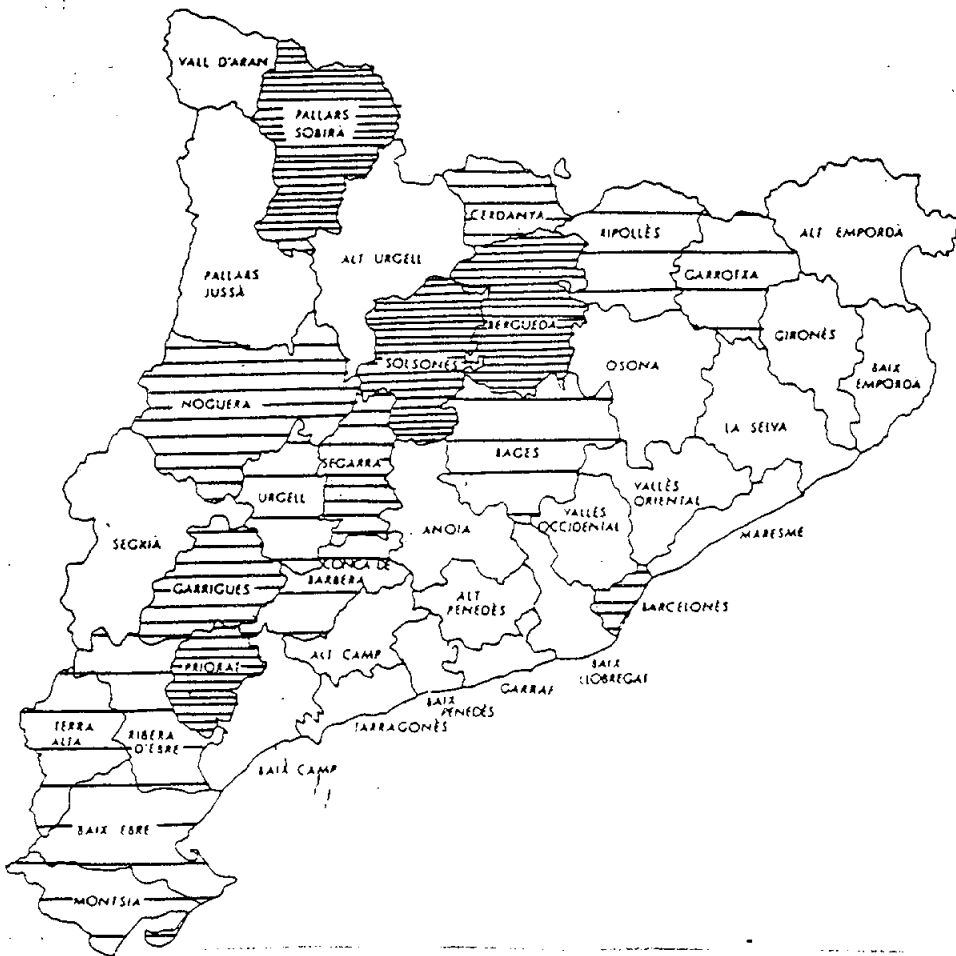
Font: Elaboració de Lluís Recolons basada en la Taula 9.

GRÀFICS 7-8. COMARQUES AMB CREIXEMENT MIGRATORI NEGATIU, 1923-36 i 1978.

Període 1923-1936
mitjana anual

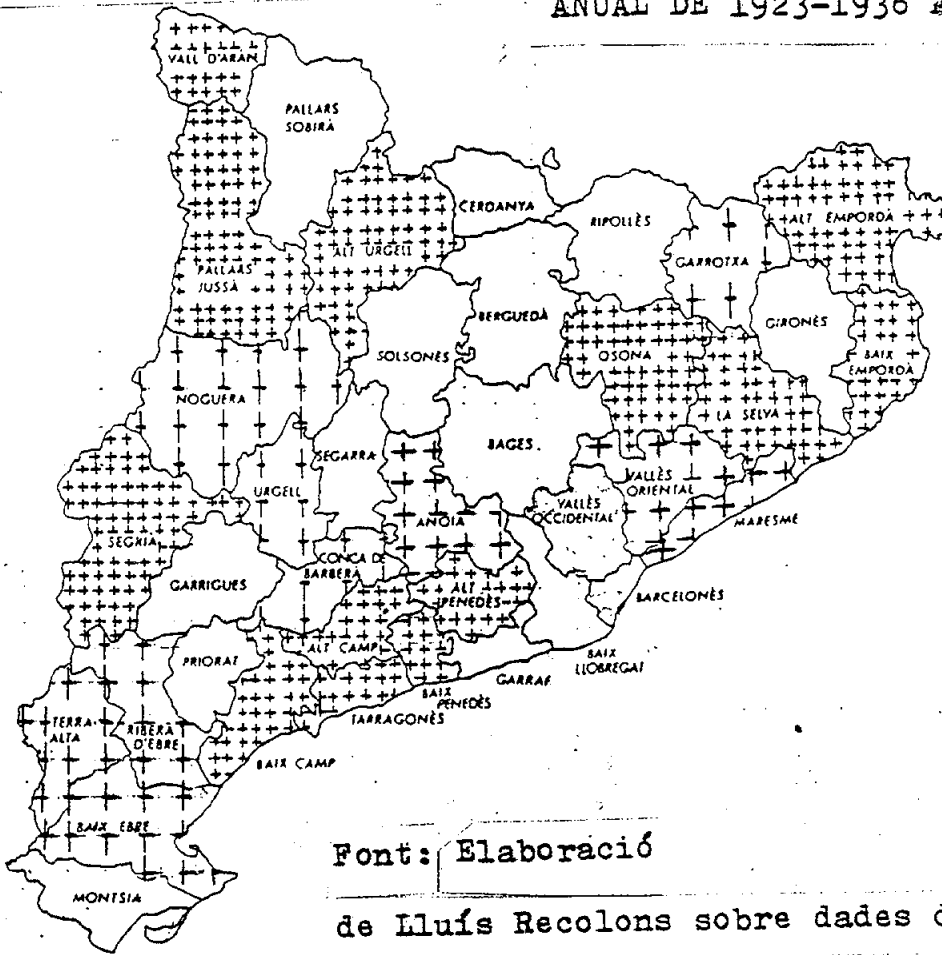

Any 1978

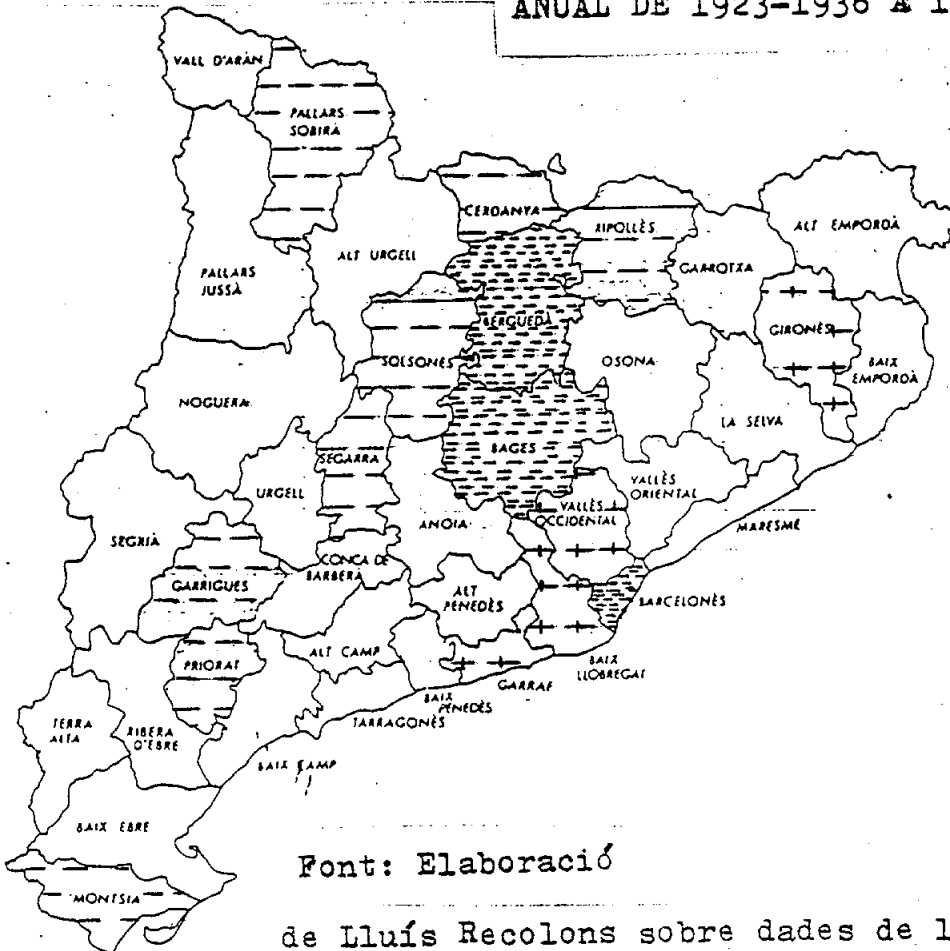
Font: Elaboració de Lluís Recolons basada en la Taula 9.

GRÀFIC 9. COMARQUES QUE HAN MILLORAT LA TAXA MIGRATORIA ANUAL DE 1923-1936 A 1978.

Font: Elaboració de Lluís Recolons sobre dades de la Taula 9.

GRÀFIC 10. COMARQUES QUE HAN BAIXAT LA TAXA MIGRATORIA ANUAL DE 1923-1936 A 1978.

Font: Elaboració de Lluís Recolons sobre dades de la Taula 9.

APÈNDIX: Pel seu interès sintètic, reproduïxo la pàgina XIX del Volum I de Dades estadístiques del Padró de 1981 dels municipis de la C.M.B., de la Direcció de Serveis de Programació i Finances de la CORPORACIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA.

1.1.1.- Resum de l'evolució demogràfica de Catalunya (1.950-1.981).

Els components del creixement.

1.950 - 1.975

1975 - 1981

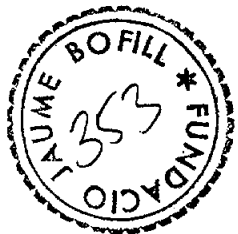
- a) Gran expansió poblacional provocada principalment per la
  - b) Força immigració, iniciada cap els anys 50 però especialment intensa a la dècada dels 60, - gràcies a les majors oportunitats d'ocupació - que ofereix Catalunya enfront l'endarreriment d'amplies zones espanyoles. L'arribada d'immigrants genera un doble procés: un primer efecte directe és que
  - c) El creixement migratori es constitueix en el component preponderant dins el creixement total. Gràduament, però, es deixa sentir un segon efecte indirecte i de més llarg abast, consistent en una
  - d) Constant progressió del creixement natural, - que el 1.975 ja arriba a sobrepassar el migratori i fins i tot, per primer cop en aquest segle, supera la mitjana espanyola. Aquest canvi demogràfic radical es fonamenta en la
  - e) Disminució de la mortalitat, atribuïble fonamentalment a la millora general de les condicions sanitàries, i als progressos contra la mortalitat infantil. Molt més important resulta, però, el
  - f) Notable increment de la natalitat, que s'explica sobretot per l'augment de persones en edat reproductiva que aporta la immigració, i pel comportament més natalista que tenen en comparació amb la població autòctona. Els fenòmens esmentats tenen també una repercussió estructural, provocant un
  - g) Rejuveniment de la població, en augmentar el pes dels infants i dels adults-joves dins el total.
- a) Creixement demogràfic moderat com a conseqüència sobretot de la
  - b) Important davallada de la immigració, iniciada en el quinquenni anterior però aguditzada en els darrers anys per la crisi econòmica i l'atur, que fan desaparèixer en bona mesura l'atractiu diferencial que posseïa Catalunya. - Aquesta disminució de les entrades d'immigrants provoca un doble efecte: en primer lloc
  - c) La participació del creixement migratori dins el total passa a ser molt reduïda, amb un pes relatiu casi insignificant davant la importància que arribà a adquirir el creixement natural entre el 70-75. Tot i ser preponderant, - també es dona una
  - d) Sensible disminució del creixement natural, - originada per l'alteració de la tendència anterior dels seus dos components: d'una banda s'avança cap un
  - e) Previsible estancament de la mortalitat que, tot i seguir baixant, probablement deixarà de fer-ho en els propers anys pel que fa a les taxes generals, que quedaran influenciades per l'envelliment de la població. De tota manera, el factor actualment determinant en la modificació del moviment vegetatiu és la tendència general a tot l'Estat, però amb característiques particulars a Catalunya- de
  - f) Gran reducció de la natalitat, molt relacionada amb l'aturada de la immigració, que ja no aporta nous contingents de persones en edat reproductiva. A més es dona el fenomen sociològic de la ràpida adaptació dels antics immigrants al comportament menys natalista predominant a Catalunya. Com a resultat de tot això es produeixen modificacions estructurals en el sentit d'un
  - g) Envelliment de la població, en reduir-se la piràmide per la base (menys naixements) i no rebre noves entrades d'adults-joves.

CICLE DE CONFERÈNCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LES CLASSES SOCIALS

"EL DISCURS CULTURAL DE L'ÈLITE DEL PODER"

BERNAT MUNIESA

EL DISCURS CULTURAL DE L'ELITE DEL PODER

Bernat Muniesa

INDEX

LES DIFICULTATS DE SEMPRE

LA NACIONALITAT CATALANA

La duresa de la història en el segle XX: ascens i decadència de la burgesia catalana

La desfeta franquista

La sortida del túnel

EL DISCURS CULTURAL: ENTRE L'ABSENCIA I LA INDETERMINACIO

El Pacte del Liceu

La indeterminació d'un discurs

Sitges 1981: repetir la història

Les "jornades de reflexió"

EPILEG

BIBLIOGRAFIA

EL DISCURS CULTURAL DE L'ELITE DEL PODER

=====

Bernat Muniesa

LES DIFICULTATS DE SEMPRE

La primera actitud que genera el contacte amb una temàtica com la present, és a dir, la del discurs cultural de l'èlite del poder, és la de renunciar a treballar-la, doncs les dificultats intuïdes -que tot seguit es materialitzen- ens apunten una menoràmica de complicada aproximació.

Molts i diferenciats són els factors que intervenen per arribar a una conclusió tan pesimista. De tipus tècnic sobre tot, doncs les carències i insuficiències són poderoses.

En primer lloc, i això és el més evident, patim una carència absoluta de punts de referència concrets -el que podria dir-se de validesa "universal"- com suports per treballar de manera correcta, sociològicament parlant. Ja és de fet, en sí mateix, significatiu que la Sociologia es trobi a Catalunya al marge de la vida docent i investigativa oficial. Que visqui relogada, com una disciplina de "segona divisió" dins l'àmbit de les institucions universitàries. Aquí els sociòlegs s'han mogut -i encara ara- com Odysseus cercant Itaca. Els interessos gremialistes i les mesquineses ideològiques i burocràtiques formen part de l'aventura. De fet, la Sociologia ha estat sempre considerada amb desconfiança per les èlits -hegemòniques i/o dirigents-, nul·lament interessades en remenar les realitats, els fenòmens i les institucions socials que elles han contribuït a crear. I el cert és que en cinc anys de Monarquia Parlamentària liberal seria ja hora de que una societat com la catalana tingués un centre de nivell universi-

tari per formar científics socials i potenciar recerques.

Aquesta mateixa qüestió, és a dir, la del minvat interès dels nuclis dirigits per la institucio-
nalització de la Sociologia, ens aporta ja una nota inicial so-
bre la naturalesa del "discurs cultural" sobre el que donarem
algunes opinions.

Per altra banda, l'estudi de les elite ha estat sempre un nivell sofisticat dins l'àmbit de la
recerca sociològica. Un veritable luxe a l'abast estrictament
de científics que en un moment o època determinada s'han vist
emparats per un climax intel.lactual, unes institucions ben do-
tades, etc. D'Estats Units ens han arribat grans clàssics del
tema, com Thorstein Veblen i molt especialment Charles Wright
Mills, autor, aquest, concitat en una fase de la seva vida en
la investigació coratjosa dels grups dirigits nordamericans,
de llur composició i llurs interrelacions. L'èlite del poder
serà sempre una ~~XXXXXXXXXXXX~~ obra fonamental sobre les cone-
xions entre el món del diner i el món de la gestió. El tipus
de treball que després han permès a altres autors establir
conceptes. En aquest cas, John K. Galbraith definiria l'èlite
del poder com tecnocstructura i Georges Gurvitch el de tecnobu-
rocràcia.

x x x x x x x x x

¿Què dir, doncs, davant d'aquesta
situació, sobre la èlite catalana del poder? Què dir quan tam-
poc tenim estudis monogràfics sobre l'èlite del poder espanyo-
la, la prepotència de la qual ha estat el factor que ha confi-
gurat el món social que engloba l'Estat espanyol -autonòmic o
no-. Davant la tremenda hegemonia de l'èlite centralista i
centralitzadora, solidament arrelada per la llarga i tràgica
dictadura franquista, ¿quina autonomia pot tindre una èlite
regional -des de l'òptica central-? ¿No serà aquesta èlite "re-
gional" una mena de corretja de transmissió de l'altra, força-
da per la situació històrica?

La historiografia, que mira cap a el passat, ha treballat una mica més el tema dels grups socials dominants, des de que Joaquim Maurín realitzés aquella aproximació que és La revolució espanyola, tan prenyada d'ideologia, però, també, tan apasionant i tan lúcida en molts aspectes. La Sociologia tindrà que beure en aquelles fonts historiogràfiques, igual que aquesta tindrà que comptar cada vegada més amb les aportacions sociològiques, tal com Pierre Vilar postula des de fa temps, demanant connexions interdisciplinàries. En aquest sentit, jo, en el tema present, faré ús de la font històrica, tant per necessitats derivades de la situació de carències a que hi fet referència abans, com a causa de la meua condició de historiador i sociòleg.

I no per això la qüestió temàtica deixarà de tindre complexitat. Qualsevol lector de la ponència del mestre Vilar en les recents "jornades de reflexió crítica" sobre la cultura catalana organitzades per la Generalitat, es trobarà amb la sorpresa de que un tema com el de "Procés històric i cultura catalana" es tancat just amb la guerra civil, deixant sense discurs als darrers casi cinquanta anys. Penseu que el fet es força significatiu i, naturalment, cal lligar-lo amb les dificultats esmentades.

Per altra banda, en un camp diferent, conceptes com "cultura" són d'una complexitat extraordinària. S'ha dit, per exemple, que de la noció d'aquell concepte hi han més de duescentes definicions, i que fins i tot a Estats Units el cas ha engrescat a investigadors. Però, també, aquesta constatació que jo ara explico s'ha repetit infinitat de vegades ... Resumint: unes dificultats s'acumulen sobre altres.

Davant d'aquesta realitat, puix, no-més estem en condicions de reflexionar amb criteris d'aproximació, més conduït per la intuïció i l'experiència personals que per la possessió d'unes dades i uns coneixements que no

existeixen. Unes reflexions sostingudes per un esperit crític, doncs sempre hem considerat que les ciències socials són fonamentalment observació i crítica, i que sense crítica no hi ha vida intel·lectual.

LA NACIONALITAT CATALANA

La primera constatació que cal fer al aproximar-se a la realitat catalana és la de que Catalunya té tots els trets fonamentals, més o menys desenvolupats -però hi són-, per constituir quelcom més que una nacionalitat. Fou el baró de Montesquieu qui va assenyalar en el segle XVIII, en plena expansió del moviment il·lustrador que generaria el marc intel·lectual burgès, que la entitat nació estava determinada per un conjunt de factors solidaris: geogràfics, d'activitats econòmiques, culturals-psicològics i històrics. Només caldria afegir el factor consciència explícita, és a dir, el grau de necessitat d'ésser nació i la seva extensió.

Catalunya té totes les característiques "objectives" fixades per l'autor de De l'esperit des lois.

Té una geografia singular, eminentment "mediterrània", que superades les limitacions imposades per les circumstàncies històriques -que van desfer la possibilitat d'uns Països Catalans- es prologaria per gran part del llevant ibèric i per França.

Ha tingut Catalunya un desenvolupament econòmic peculiar ins la península Ibèrica -avui dissolt des d'un punt de vista industrial, comercial i financer, per l'uniformitat progressiva del capitalisme, que ha trencat les fronteres. Encara hi han vestigis d'aquella singularitat, com, per exemple, el tipus de propietat de la terra, índex d'un passat diferenciat. Històricament, la formació i el fun-

cionament de la indústria i el comerç catalans mostren uns ritmes i qualitats propis, producció dels quals fou el naixement d'una burgesia amb un sentit diferent dels valors socials que, per exemple, el de l'oligarquia castellana.

Catalunya té, també, una cultura pròpia, i la màxima evidència d'aquast fet és la possessió d'un idioma, fill del llatí i germà del francès, del galleg, del castellà, etc. Una idioma viu, que ha passat per moments molt difícils, però que s'ha mantingut i que ha estat modernitzat i treballat. Fenòmens folklòrics i activitats artístiques de tota la gama possible -des de les formes del romànic i el gòtic fins la creació de corrents pictòriques- confirmen la vitalitat d'una cultura, dins la qual, per exemple, el fenomen de la Nova Cançó generat en els darrers anys de la dictadura franquista com forma de lluita per la llibertat i la identitat, posa de manifest una capacitat de reacció davant l'adversitat. Que altres sectors de l'art i la cultura, o de la ciència, apareguin endarrerits, és el resultat de les pressions en contra que ha tingut aquesta cultura, que malgrat tot incorpora encara notables personalitats (1).

I naturalment Catalunya té una història, resultat i motor a la vegada de la convergència dels altres factors esmentats. Una història que a grosso modo podria definir-se com conflictiva -el conflicte és bàsic en la producció històrica-. I és al voltant de la plataforma conflictiva que s'han creat i alimentat ritmes i potències d'una consciència social i nacional.

---

(1) En l'àmbit pictòric la potencialitat creadora és extraordinària. Aquests dies s'obra una exposició antològica de Carles Mena, mort prematurament l'any passat. Una personalitat inquietant i genial, amb una obra que es situa en el màxim nivell de l'hiperrealisme. Els estudiosos del franquisme tindran que contactar amb les "pintures negres" de Mena, que millor que ningú va saber pintar a l'èlit de la dictadura.

La durada de la història en el segle XX: ascens i decadència de la burocràcia catalana

El segle XX és per Catalunya un període eminentment "històric". Hi ha moviment, hi han tensions, hi han iniciatives, creacions i objectius polítics, hi ha un envolt cultural sense necessitat de crosses. I també hi han impotències, desfetes, decepcions i desercions. Però el conjunt conforma veritable història.

Parlar de la història catalana del segle XX obliga a situar a la classe dominant en un nivell protagonista, doncs ella, segregant-hi una èlite dirigent va generar un tipus molt especial de nacionalisme, el "catalanisme polític", vehiculat per un partit important, la Lliga Regionalista (Catalana, després), conduït per líders com Enric Prat de la Riba i, sobre tot, Francesc Cambó, amb quadres -això que és tan fonamental- polítics i intel·lectuals com J. Ventosa i Celvell, Raimon d'Abadal, Joan Estelrich, Ferran Valls i Taberner, Josep Pla, entre altres. Es a dir, en conjunt, una expressió política i cultural d'una classe que dins l'Estat espanyol presentava una personalitat molt definida i una certa autonomia econòmica, el que li permetia anar a Madrid a exigir.

Aquesta classe social, com s'ha dit, era "catalanista". Es definia com tal. Això era el nom, i com un dia assenyalaria L. Aymamí i Saudina, a aquest nom era necessari posar-li un cognom. El catalanisme de la Lliga no era "independentista", ni "federalista". Era "regionalista", com és ben sabut.

La historiografia catalana, exceptuant algú cas aïllat, ha demostrat poc valor per afrontar l'anàlisi del paper històric d'aquella èlite dirigent. S'han silenciats coses i altres s'han abordat de manera superficial. La tesi del "fet diferencial" de la burgesia catalana en re-

lació amb les oligarquies dominants a l'Estat espanyol té un indiscutible fonament històric. Un origen distint, és a dir, propiament "burgés" en el sentit que les ciències socials i la història donen al concepte, però la evolució d'aquesta burgesia en el segle XX ha estat seguida amb poca sinceritat. En definitiva aquesta evolució és la d'un ascens i una decadència. Moments com la posguerra del 1914-1918, com la producció de la I Dictadura (la de Alfonso XIII i el general Miguel Primo de Rivera), la proclamació i evolució de la II República, la guerra civil, la II Dictadura (del general Franco), son fites definidores del paper de la burgesia catalana.

Durant una part d'aquest segle, com deia Maurín, l'eix de la política espanyola passava per Catalunya, és a dir, per les iniciatives del "catalanisme polític" i per la formació d'uns moviments obrers molt actius. Però el catalanisme polític faria crisi profunda en el curs de la II República.

L'èlite "regionalista" va tenir els seus moments definitoris. No podem analitzar-los tots, però sí un com pedra de toc. I un moment fou l'any 1934, quan en paraules de Manuel Azaña Catalunya era el "baluarte de la República" -la Catalunya de la Generalitat conduïda per Esquerra Republicana-, després de la victòria electoral de les dretes al 1933. En 1934 el Parlament Català inicià la elaboració de la llei de Contractes de Conreu: una racionalització sobre la propietat de la terra i la distribució de llurs productes força moderada, però que favoria als rabassaires. És, cal recordar que Cambó, al 1930, quan li preguntaven els periodistes si "Monarquia o República", responia invariablement: "Catalunya. Catalunya per damunt de tot". Ara, el 1934, Cambó anava a Madrid a demanar al Govern central que retallés la capacitat autonòmica del Parlament Català per evitar la promulgació de la llei agrària. Però hi ha més en aquest

procés clarificador. La burgesia agrària catalana es separaria d'ells dirigents "regionalistes" al considerar que la Lliga no tenia a Madrid força suficient, demanant a la CEDA -la gestió la va fer l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre- que els representés, obviant el sentit profundament anticatalà d'aquella organització. La CEDA va ficar-se electoralment a Catalunya sostinguda, puix, per la burgesia agrària catalana.

La desfeta franquista

A la guerra civil aquella burgesia i la majoria de llurs dirigents polítics optaren pels rebels contra la legalitat republicana. Un falangista, Josep Mª Fontana, va escriure un llibre que aixecaria ampolles. El mateix Josep Pla va elaborar una història de la II República extraordinàriament significativa.

La història de la burgesia catalana sota la dictadura franquista està per escriure i és un estudi que clarificaria moltes coses de la realitat actual. Hi ha una pizellada magistral de Rafel Tasis senior:

"Presos individualment, els industrials i comerciants catalans han aconseguit notables fortunes. El cens de milionaris de Catalunya deu ésser de quinze o vint vegades més nombrós que abans del 36. Les fàbriques catalanes, malgrat les dificultats per les matèries primeres, per l'energia, per la maquinària, han treballat a tot rendiment hi han creat posicions acomodades per a llurs propietaris ... La política oficial, de marcada hostilitat contra la nostra terra, ha pogut realitzar el seu programa sense trobar cap reacció de part de la gran burgesia catalana"(2). Fins i tot, explica Tasis, es va abandonar l'ús de la llengua catalana com senyal més evident de la deserció, adoptant-se el castellà.

(2) Aquest article de Tasis va ésser reproduït per L'Avanc en 1979. Veure la bibliografia del final. Es un punt de partida molt seriós per qualsevol recerca històriogràfica o sociològica sobre el tema.

Col·locada en la "buena ruta", que diria Valls i Teberner, la burgesia catalana es va anant interpenetrant amb el capital financer central i àdhuc assimilant les practiques "capitalistes" del món franquista, el capitalisme "franquistitzat", el del diner fàcil, ràpid, sense risc. Molts cognoms avalen aquesta realitat, en tant que protagonistes de fraus espectaculars en els darrers anys -altra estudi que caldria fer-.

Avui, la burgesia catalana està pràcticament dissolta dins el magma del capitalisme espanyol.

Per altra banda, la realitat indiscutible del fet migratori potenciat durant la dictadura ha modificat de forma substancial el contingut de la societat catalana, contribuint fortament a "espanyolitzar-la". Antoni Jutjar, Carlota Solé, Josep Termes han tractat, entre altres autors, aquesta temàtica, encara que amb perspectives diferents. S'ha dit darrerament que el 45 % de la població de Catalunya no parla el català. En Josep Termes, va presentar una muntanya d'estadístiques -en les jornades sobre la reflexió crítica- per fonamentar la conclusió de que no hi ha més remei que fer "regionalisme". I encara que jo discrepo d'aquest pragmatisme defensiu, el cert és que cal reconèixer la sinceritat de l'autor d'aquesta tesi concreta i clara, al marge de les ambigüetats que avui dominen.

La sortida del túnel

La represió contra la identitat catalana organitzada per el franquisme fou ferotge, recollint i augmentant iniciatives ja investides durant la guerra civil, quan es situava el "catalanisme" al nivell del "comunisme", "l'anarquisme" i la masoneria. Gran part dels emigrants que arribaven a Catalunya portaven unes representacions mentals condicionades per la nefasta i embrutidora propaganda oficial anticatalana.

Les elits dels diners havian desertat.

La resistència contra l'ofensiva franquista la van protagonitzar, en l'àmbit del catalanisme, membres de les capes mitjanes, intel·lectuals i part del clero. En general la resposta contra la desnaturalització anticatalana fou defensiva i puntual, mentre que a Euzkadi prenia altres formes ben diferents.

Un moment important, en els darrers anys del franquisme fou la creació de l'Assemblea de Catalunya. La seva potenciació després de la mort de Franco podia haver produït una sortida molt més popular durant la transició, però els qui agafaren la iniciativa política a Catalunya van preferir una via meyns dura i compromesa, plecant-se a la decisió dels grans partits estatals.

Els anàlisis -pocs encara- que s'han fet sobre la recuperació de la Generalitat tenen casi tots un to triomfalista i, naturalment, són acrítics (3). Aquesta falta de crítica i la forma vacilant d'afrontar els problemes després de les eleccions autonòmiques han condicionat la vida catalana i han portat a una situació difícil.

EL DISCURS CULTURAL: ENTRE L'ABSENCIA I LA INDETERMINACIÓ

El impacte del franquisme sobre la burgesia catalana s'ha manifestat en dos nivells:

- (a) perdua d'autonomia "sociològica" com grup diferenciats en l'àmbit del poder econòmic estatal;
- (b) un efecte fragmentador dins la propia classe burgesa, que ha deixat d'ésser aquell bloc compacte i homogeni.

Un resultat del desgavell, integració o com es volgui el que sigui ha estat l'absoluta perdua del

(3) Poques veus s'han mostrat crítiques: Joan Fuster, Joan Oliver, com assenyala Antoni Jutglar en la Història de Catalunya darrerament publicada (veure bibliografia).

sentit cultural per part d'aquella burgesia. Sentit cultural entés com expressió d'uns valors propis, de classe hegemònica. Ha deixat d'ésser factor d'iniciatives. Ni tan sols ha sabut conservar els patrimonis de llurs antecessors. La decadència és clara: la progressiva transformació de les grans mansions de la periferia barcelonina, és a dir, de Pedralbes, Bonanova, en blocs de vivendas grans i suntuàries, però blocs en definitiva i d'una arquitectura vulgar; la també progressiva destrucció de l'Eixample barceloní; la brutal destrucció generada en la Costa Brava...

¿Quina construcció arquitectònica pot avui simbolitzar la potència cultural d'aquella èlit del poder que un dia tingué de líder a Francesc Cambó? ¿On són les grans fundacions culturals actuals? ¿Qué hi ha avui de nou que recordi el passat poderós que representen un Palau de la Música Catalana o un Gran Teatre del Liceu? ¿Pot ser el Camp Nou? Si fos així, això encara donaria una visió més pobre d'aquesta burgesia que ni tan sols ha tingut la voluntat de solucionar el cas de l'Auditori Joan Marín, fossilitzat en el carrer Balmes, veritable mostra d'una decadència.

La burgesia catalana s'ha despersonalitzat. Viuen dins les antigalles de llurs antecessors.

Desfigurada, però no empobrida, la burgesia catalana no té discurs cultural. Aquest ha quedat en mans i sota la iniciativa de la èlite dirigent -política- sorgida del procés de democratització de la vida pública en l'Estat espanyol.

El Pacte del Liceu

Com a mostra d'aquesta perdua de protagonisme cultural, parlem-ne del Liceu, exponent d'un excepcional moment d'aquella classe social.

Sense cap ajuda estatal la burge-

sia catalana va mantenir el seu Teatre fins la proclamació de la II República. Aleshores varen començar els problemes, doncs les èlites dels diners eren més interessades per exportar capitals que per dedicar-se a l'òpera. Roger Alier ha escrit el següent: "El 14 d'abril s'havia proclamat la República i encara que el canvi de règim es produí sense sang i sense alteracions socials, el Liceu va ressentir-se considerablement del nou ambient ... Una part del públic propietari va deixar d'acudir a l'òpera i el ballet"(4). L'any següent, el 1932, varen ésser la Generalitat i l'Ajuntament les institucions que salvaren el Teatre, semiabandonat per raons clarament polítiques.

Durant la dictadura franquista el Liceu tingué una vida també difícil, doncs els propietaris no mostraven cap mena de generositat i l'Estat franquista fou sempre un enemic declarat de la música, de la gran música. En una fase, si per Barcelona van passar les grans figures de la segona generació daurada de l'òpera -els Mario del Monaco, Renata Tebaldi, etc.-, fou perquè el Consolat italià va canalitzar una ajuda del seu Govern, interessat per la difusió de l'art propi (5).

---

(4) Aquest treball de Roger Alier, encara que per a consum d'un personal acrític, té dades d'interés.

(5) Actualment estic interessat per un fenomen cultural de la segona mitad del segle passat produït a Barcelona. Perquè la burgesia catalana va fer-se wagneriana, encara que li entusiasmava Verdi. Perquè es van organitzar nombroses associacions wagnerianes. Penso que ésser verdian era problemàtic per aquella burgesia, ja que el compositor italià era un home compromés amb la lluita de independència del seu país contra l'ocupació austriaca. I no solament compromés amb la independència -que és el més significatiu- sino també amb la possible República i contra la Monarquia. Per això, al guanyar la independència els monàrquics, Verdi rebutjaria els honors i els títols dispensats per la Corona. En canvi, el discurs i la personalitat de Wagner no comportaven cap dificultat política. Es una hipòtesi.

Recentment, dins la nova etapa política, la burgesia catalana ha donat nous símptomes d'incapacitat per mantenir el Liceu i en 1980 varen demanar ajuda a les institucions oficials. Ara no es tractava de motius polítics. Simplement: falta d'empenta i de filantropia. Un consorci tripartit, de Generalitat, Ajuntament i propietaris ha fet possible la modernització d'un Teatre de propietat privada. Es un episodi significatiu.

L'absència de la èlite dels diners del món cultural ha determinat que aquest discurs -com ja hem assenyalat- estigui avui en mans de la èlite dirigent, i molt especialment en la institució més representativa de la identitat catalana, és a dir, la Generalitat.

La indeterminació d'un discurs

Té una lògica total el que les institucions nascudes en el posfranquisme es preocupin per la precària realitat de la cultura catalana i procurin establir un discurs.

La precarietat de la cultura catalana s'inscriu en l'àmbit d'unes precarietats superiors. És la cultura occidental la que està en crisi, després dels grans moments dels decennis del 1950 i 1960. Avui s'arribat a un impasse. ¿Crisi de civilització s'han preguntat alguns parodiant a Spengler? ¿Crisi de conjuntura, es pregunten els més optimistes? El cas és que crisi econòmica i crisi cultural s'han unit des de finals del decenni del 1970. Som testimonis d'un fenomen que Salvador Giner ha apuntat repetidament: l'agonia de la societat civil, del pluralisme, de la vitalitat, i en un sentit contrari, la dominació progressiva de l'esperit corporativista i la imposició d'uns valors de tipus estatalista.

Amb la força que han agafat les institucions oficials i donada la situació que hi ha a Catalun-

ya té -repetim- lògica el protagonisme de la Generalitat per la cultura catalana, fins el punt de que es vincula el futur de Catalunya a la recuperació de la vitalitat cultural. S'han elaborat plans hi s'han realitzat esforços en aquest sentit, però hi ha una consciència de fracàs. La indeterminació es el tret més evident del discurs cultural de la èlite dirigent, encara que aquesta indeterminació té un contingut.

Cal assenyalar que la posició de la Generalitat -com institució en sí- és una posició difícil. La Generalitat es mou en un magma institucional en el els protocols tenen que ésser complicadíssims. De les institucions que la envoltan només l'Ajuntament té una lògica social clara determinada per unes competències concrets. La Diputació -o Diputacions- li presenten una rivalitat absurda. I la Supergovernadoria, els Governes Civils i la Capitania General tenen una naturalesa fiscalitzadora ... Excesives institucions per una realitat com és la de Catalunya i, per tant, excessius condicionaments per una institució que tindria que ésser la primera i l'única. Condicionament augmentat per la vigilància permanent del Gran Germà, d'extrema voracitat, que és el Tribunal Constitucional (6).

Els perfils del discurs cultural que ha passat a mans de la èlite dirigent té, al meu entendre algunes característiques evidents.

- ①. Una separació entre "discurs cultural" i "discurs polític" -¿té política la Generalitat?- que porta al desencís i la inacció, quan en realitat hi han molts elements per remoure l'estàtica actual.
- ②. Hegemonisme d'una "consciència sentimental" i estancament en el mite d'una idiosincrasia discutible, fonamentada en les velles tesis del "seny" posades en circulació per les forces més conservadores. Alguns autors, com Josep M^e. Colomer ha començat a interessar-se per la "sociologia del

(6) Aquesta funció vigilant s'ha manifestat, per exemple, de clarant "inconstitucional" una inofensiva llei de Biblioteques.

carquisme", un àmbit de treball que ajudaria a desfer els embolics que hi han a Catalunya.

- ③. Reduccionisme del discurs cultural a la exaltació de "grans personalitats", moltes d'elles veritablement mediocres. L'home del carrer es troba davant d'una intoxicació, d'un alau de noms que una i altra vegada són repetits insistentment, i que creen una psicologia de que "o se és un geni o no es val per res".
- ④. Potenciació d'un localisme exacerbada -sobre tot en àmbits com el literari i el teatral- i impotència per connectar amb les grans corrents culturals. Falta cosmopolitisme.
- ⑤. Intents de confiscació ideològica de fenòmens i fets culturals, a vegades utilitzant l'arma terrible de la omisió.
- ⑥. Excés d'oficialització cultural. Excesius galardons i massa burocratisme cultural. Aquest excés correlacionat amb la minvada realitat cultural fa que es premi o recompensi la mediocritat.
- ⑦. Carencia de quadres amb idees clares i professionalització adequada per materialitzar el fet cultural. ¿Que es fa a les institucions d'art dramàtic, per exemple? ¿Hi ha una manca d'actors de qualitat evident.
- ⑧. Carencia d'un discurs cultural capaç de vincular a la gran població emigrant, portadora d'unes formes culturals castellanitzades o "espanyolitzades".
- ⑨. Una política lingüística que demostra un gran esforç, però que no sembla solventar el problema de l'ús del català. Hi ha el perill de aquesta llengua es transformi en un idioma "tècnic", que els nens parlen -aprenen, millor dit a l'escola, mentre després, al carrer, utilitzen el castellà.

Penso que aquest conjunt de problemes són patents en el discurs oficial de la cultura catalana, sempre presidits per la carencia d'un objectiu polític-històric: ¿A on va Catalunya?

Són tan patents aquells problemes

que la propia institució té consciència. Com té consciència de la seva impotència per solucionarlos, i en aquest sentit ha optat per traspassar tan difícil qüestió a una èlite d'intel·lectuals acuradament seleccionats.

D'aquesta manera el discurs cultural va circulant. Primer, per absència d'una burocràcia amb empenta ha estat assumit per la èlite política. I aquesta, impotent, el passa a la èlite intel·lectual.

En el fons, les trobades de Sitges i les jornades de reflexió responen a aquell esquema.

Sitges 1981: repetir la història

Els dies 20-22 de desembre del 1981 la ciutat de Sitges va acollir una trobada de representants seleccionats acuradament de les "cultures" castellana i catalana, amb l'objectiu de promoure una aproximació en la perspectiva d'una comprensió tantes vegades entorpidida per la intolerància centralista.

Aquesta cita era la repetició d'una altra.

En efecte, en el mes de març del 1930 la Lliga Regionalista va organitzar unes jornades "d'homenatge a la intel·lectualitat castellana" dins l'òptica de creació d'un "marc de concòrdia". Fou un fracàs, doncs després d'un intercanvi de punts de vista un nucli dels invitats van mostrar una vegada més llur intolerància. El que seria després ministre del general Franco, Pedró Sáinz Rodríguez, digué: "Todo lo que se ha dicho hasta ahora aquí -en el salón del Ritz, lloc de la trobada- demuestra el deseo de España de comprender a Cataluña ..., pero yo os digo que si se tratara en el futuro de convertir esta concordia en una continuada acción política, inmediatamente surgirían las divergencias"(7). La reunió tingué un final tens.

La trobada del 1981 no va presentar problemes d'aquest tipus, doncs els presents compartien una (7). La Veu de Catalunya, 27 de març del 1930

profunda solidaritat cap a la democràcia recentment amenaçada pel cop dels Miláns del Boscho, Tejero, etc. Però tampoc van haver fets espectaculars. En canvi tingueren interès per que per part dels intel.lectuals catalans es va posar de manifest la problemàtica de la nostra cultura.

La gran característica de les reunions fou la impossibilitat de separar l'anàlisi cultural (i la qüestió llingüística va ocupar un nivell destacat) de l'anàlisi polític i social. En el darrer sentit -el social- fou destacada la intervenció de Salvador Giner qüestionant la tesi de "dos comunitats", recordant que podia parlar-se de grups socials catalans "castellanitzats" i d'inmigrants "catalanitzats", introduint un oportú relativisme.

Però jo voldria fer una síntesi de les posicions més clares, lligant-les amb el tema d'aquesta ponència, és a dir, amb el tema "cultural".

Jo hi detectat aquestes línies:

- ① Una posició segons la qual la identitat catalana, i per tant la seva cultura, no poden desenvolupar-se dins el marc espanyol, incapaç àdhuc d'ensetar o articular una solució defederalista.
- ② Una posició segons la qual una cultura sense Estat és una cultura débil i esquifida, doncs no té la protecció adequada. Però donada la situació hi ha que ésser pragmàtics i aprofitar l'instrument que tenim i avançar en la direcció de trobar el lloc de la cultura catalana en el món de la cultura occidental, superant el provincianisme.

Al meu entendre foren aquestes les posicions més clares en mig d'un magma d'opinions més superficials.

Les "jornades de reflexió"

Seguint la línia de traspassar als intel·lectuals el problema de la cultura catalana que els dirigents no saben resoldre, la Generalitat convocà una "jornades de reflexió crítica" a primers d'aquest any.

En elles participaren destacades personalitats. D'elles algunes van aportar conclusions concretes que podem afegir a les anteriors.

- ③ Una posició segons la qual la cultura catalana, pel fet de no tindre Estat propi, ha d'actuar com si el tingués, amb una imaginació i una capacitat de creació que suscitin la conveniència de tenir-ne.
- ④ Una posició segons la qual, donada la realitat demogràfica i la pressió migratoria existent a Catalunya, només queda un camí praeomàtic: el sacrifici d'unes generacions de nacionalistes i la assumció d'una pràctica política regionalista amb l'objectiu d'integrar als forasters.
- ⑤ Una posició segons la qual la disjuntiva entre "regionalisme" -històricament fracassat- i "Països Catalans" s'ha de resoldre en aquest darrer sentit, i per tant cal recuperar la iniciativa i recuperar la identitat catalana allà on l'imperialisme del centre a l'ha destruït més profundament. El "regionalisme" és la derrota.

Finalment, caldria afegir la proposta feta pels Josep M. S. Castellet en un apassionat llibre publicat a primers d'aquest any, que perfila millor la seva ponència a les esmentades "jornades:

- ⑥ Una posició segons la qual no hi ha altra via que l'unitat, cridant a les forces polítiques a crear un marc unitari capaç de convertir-se en el fonament per la elaboració d'un projecte nacional comú, base, a la seva vegada per iniciar un discurs cultural important i definitiu. Per tant, és necessari sacrificar les tensions ideològiques i polítiques.

Aquestes sis posicions que hem seleccionat, penso que manifesten les veritables dimensions del problema i poden ésser el punt de partida per definicions més definitives.

EPILEG

La concreció de les postures anteriors són ja de per sí una conclusió a la problemàtica del discurs cultural, el qual, com hem assenyalat, s'ha transformat en una mena de pilota circulant d'uns a altres.

L'absència burgesa va deixar el tema a les èlits dirigents. Aquestes, impotents per trobar una sortida l'han col·locat en mans dels intel·lectuals. I en aquest sentit, ara, també el trobem ací, en aquestes reunions.

No hi ha dubte de moltes coses han canviat. El franquisme fou una veritable ruptura -negativa, però ruptura- i la seva tremenda durada ha solidificat realitats inapel·lables.

Una realitat ha estat la desfeta de la burgesia catalana en un sentit psicològic-cultural. Altra, la realitat de la immigració. Altra, la carència d'unes bases populars suficients per radicalitzar la qüestió catalana i servir de punt de partida per la formació de quadres dirigents més definits que els actuals. I també la hegemonia d'una èlite dirigent que no sap cap a on anar, presonera de les seves propies contradiccions i de les contradiccions de la realitat de l'Estat espanyol.

L'instrument de les autonomies, utilit-

zat mestriolament durant la transició i concretat com una forma de restructuració territorial administrativa, ha estat una arma poderosa en mans de les èlites dirigents centralistes, i el mateix procés de la transició ha condicionat el discurs polític de les nacionalitats històriques de l'Estat espanyol, que corren el perill de transformar-se en peçes de museu.

Per altra banda tampoc podem oblidar els canvis produïts a nivell mundial. Les tendències cap a la centralització en reduïts i poderosíssims nuclis de poder econòmic i polític, nuclis de decisió que avui condicionen qualsevol fet del planeta. Nosaltres sempre hem considerat que la veritable democràcia és la que passa per la democratització de la vida social -econòmica, política i cultural-, però no en el sentit de les democràcies liberals, sino en el sentit d'un federalisme profund, prodhonià.

Però avui, en aquest camp no milita pràcticament ningú. El curs cap a un món absolutament centralitzat progressa sense trobar grans dificultats. Penso jo que la lluita per la recuperació de les petites cultures i les nacions petites, dominades per imperisismes superiors, es o hauria d'ésser el deure de tot demòcrata.

Bernat Muniesa
 Barcelona, 6 de juny del 1983

SIBLIOGRAFIA UTILITZADA

=====

- CASASSAS, Jordi: 1979, La configuració del sector "intel·lectual-profesional" a Catalunya en la Restauració, en Recerques, nº 8, Barcelona.
- CASTELLET, Josep M^a: 1983, Per un debat sobre la cultura a Catalunya, Barcelona, Edicions 62.
- GENERALITAT DE CATALUNYA: 1983, Relaciones de las culturas castellana y catalana, Barcelona, Servei Central de Publicacions de la Presidència de la Generalitat.
- JUTGLAR, Antoni: 1983, Història de Catalunya, vol. VIII, Madrid, CUPSA EDITORIAL-Editorial Planeta, S.A.
- MILLS, Charles Wright: 1957, La élite del poder, México D.F., Fondo de Cultura Económica.
- MUNIESA, Bernat: 1983: El conservadurismo en la II República: el caso catalán, Editorial Anthropos, Barcelona, en curs de publicació. A la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona es pot consultar la tesi de doctorat.
- SOLE, Carlota: 1982, Los inmigrantes en la sociedad y en la cultura catalanas, Barcelona, Ediciones Península.
- SOLE TURA, Jordi: 1970, Catalanismo y revolución burguesa, Madrid, Ed. Cuadernos para el Diálogo.
- VILAR, Pierre i altres: 1983, Reflexions crítiques sobre la cultura catalana, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat.

CICLE DE CONFERÈNCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LES CLASSES SOCIALS

373

"EL MÓN OBRER: LA CULTURA, EL SISTEMA DE VALORS I
EL CONSUMISME"

IGNASI RIERA

El canvi i la reconstrucció nacional des d'una perspectiva sociològica

EL MÓN OBRER: LA CULTURA, EL SISTEMA DE VALORS I EL CONSUMISME

Resulta arriscada una proposta que abracci els diferents segments —categorials, de ram i geogràfics— dels obrers a Catalunya. O bé plantejaments que insinues sin que és possible parlar del món obrer com d'un món encerclat, delimitat. La porositat de l'univers obrer el converteix en reflex de tota la societat, en un sentit doble. Com l'entenia Pere Coromines l'any 1914 quan afirmava que "darrera la qüestió obrera hi ha el conjunt de la qüestió catalana". O en la interpretació d'aquesta porositat proposada per Georges Snyders, a École, classe et lutte de classes, París, PUF, 1976, que l'autor resumia així: "El mode de vida, la cultura, no constitueixen un àmbit miraculós d'extraterritorialitat, i en un o altre sentit la classe obrera es veu 'degradada' en la seva cultura, en el seu llenguatge, de manera semblant a com s'hi veu en les seves condicions de treball i d'habitatge".

Sota l'epígraf d'obrer caldria encabir-hi des de l'oblidat ramader del Pallars fins a la polida hostessa del Palau de Congressos de Montjuïc, passant pels metal·lúrgics, els paletes, els treballadors de banca i els múltiples llocs de treball negre, no homologats, que la crisi genera. El problema torna a ser el ja vell debat sobre la consciència de classe que tant i tant influeix en els comportaments sòcio-culturals dels treballadors, homologables, en canvi, pel que fa al sou, a la inseguretats laboral, a l'explotació objectiva. Hi ha, però, com una mena d'inhibició estranya a l'hora de descriure la realitat obrera de sectors cada cop més proletaritzats, en el sentit més teòric del mot. Les perspectives que suggereixen els estudis de Jesús A. Marcos Alonso sobre les professions d'aparellador i d'enginyer industrial¹, han estat prou ampliades a les anàlisis dels white collar catalans, tan importants per al conjunt del nostre sistema econòmic?

Les notes que he confegit —lluny i al marge de qualsevol perspectiva de sociòleg, admirable professió que mai no he practicat ni conegut— fan referència al meu món quotidià del Baix Llobregat. Bastarà, però, encetar la lectura de les dades bàsiques que ens ofereix l'Atlas sòcio-econòmic de Catalunya, editat per la Caixa d'Estalvis de Catalunya, per comprovar quines són, compartivament amb d'altres universos socials, les peculiaritats de la comarca:

En fixo en tres capítols bàsics, i sempre pel que fa a les comarques de la regió I:

	Nascuts a C. (%)	fora de C.
Baix Llobregat	46, 2	53, 8
Barcelonès	56, 6	43, 4
Maresme	62, 4	37, 6
Vallès Occidental	53, 1	46, 9
Vallès Oriental	60	40

	Distribució per edats (%)		
	0-14	14-64	65 i més
Baix Llobregat	30,29	63,17	6,54
Barcelonès	24,96	65,31	9,73
Maresme	26,93	63,73	9,34
Vallès Occidental	29,03	63,28	7,69
Vallès Oriental	28,24	63,48	8,28

	Per sectors de treball o d'ocupació (%)		
	primari	secundari	terciari
Baix Llobregat	3,71	70,46	25,81
Barcelonès	0,40	52,76	46,83
Maresme	9,10	61,56	29,31
Vallès Occidental	1,79	72,71	25,49
Vallès Oriental	8,79	65,04	26,15

Val la pena que tinguem en compte que al voltant d'un 66 % de la població de Catalunya es concentra a la regió primera. I que el Principat seria una realitat del tot diferent si prosperessin les tendències a oblidar, amb l'excusa justa d'un equilibri territorial, el pes demogràfic de la macrocefàlica conurbació barcelonina.

Hi ha un paral·lelisme obvi entre importància del sector secundari i nascuts fora de Catalunya. Fet que porta massa sovint cap a la simplificació següent: la majoria dels obrers són immigrants o la quasi totalitat dels immigrants són obrers. Veritat parcial que ajuda a menystenir la influència en les actituds de la immigració dels immigrants-funcionaris, p.e.

¿Com analitzarem els comportaments culturals d'aquesta llenca de població 'obrera'? Prendré, com a referència, la definició de cultura que formulàvem en el marc del Congrés de Cultura Catalana: "La cultura és el conjunt de realitzacions pràctiques, valors, signes i formes i representacions que motiven la conducta humana social i individual, i és alhora aquesta mateixa conducta i els seus resultats materials i intel·lectuals, és a dir, la modificació i reproducció d'aquelles realitzacions pràctiques, valors, signes, formes i representacions" (Manifest de cloenda).

Cultura voldrà dir, per tant, síntesi d'hàbits, comportaments i coneixements, tant individuals com col·lectius, anteriors. És a dir: la síntesi comportarà que entrin a la coctelera elements que provenen de culturals ben diverses: rurals reviscolades a la sub-ciutat, d'altres àmbits geogràfics que fermenten al terror català. (¡Esborrem, per sempre, la pretensió de qualificar "allò que és típicament català", concepte tan abstracte com anti-històric!)

Un dels elements (no l'únic) d'aquestes manifestacions culturals deriva del grau d'escolarització dels habitants de la regió i comarca, dels seus coneixements diguem-ne acadèmics. Doncs bé: la lectura, encara parcial i d'afecionat, de les dades que ens forneix la Corporació Municipal Metropolitana de Barcelona ens sorprèn per les bosses enormes d'incultura (insisteixo: acadèmica, escolar) dels habitants de la zona. Els percentatges d'analfabets adults fan escruixir (tot i que encara no han fet trontollar, sembla, cap estructura sòlida de les nostres institucions governamentals). Per exemple, a Cornellà, amb una població censada de 91.563 habitants, preguntats pel nivell d'instrucció, hi ha les respostes següents:

- no consta, 1.470
- no llegeix: 9.678 (4.109 en edat escolar, 5.569 edat extraescol)
- estudis primaris incomplets: 32.948 (23.170 en edat extraescol.)
- BUP/COU, 2.936
- títol mitjà: 992
- títol superior: 549

És a dir: més de 28.000 habitants adults de Cornellà no han completat els seus estudis primaris, 5.569 dels quals són "analfabets". Dades per desgràcia extrapolables i en època de crisi laboral més importants encara. No oblidem, en efecte, que per als menys "intel·lectuals" dels llocs de treball hom exigeix, si més no en cas d'haver de fet el desempat entre dos o més opositors, uns certs "coneixements" (poder redactar un 'parte' de la feina feta, poder recollir amb garanties paquets a correus, poder llegir instruccions de magatzem en cas d'emergència).

L'altre eix de comportaments vindria donat per la pervivència dels hàbits adquirits a la terra d'origen així com per la transformació posterior d'aquests hàbits. En aquest punt, em remetria al treball esplèndid de Jaume Botey, 54 relatos de inmigración, editat provisionalment per la Fundació Bofill. El treball, producte d'un procés dinàmic amb una comunitat de base del barri de Can Serra de L'Hospitalet, revela tota una metodologia per a la comprensió global de les actituds, més enllà dels enunciats teòrics. Per exemple, sovint plorem per l'anonimat dels suburbis monstruosos, fruit de l'especulació més ferotge. I tenim raó: l'urbanisme continua essent el gran impediment per plantejar una reconstrucció nacional (cultural, cívica, convivencial) de Catalunya. Ara bé: ¿hem pensat en els avantatges —de llibertat, de rèquiem per a certs controls dels cacics o dels familiars— que té la convivència anònima?

Els dos llibres de Carlota Solé —dos, si bé basats en un mateix treball sociològic, segurament el més complet publicat fins avui a Catalunya—, La integración sociocultural de los inmigrantes en Cataluña, Madrid, C.I.S., 1981 i Los inmigrantes en la sociedad y en la cultura catalanas, Barcelona, Península, 1982, aporten també múltiples dades en aquest sentit: "la mayoría de inmigrantes llegan jóvenes a Cataluña, sean hombres o mujeres, pertenezcan a la clase alta, media u obrera. No desean volver a su lugar de origen en sus tres cuartas partes; pero, un 24 % preferiría vivir en la tierra donde nacieron, en las mismas condiciones de vida y trabajo que en Cataluña. (...) Con gran realismo, la actitud que adoptan es la de 'amoldarse', 'acomodarse' a la nueva situación, a 'la vida de aquí'. No sólo se acomodan al nuevo tipo de trabajo —industrial— y al nuevo ambiente —urbano—, sino que también aceptan, abiertamente, el hecho de una lengua, una manera de hacer las cosas y unas costumbres distintas de las suyas. Son, racionalmente, conscientes de que tienen que adaptarse a una sociedad, donde pueden dar de comer a sus hijos, donde 'trabajan, pero comen'. Procuran que la familia entera, o por lo menos su mayor parte, se traslade con ellos a Cataluña. A partir de este momento, 'aquí se quedan, y mueren aquí'. Y, aunque sientan morriña, es una realidad, para ellos, que en Cataluña han tenido más medios, una vida más digna y mejores posibilidades para los hijos. Sólo los viejos, que han venido acompañando a sus hijos en edad de trabajar, piensan con nostalgia en volver. Como nos advertía un habitante de San Ildefonso de Cornellá (sic), 'es muy difícil olvidar donde has nacido, pero hemos salido de allí por el hambre' ". (C. Solé, Los inmigrantes en..., pp. 26-27).

També al llibre dispers i mediocre de Paco Montes Karmolejo, Memorias andaluzas, B. Laia, 1980, hi ha dades (al·lusions, instantànies, anècdotes) valuoses per comprendre aquest triangle: immigració — món obrer — valors culturals de referència. Joaquim Molas resumeix així les aportacions del llibre: "Montes nos

da, de esta complicada madeja, un testimonio veraz y gráfico. Un testimonio que, en cierta manera, completa uno que ya es famoso: Los otros catalanes, de Francisco Candel. De hecho, Candel había recogido, en el suyo, los últimos coletazos de la inmigración de preguerra y el impacto lento de la producida a lo largo de los años 40. Montes, más joven, nos da otro quizás más dramático: la de los años 50-60. En conjunto, las Memorias andaluzas constituyen, a la vez, el testimonio de una experiencia personal y, a través de sus amigos, otro más amplio y punzante: colectivo. Así, nos describe los azares de la llegada a Barcelona, la búsqueda de trabajo, la nostalgia de la familia y la compra de un piso, la importancia decisiva del barrio donde se instalan, los cambios que sufre, incluso en lo físico, los problemas de la marginación, la adaptación y la integración, los matrimonios mixtos, etc."

Hi ha, en canvi, pocues referències escrites sobre la incidència de l'atur en aquest mosaic humà de les comarques que dibuixen la regió I. Personalment, crec, en canvi, que és, per desgràcia, l'element més innovador per tractar de formular unes quantes preguntes bàsiques sobre els valors, les conductes, les aspiracions i els comportaments de la societat d'homes i dones que conformen aquesta llenca de Catalunya. Els llibres de Jaume Funes, La nova delinqüència infantil i juvenil, B., Edicions 62, 1982, i, en un gran menor, Situació cultural i educativa dels preadolescents que inicien la seva vida marginal (aquest darrer en col·laboració amb Armando Estévez i Meritxell Roig), B., Diputació de Barcelona, 1983, enceten aquest seguit de reflexions: l'atlas humà de les nostres comarques assisteix a un procés progressiu de modificació "per culpa de l'atur". El comportament dels joves batxillers depèn en gran part de les expectatives de treball normal o no. Un estudi realitzat pels alumnes de FP del Politènic de Cornellà projecta un panorama tràgic sobre el marc d'aspiracions dels joves estudiants de Cornellà (allò que fa cinc anys hauríem anomenat 'els aprenents dels tres anys vinents'). Com veurem més endavant, l'atur modifica també les llegendàries "solidaritats" dels obrers de la comarca, eixampla l'abim entre els que treballen i els que no treballen, obre les portes d'una nova (electritzada i altament perillosa) demagògia

Consum i consciència de classe obrera

Hi ha dos llibres que m'han estat especialment útils per tractar d'elaborar hipòtesis d'un posterior treball sobre aquest tema. El primer és de Jacques Frémontier, Rénauld: la forteresse ouvrière, París, Fayard, 1971, traduït més tard al castellà (Barcelona, Laia, 1974). I el segon: Conscienza operaia oggi, i el subtítol: I nuovi comportamenti operai in una ricerca gestita dai laboratori, a cura de Giulio Girardi. De Donato, Bari, 1980. (Anteriorment, el tema havia estat formulat, i amb una referència explícita a Cornellà, per A. Comín i Juan N. García Nieto, a Juventud obrera y conciencia de clase, Madrid, Edicusa, 1974.)

El llibre de Frémontier té una intencionalitat clara: explicar les diferències entre l'ideologisme obrerista-revolucionari dels estudiants del maig francès de 1968 i les limitacions-esforços-conquestes-dificultats del sindicalisme tradicional al cor del moviment obrer francès, la "Renault". Però, alhora, aconsegeix, indirectament, proposar-nos diverses pautes per analitzar la divergència, fins i tot antagònica, entre els comportaments obrers a l'interior de l'empresa i els comportaments consumistes dels mateixos obrers fora de l'horari laboral. Finalment, el llibre de Frémontier desmunta la mitificació del consumisme obrer en el sentit que el descriu com un consumisme molt més estret que no sembla i al qual manquen punts de suport de primera necessitat.

Per la seva banda, el llibre de Girardi, original i nou, neix d'una proposta d'enquesta preparada l'any 1975 i realitzada als anys 1977-78. Comprovem, però, que la referència torna a ser el temps de commoció europea que correspon als anys 1968-1969: "Il progetto nacque in un periodo di ascesa del movimento operaio, segnato da grandi certezze di massa e da forte creatività culturale. Era diffusa in quegli anni la sensazione che, con le lotte del '68-69, si fosse verificato nella conscienza operaia un 'salto di qualità'. Di qui il bisogno di valorizzare questo patrimonio, di riflettere su queste conquiste, per sistematizzarle, svilupparle, diffonderle" (p. 15) Es tracta d'una enquesta-procés feta amb militants sindicalistes del FLM (la referència a la "Fiat" resulta inevitable) a través del qual els obrers mediten i avaluen sobre la seva consciència de classe. Curiosament, el llibre té, a l'hora de llegir les respostes, molts punts de contacte amb el de Frémontier. Els treballadors torinesos, com els parisencs, prefereixen les sèries televisives més aberrants que no els intents de teatre revolucionari; els uns i els altres somniën en el cotxe, en les vacances llugy (on es faran passar per enginyers o per empresaris), els uns i els altres creuen que les feines domèstiques corresponen a les dones... i els uns i els altres es declaren partidaris de la revolució socialista/comunista a l'hora d'expressar la seva intenció de vot.

7

Subscriuria, en aquest marc, l'interès permanent que mostrava el malaurat Alfons Comín quan ens explicava per què era tan important fer a la "Seat" una enquesta d'aquestes característiques. Tot allò que ara ensumem queda pendent d'una posterior comprovació científica.

Símbols i objectes de consum

Paco Montes, al llibre esmentat, escriu: "Muchos andaluces aspiran al piso de propiedad (el que no lo tiene, claro), al terrenito, al coche, a onstalarse por su cuenta, al ahorro para tener algo con que contar en un momento de apuro" (p. 189)

¿Quins són els símbols i els objectes de consum? Acordada la relativitat d'aquests objectes —el cotxe era un mite l'any 1970 i ara el mite és el 'canvi de cotxe'—, ¿com podríem avaluar els nivells de consum quotidià entre els sectors obrers de la nostra comarca? A tall d'experiment, vam passar una enquesta modestíssima i sense pretensions a tres aules de cinquè de tres escoles públiques d'EGB de Cornell. Indirectament, havíem investigat la situació laboral de les famílies (pare i mare) dels alumnes enquestats. Els resultats ens deien:

la majoria tenen cotxe (només un 21,2 % no en tenen);
molts tenen "terrenito" amb "casa" (si bé sota aquest concepte s'hi amaguen realitats diverses): un 44,3 %;
pràcticament tots tenen televisor i un 82,6 % en color;
a les cases on viuen hi ha un promig de 5,73 persones per habitatge;
només a la meitat de les cases (47,44 % hi entra el diari 'algun dia a la setmana);
molt pocs encara (tot i que apareix com la gran aspiració) tenen vídeo (10,4 %).

L'enquesta no té cap seriositat científica ni cap aspiració. Penso, però, que un treball sistemàtic, periòdicament comprovable, ens situaria davant a favor/en contra de les simplificacions més corrents en aquest camp.

Els valors

Quant als valors, ens trobem amb el mateix desert temàtic. Hi ha, segurament, entre els valors bàsics justament el d'un consum aconseguit de tipus superior; però n'hi ha d'altres: el del treball estable, el del domini del llenguatge, el de la salut i forma física, el de la casa, el de les vacances. Han perdut punts valors abans solidíssims, com el de la solidaritat, element indispensable per a les mobilitzacions obreres entre l'any 1962 i 1975, tal com vam ressenyar amb José Botella, al llibre: El Baix Llobregat, quince años de luchas obreras, Barcelona, Blume, 1976.

Seria del tot injust negar la vigència dels valors de signe transformadors (dels considerats com a característics de la consciència de classe obrera, segons Girardi, Garcia Nieto i Comín): les actituds electorals resulten, si més no, nítides i constants; el vot de la gent més jove continua essent un vot d'esquerra. Ho comenta així Carlota Solé, La integración sociocultural de los inmigrantes en Cataluña: "La distribución por edades muestra que los jóvenes tienden a votar a partidos marxistas, "de izquierda", y los viejos a partidos conservadores. Así, en 1977, los partidos socialista y comunista fueron votados por personas de 25 a 40 años en mayor proporción que los otros grupos de edad, dentro de una misma clase social. El voto ~~xx~~ a UCD procedía de personas de clase media y obrera de más de 55 años y de personas ~~xx~~ de clase alta de 40 a 55 años" (p. 119)

Allò que ja no queda tan clar, i que proposem que sigui investigat pels sociòlegs de casa nostra, és si hi ha una correspondència coherent entre interessos polítics i sindicals generals i manifestacions posteriors d'aquests interessos a la "revolució de la vida quotidiana", si m'és lícit de manllevar l'expressió i el dring d'Agnes Heller.

El valor del treball estable

Hi ha por a la pèrdua del lloc de treball. Sindicalistes consultats (de CC OO i d'UGT) la consideren una de les causes del temor actual a les protestes obreres. Els processos de regulació d'ocupació (que ha afectat empreses tan importants com "Siemens" o "Seat") preocupen perquè indiquen que l'estabilitat de l'empresa escasseja. Consultats els tècnics del departament de préstecs de dues entitats d'estalvi, confessen que l'argument: "tinc una feina estable", apareix ara en primer lloc quan el peticionari d'un préstec (per a l'habitatge o per la reforma d'una casa) vol argumentar a favor de la seva solidesa. Entre els funcionaris de l'administració pública municipal l'argument: "cobrem poc però és una feina estable" té més prestigi que d'altres arguments.

La jubilació anticipada és vista com un mal menor. (Els casos detectats de retorn definitiu a la terra d'origen —molt menys dels que alguns utilitzen com a bandera— provenen, en una gran part, de treballadors d'empreses grans acollits a una jubilació anticipada en bones condicions econòmiques).

Entre els més joves, l'aspiració a un primer lloc de treball és vista cada cop com a més improbable. (Vegeu dossier preparat pel col·lectiu "Joventut i societat").

Domini del llenguatge

Michel de Certeau, a La prise de la parole, explicava per què el domini del llenguatge, la verbalització dels processos, es converteix en una de les línies frontereres entre la imatge del "canvi radical", de la "revolució", entre els joves estudiants del maig francès de 1968 i els joves sindicalistes. Per la seva banda, Jaume Funes ha tractat d'estudiar les relacions entre domini del llenguatge lògic i fracàs escolar en el pas entre EGB i FP. I alhora ha estudiat per què l'ús d'un llenguatge argotitzat pot convertir-se en signe d'identificació d'un conjunt marginal.

Per al nostre objecte, es tractava, però, de valorar el prestigi del llenguatge com a element de promoció, com a aspiració obrera. Ja al nostre treball-crònica, El Baix Llobregat: quince años de luchas obreras, descobríem la importància del "saber hablar", "ese sí que se explica", "habla como los ángeles" aplicat als no gens angèlics dirigents obrers. Coincideixen en l'afirmació Montes, García Nieto, Campo i altres.

Per la seva banda, Carlota Solé ha estudiat, amb força cura, precisió i intel·ligència, un dels aspectes del domini del llenguatge: el de l'ús o no del català i del castellà. Com a element d'integració social. Com a complement humà. Com a possible barrera.

Amb la crisi laboral, el vell "saber de lletra" té una altra vessant: l'analfabetisme és una xacra social, frena l'accés als més insignificants llocs de treball. D'ací que resulti tan important la publicitat sobre les xifres d'analfabetisme que revela, jo diria que escandalosament, el cens de 1981, així com l'anàlisi de les mobilitzacions més recents, arreu de la perifèria barcelonina, per aconseguir escoles d'adults i per a adults.

La salut

És un altre dels valors universals —"salud, dinero y amor"— però que té característiques peculiars al món obrer. Ho han estudiat M. Ludevid i els membres de l'equip de l'extingit I.E.L. La seguretat i la higiene en el treball és un valor d'una força notabilíssima entre els elements de prestigi obrer. Les imprudències són severament blasmades. Els treballadors accidentats al treball són mal vistos si no hi ha garanties que l'accident hagi estat no imputable a l'obrer en qüestió. I, tanmateix, ens falten estudis sistemàtics per saber com incideix aquest valor —"la salut"— a la vida quotidiana.

Els equips municipals de política sanitària, cada cop més interrelacionats entre ells —a través, sovint, de la Federació de Municipis— podrien endegar una enquesta sobre les condicions de la salut als centres de treball i entre els treballadors de la zona, conjuntament amb les centrals sindicals, de sempre interessades pels problemes de la salut i el treball.

Drogues, alcohol i tabac continuen essent tres elements de preocupació general, junt amb les malalties òssies. L'alcohol continua essent encara un capítol de consum perillós. Per ben diverses raons:

- ① L'arrelament del consum d'alcohol al llarg de tot el dia ('barrecha', 'carajillo', copes de conyac, cassalles, cubates, vins amorilats junt amb la mítica cervesa, mítica pel prestigi que té com a beguda saludable);
- ② El prestigi social del consum d'alcohols. Cada cop són més els que consideren que beure millor atorga prestigi social, distinció. I, a la pràctica, resulta més fàcil promocionar-se per la via del còctel que per la lectura de la darrera novel·la d'Umberto Eco.

Quant als hàbits alimentaris, posseïm un seguit d'estudis fets a partir de l'àmbit escolar, que demostra que l'assentament social també pot ser mesurat per l'augment del consum de llet, pel sopar calent, el consum d'enciams i fruita fresca, etc.

Darrerament, i entre les dones treballadores, ha començat a fer impacte la "necessitat d'aprimar-se" i, d'altra banda, la pràctica de l'acopuntura, les herbes curatives, les agulles a sota l'orella, etc.

Mi casa

Un altre element d'investigació podria ser el sentit que va adquirint "la casa" com a element de prestigi social i d'assentament. Tot i que el creixement vegetatiu ha minvat notablement els darrers quatre anys (els alumnes de quatre anys a la comarca del Baix Llobregat, prematriculats avui de cara al curs 1983-84; signifiquen un 20 % aproximat menys que fa dos cursos), els pisos de dimensions escasses acullen encara un nombre excessiu de persones (un 6,7 al treball esmentat de Funes, Estévez, Roig). Malgrat tot, la dedicació a la casa indica un procés d'assentament i una voluntat molt clara de "prestigi". Les cases de mobles, les publicacions de bricolage... prosperen. Els hàbits de permanència a casa (com a element substitutiu de la presència als bars), importantíssim entre els que ja han adquirit el vídeo —en una primera enquesta de lloguers de vídeos sobressurt una doble contractació cada week-end, d'una pel·lícula infantil i d'una altra porno (se suposa que per a una doble sessió infantil i adulta— connectarien amb els comportaments estudiats per Girardi entre els sindicalistes torinesos del metall i per Frémontier entre els obrers de la Renault.

Crec, per tant, que tindria interès un estudi sobre:

1. nombre d'habitants per casa;
2. nombre de metres quadrats per casa;
3. tendència a la "renovació" de l'interior (pintura, bricolage, canvi de mobiliari);
4. presència a casa (i si creix amb l'atur i amb la disminució de l'horari laboral);
5. hores de visió dels programes de TVE a la setmana.

El segon habitatge

Sorprèn, en múltiples enquestes escolars —sense ni el més mínim rigor, enteses més aviat com a exercici de classe—, la importància del "terrenito" i/o de la rulotte al camping, plantada de manera permanent. En fase d'elaboració, hi ha dues mini-enquestes entre els treballadors de gradació laboral mínima a les empreses Siemens i Pirelli. Si bé resultaria prematur avançar resultats sembla comprovat que gairebé la meitat tenen un segon "espai" (no goso dir cases perquè tinc experiència del tipus d'edificació que en molts casos hi ha al 'campo') no massa lluny dels nuclis amb una concentració humana més gran: camí de Vilafranca, o a la nacional-II, a la part alta de la comarca del Baix Llobregat, o a Torrelles, o, a tot estirar, cap al Vendrell. Segon habitatge que permet el treball intens a l'hort o com a paletes-constructors. Habitatge que perd prestigi quan els fills, ja preadolescents, comencen a sentir-se fastiguejats del ritual sabatí o dominical de "anar al camp".

El tema em suggereix un seguit de preguntes, no sé si gaire codificables: com, per exemple, el prestigi mític de la terra entre els qui, un dia, van haver de deixar el camp i van anar a raure a la sub-ciutat. Amb l'increment de la crisi econòmica ha augmentat, em penso, el prestigi del camp com a font de "riquesa" immediata (horts semi-clandestins ho advernen, o la venda de parcel·les a Almeria). Alhora, però, l'increment constant del preu de la benzina ha limitat notablement les corbes de projecció dels week-ends cap al camp. Suggeriria una anàlisi sobre:

1. nombre de posseïdors de terrenito amb 'habitatge' entre treballadors de la regió I;
2. cost mig d'aquest desplaçament;
3. ¿minva o augmenta el viatge setmanal al 'camp'? (Fórmules substitutives);
4. el camping com a element de vacances; el turisme de la rulotte.

La premsa

Manuel Campo havia estudiat (1973) el consum de premsa escrita als diferents barris de Cornellà. Dos anys més tard, el mateix periodista va completar les primeres notes i les va ampliar a la influència que tenia sobre les noies treballadores els serials radiofònics i les fotonovel·les, mitjançant l'edició del llibre: Simplemente María, Barcelona, Avance, 1976.

Crec que seria d'un notable interès renovar els estudis destinats a comprendre la incidència real de la premsa entre els treballadors de la zona. Ja que hi ha noves dades parcials —l'increment de vendes d'El Periódico d'ençà que ha adjuntat El Periódico del Llobregat, de signe localista-populista-obrerista— i un seguit d'incògnites sobre el prestigi de les publicacions esportives, la pràctica desaparició de la venda de la premsa militant (Mundo Obrero, Treball, El socialista, Lluita obrera), l'adquisició de publicacions per fascicles, etc.

Als estudis de referència de Girardi i Frémontier es dona molta importància a la dissociació entre ideologia sindical i crida al consumisme com a element per explicar la ruptura esquizofrènica entre vot/actitud progressista i comportament retrògrad.

Es obvi que la lectura de la premsa té més relació amb la capacitat cultural que amb el poder adquisitiu. I que fins i tot revela, com ha intuït i comprovat Carme Solé, un cert grau d'identificació "nacional".

Suggeriria d'investigar, en nuclis de població molt emmarcats:

1. lectura de la premsa diària: esportava, de notícies generals;
2. lectura de setmanaris. Possibilitat de distingir entre els d'informació sobre la programació televisiva, revistes del cor, fascicles i setmanaris d'informació ~~xx~~ general (en la hipòtesi que encara n'hi hagi).

El diner. L'estalvi

Un dels problemes fonamentals per saber les actituds bàsiques de cara al futur és el de conèixer el valor que hom atorga al diner i a l'estalvi. Si d'una bagda tothom constata la incidència de la crisi econòmica —estudis a mig fer per les àrees de sanitat de diversos ajuntaments de la comarca demostren que minva el consum de la carn i de la fruita a favor de les grasses, cansalades, carn de poro en general, salsitxes i embotits d'origen força problemàtic—, de l'altra és evident la gran mobilitat de l'estalvi popular, concentrat a la perifèria barcelonina. L'increment d'oficines dels darrers cinc anys (fins al punt que avui ja hi ha qui dubta de la rendibilitat d'una tal concentració d'ofertes 'bancàries') només s'explica per la importància conjunta i global d'aquest estalvi.

En l'enquesta escolar al.ludida preguntàvem: "si et regalessin 25.000 pts., ¿què et compraries?". Doncs bé: si bé hi ha un 17,8 % de respostes exòtiques —una moto, un vídeo, 'un viatge al Japón y a Groenlandia'—, i un 42 % de respostes assenyadament infantils (un equip del Barça, una bici, un cassete, 'una perra adiestrada', etc.), hi ha una tercera part (31,6 %) que diuen que les posarien a la llibreta, que les estalviarien, les ingressarien al banc...

Deu resultar molt difícil estudiar a què correspon el volum total de l'estalvi popular. Potser sí, en canvi, que seria possible estudiar el valor mític de la paraula "banc", o dels conceptes "viure de renda", "assegurança de vida", "retiro para la vejez", "dinero ahorrado a lo largo de toda una vida", expressions reiterades i constants al nostre entorn quotidià.

Ha aparegut a més, amb força, un estalvi de signe diferent: el de l'adquisició de pisos. Els mecanismes de declaració de la renda han revelat l'estructura econòmica de moltes famílies d'aparença modesta o àdhuc miserable. L'instint de propietat de béns immobles reflecteix tant un sistema de valors com la possibilitat de recuperar el temps perdut.

El retorn

En un país on tots som estadísticament immigrants (del camp a la subciutat) el mite del retorn al planeta és d'una força abassegadora. Per sort, Carlota Solé ens forneix les dades sobre la voluntat de retorn per part dels immigrants de l'Espanya del sud. És, òbviament, un tema important que ja dono per tractat però sobre el qual voldria dir encara una paraula.

No hi ha un retorn massiu, ni una voluntat majoritària de retorn. Els retorns són avui per avui força episòdics i van vinculats a un fenomen que sí que caldrà estudiar (i que pot tenir conseqüències socials incalculables): les jubilacions anticipades (sobretot per als treballadors de les grans empreses —Seat, Siemens—).

En efecte, aquestes jubilacions anticipades qüestionen els dèficits socials, culturals, humans de l'etapa anterior "desarrollista". Resulta molt difícil adaptar-se al "dolce far niente" amb unes bases culturals mínimes. Apliquen el neguit a tres sectors socials importantíssims:

1. els joves que no han aconseguit la primera feina;
2. els treballadors avesats a llarguíssimes jornades laborals i ara en fase de regulació perenne o d'horaris cada cop més limitats;
3. els treballadors en atur, amb o sense subsidi d'atur;
4. els jubilats als cinquanta-cinc anys, després d'haver portat una vida laboral intensíssima i sense una base de coneixements bàsics suficients.

Crec que és sota el síndrome d'aquestes situacions com cal explicar una sèrie de mites d'interès creixent: des del mite del retorn fins al mite del vot que crida un salvador.

Conclusions

Poc s'escau un assaig de conclusions quan m'he limitat a formular hipòtesis. I, en tot cas, l'única conclusió òbvia és que val la pena d'endegar una enquesta adreçada a sectors obrers molt determinats (amb un complement per a treballadors en atur) que tractés d'aclarir-nos les actituds de consum en punts com:

- el cost de la salut (medicaments, etc.), higiene, alimentació;
- el valor de la casa (electrodomèstics, mobiliari, elements ornamentals);
- la fuga de la ciutat (week-end, vacances, el mite del turisme);
- les propostes àudio-visuals (TV, vídeo);
- la nova orientació del temps lliure.

Ignasi Riera

Cornellà de Llobregat (Baix Llobregat)

CICLE DE CONFERÈNCIES

353

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LES CLASSES SOCIALS

353

"L'EMPRESARIAT I LES SEVES ORGANITZACIONS"

SALVADOR AGUILAR

(I) INTRODUCCIO

(1). L'objecte d'aquest treball és l'associacionisme empresarial. Aquest és un procés d'interacció que es materialitza en un conjunt d'institucions que anomenarem organització patronal (OP). És pertinent fer notar que aquesta entitat OP presenta sociològicament dues cares. D'una banda constitueix una xarxa institucional que assoleix -o pot fer-ho- una dinàmica pròpia: diferents estudis sobre el tema mostren precisament que una de les condicions de tota OP, per tal de funcionar satisfactòriament, és una relativa -però definida- independització respecte dels membres que representa.¹ D'una altra banda, l'OP és sociològicament un indicador: per a la classe i, específicament, pel que fa al sector empresariat. Com a tal indicador, gaudeix dels mateixos avantatges i inconvenients que tot altre indicador en la investigació sociològica: permet a l'investigador operacionalitzar uns conceptes i unes relacions abstractes (classe, classe capitalista, etc.) en activitats "concretes" i observables. I, naturalment, en base al pressupòsit que l'OP representa efectivament els interessos de l'empresariat i que es produeix una correlació satisfactòria entre empresariat i OP.

Aquest pressupòsit és habitualment útil i vàlid en contextos de cultura política estable. Cal fer notar aquí que no està clar que en les condicions de l'Espanya i la Catalunya postfranquistes l'esmentada correlació es produeixi amb la normalitat habitual. (De fet, comentarem més avall certes actituds de l'OP del país que podrien explicar-se precisament per una defectuosa correlació entre aquesta institució i l'empresariat.)

(2). El present treball es basa en un pressupòsit de partida: malgrat que hi ha a Catalunya una considerable xarxa associativa d'empresaris, no existeix pròpiament una OP catalana. Això té una sèrie de motius que no sempre tenen a veure només amb l'activitat i la voluntat dels mateixos empresaris. Però ultra no existir en el sentit evident que no pot fer-ho perquè aquest país no compta amb un Estat propi, tampoc existeix amb la trajectòria més autònoma que s'observa, per posar un exemple, en una altra nacionalitat històrica: Euskadi. Espero que aquest treball serveixi per a il·lustrar aquest punt. Avançaré aquí dues hipòtesis que es trobarien a la base d'aquest fenomen:

① Analitza l'OP a l'Espanya postfranquista vol dir analitzar una estructura institucional que el 1975 era pràcticament inexistent. I donades les condicions històriques i polítiques de què arrenca la transició política, que exigien del conjunt de la classe un poderós esforç d'unitat i de creació d'institucions d'intermediació, era gairabé obligat que el procés general (Espanya) i particular (Catalunya) es fonguessin en un. Addicionalment, és el meu parer que s'ha donat una certa voluntat -per acció o per omissió-, dins sectors estratègics de l'empresariat català, perquè això fos efectivament així, la qual cosa no ha fet sinó reforçar la tendència.

② Ara: això no vol dir que l'empresariat català, i els seus representants a la burocràcia patronal, s'hagi marginat del procés. Tot al contrari. Precisament perquè per raons històriques una part de l'empresariat més avançat es localitza a Catalunya, no és sorprenent que la direcció de l'OP al nivell estatal s'hagi nodrit en part d'empresaris catalans. Això probablement ha servit per a accelerar el procés general, en termes de temes i de sofisticació ideològica, i probablement també per a endarrerir el mateix procés a Catalunya. És a dir, per a la burgesia empresarial catalana, el preu d'influir profundament en l'estructura organitzativa i en la política de l'OP d'àmbit estatal pot haver estat el de debilitar la seva pròpia organització a Catalunya. I això no solament a causa del transvasament de líders a les direccions centrals: el tema admet lectures diverses que van més enllà d'això. Destaquem, en tot cas, quatre empresaris catalans situats en llocs clau de la direcció estatal: Ferrer Salat, Rafael Termes, Claudio Boada i Josep M. Figueras. Pel que fa al present treball, això que acabo de dir té dues implicacions: ① el desenvolupament organitzatiu a Espanya i a Catalunya des de 1975 és pràcticament coincident; ② el model patronal finalment implantat a Catalunya és subsidiari del model general i no pot entendre's sense aquell. Analitzarem l'un i l'altre a les seccions II i III, reservant la secció final per a una consideració més atenta de l'OP a Catalunya.

(3). Per acabar aquesta Introducció, caldrà dir unes paraules sobre l'objecte que ens disposem a analitzar -la dinàmica associativa de l'empresariat-, que serviran també per a situar l'enfocament adoptat en el present treball.

En termes generals, allò que fa l'associacionisme empresarial és agregar, expressar pràcticament i defensar col·lectivament uns interessos.

De forma sorprenent, l'estudi rigorós d'aquesta problemàtica és molt escàs. D'una banda, la ciència social convencional ha dedicat molt poca atenció al tema, i quan ho ha fet ha estat com un capítol més dins la categoria dels "grups d'interès". (Tornarem de seguida a aquesta tradició teòrica.) I això malgrat que ja el 1907 Max Weber mateix subratllava la gran importància d'aquesta àrea d'investigació.² D'altra banda, fins no fa gaire s'ha produït un bloqueig dins la tradició marxista de cara a enfocar adequadament el tema: algunes metàfores i alguns punts de vista expressats per Marx i Engels per tal de caracteritzar l'Estat capitalista en termes purament instrumentals³ no foren qüestionats o qualificats per la tradició marxista posterior -amb algunes excepcions substantives, notablement l'aportació de Gramsci- fins a la dècada de 1970. Aquesta ha estat adequadament caracteritzada com "la dècada de la Teoria de l'Estat",⁴ i s'hi ha produït una gran renovació de la sociologia política marxista. Explícitament, les dues primeres d'aquestes aportacions renovadores, les de Poulantzas (1972:16) i la de Miliband (1969:6-7), es plantejaven la reformulació de les velles tesis de Marx. Aquestes tesis feien referència directa al tema que avui ens ocupa, com sintetitzen adequadament Schmitter i Streeck (1984:23): "El que Marx

no tenia en compte... era la possibilitat que els capitalistes s'organitzessin com un grup d'interès, o com un sistema de grups d'interès, i utilitzessin mecanismes de control organitzatiu per tal d'assegurar la presència permanent... dels seus interessos col·lectius en tant que classe, per contraposició als seus interessos individuals i potencialment autodestructius." Però el que feren les aportacions de la dècada del 70 fou establir un primer nivell d'anàlisi, abstracte, per a ressituar el tema del sistema de poder en una societat capitalista. Les primeres i substantives aportacions, empíricament fundades, dels diferents elements d'aquest sistema -l'OP entre altres- s'estan produint en anys recents i algunes apareixeran en el curs del present treball. Assenyalem, finalment, l'existència d'una tercera tradició teòrica, la de l'elit de poder de C. W. Mills i els seus continuadors, que ha originat força estudis empírics, però que se centra, sobretot, en la cooperació informal dins el sector empresarial.⁵

Com suggeria fa un moment, la tradició teòrica liberal no explica gaire. Considera les associacions empresarials com un més dels "interessos organitzats" (com les organitzacions obreres, per exemple) que competeixen entre si per la consecució de recursos socials escassos.⁶ No qüestiona, i el dona per bo, el discurs normatiu de la democràcia liberal, que inclou aquesta competència entre interessos lliurement organitzats. Considero que el que ha de explicar una anàlisi sociològica és precisament com la igualtat institucionalitzada es transforma finalment en desigualtat generalitzada, i en particular quin paper fa en aquest context l'OP.

(4). La dinàmica associativa dels empresaris respon a dues lògiques fonamentals. D'una banda, una lògica d'afiliació i representació, és a dir, d'acumulació de poder mitjançant una estructura burocràtica, de la qual es deriven unes propietats organitzatives. D'altra banda, una lògica d'incidència, és a dir, d'exercici de poder i d'integració com a tal en un sistema més ampli.

La primera lògica ens remet al terreny pròpiament organitzatiu. L'analitzarem breument a continuació perquè ens ajudarà a comprendre millor la secció II d'aquest treball, dedicada al desenvolupament de l'associacionisme empresarial a Espanya des de 1975. (Ens ajudarà de passada, mitjançant una observació comparada amb les propietats organitzatives de les organitzacions obreres, a establir que l'analogia entre "interessos organitzats" que presuposa la teoria liberal és inadequada.)

La segona lògica ens remet al terreny de l'hegemonia. Es presentarà a la secció III, dedicada al model patronal que finalment s'ha implantat a Espanya i a Catalunya.⁺

+ Les proposicions que segueixen estan sintetitzades a partir del suggestiu model d'Offe i Wiesensthal (1980).

L'OP: una organització burocràtica

La pràctica de l'associació formal, per part de moviment obrer i d'empresaris, comporta lògiques diferents i una disposició asimètrica de les dues forces relativa a l'estructura de poder en una democràcia liberal.

Observem això des d'una perspectiva històrica. De primer es produeix la liquidació dels petits productors de mercaderies i l'absorció dels seus medis de producció en empreses industrials capitalistes. Segonament l'associació defensiva dels treballadors, com a fórmula destinada a compensar la seva incapacitat d'associar-se en unitats productives autònomes. En tercer lloc, els empresaris, més enllà de la continuada activitat de fusió de capital al nivell d'empreses individuals, estableixen organitzacions formals per a defensar interessos col·lectius i respondre a l'associacionisme obrer. Aquesta és la seqüència històrica normal com a conseqüència de la qual observem que la classe obrera practica una única forma d'acció col·lectiva per defensar directament els seus interessos i l'empresariat tres: la empresa mateixa, la cooperació informal i l'organització patronal.

Estan ja implícites en aquesta seqüència històrica tres grans propietats organitzatives -en termes de relacions de poder- de la dinàmica associativa empresarial:

1. L'organització obrera ha d'organitzar la totalitat dels interessos dels treballadors assalariats. Precisament perquè la força de treball viva es basa en la individualitat insuperable, l'associació fa aquí un paper doble: no solament agregar interessos, sinó també conformar una identitat col·lectiva (si vol alterar la relació bàsica de poder); no solament expressar interessos compartits, sinó també configurar-los. L'organització obrera necessita una participació activa, conscient i coordinada dels seus membres per definir els interessos i també -quan cal- per aplicar la seva capacitat d'exercir poder (la vaga).

El capital, contràriament, no necessita transcendir la forma purament utilitària d'acció col·lectiva. La formació dels interessos dels seus membres, precisament perquè són els del seu entorn i els socialment dominants, escapa a les funcions de l'organització. Les necessitats són aquí reduïbles a criteris quantitius de cost/benefici, és a dir, a diners, i el problema de l'optimització organitzativa no ha de ser resolt col·lectivament, sinó que pot ser decidit per un staff d'experts.

Offe i Wiesenhal anomenen "monològica" la pauta característica de l'associació empresarial, i "dialògica" la de l'associació obrera. Això es reflecteix en la següent Figura 1 (veure pàgina següent).

El que fa precisament la teorització liberal dels "grups d'interès" és destacar només la dimensió utilitària - "monològica" - de la dinàmica col·lectiva de tot tipus d'associació. Prescindeix també de la següent propietat organitzativa.

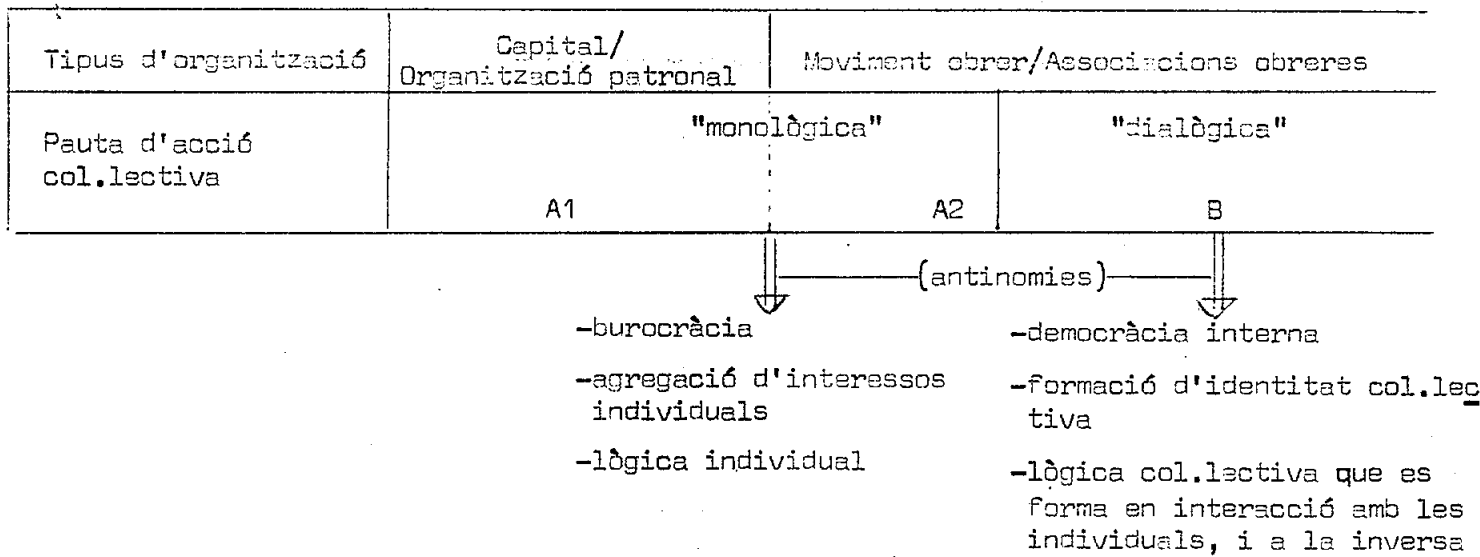

Figura 1.

2. Les diferents posicions dels grups socials dins l'estructura de classes defineixen un accés diferencial al poder mitjançant activitats associatives, fet que obligatòriament es reflecteix en la pauta associativa i el comportament de les diferents organitzacions. El fet determinant en una societat d'economia de mercat és, en aquest sentit, que l'Estat depèn crucialment del procés d'acumulació de capital. Això té com a mínim dues implicacions de cara al tema que ens ocupa:

- a) El grup social de qui depèn la inversió, l'empresariat, gaudeix d'una posició de control indirecte sobre els assumptes públics que és prèvia -i n'és una condició- a la pressió exercida per l'OP sobre un determinat Govern.⁷
- b) Les conseqüències d'això, pel que fa a la interacció Estat-OP (comparativament a la interacció Estat-organitzacions obreres) és que és: ① menys visible públicament; ② més tècnica (les reivindicacions no són de caràcter normatiu); ③ més universal (pràcticament tot el col.lectiu social està afectat pel procés d'acumulació, i d'aquí el recurs a l'argument legitimador dels 'interessos nacionals'); ④ negativa (atès que, en termes generals, un Govern ha de considerar bo tot el que és bo per al capital, les reivindicacions de l'OP prenen sovint la forma d'advertència enfront de decisions 'imprudents', 'poc realistes', etc.).

(Una tercera consideració, que pertany més pròpiament al terreny de l'hegemonia, que veurem més endavant, però que també té conseqüències organitzatives, és que, per a l'empresariat, tant o més important que defensar directament de forma col.lectiva els seus interessos, és controlar els mecanismes mitjançant els quals els membres d'altres classes conceptualitzen els seus.)⁸

3. Mentre que, en el cas de les associacions obreres, el potencial de poder el crea l'organització i s'exerceix mitjançant l'activitat dels membres, en el cas de l'OP el potencial de poder resta fora de l'organització (a l'empresa) i s'exerceix mitjançant el liderat de l'OP.

(II) DESENVOLUPAMENT DE L'ASSOCIACIONISME EMPRESARIAL AL POSTFRANQUISME

(1) Com en tants altres fenòmens, tot intent de comprendre la configuració i la importància social actuals de l'associacionisme empresarial, a Espanya i a Catalunya, ha de partir del legat i de la situació d'arrencada de després de la mort de Franco. Una formulació sintètica en tal sentit fóra aquesta: "El resultat de la guerra civil de 1936-1939 es tradueix en un llarg període de dictadura contrarevolucionària feixitzant l'objectiu central de la qual és la recomposició de la dominació de la dreta. Es tracta d'una situació clàssica d'instauració d'un Estat capitalista d'excepció, operació que comporta que la burgesia cedeixi completament el poder polític, primer a capes radicalitzades de la petita burgesia i, finalment, a una dictadura militar. La classe capitalista es beneficia d'aquest Estat però no el controla en la mesura que no hi disposa de representació orgànica. La crisi política que queda oberta per a la dreta amb la mort de Franco s'explica per aquesta manca d'organització de la classe capitalista (a la qual cal afegir també l'absència d'organització corporativa: les associacions patronals), precisament en un moment històric en què, novament, la classe dominant ha de tractar de ser, a més, dirigent. En síntesi, ha d'exercir l'hegemonia més enllà de la coerció, però no en disposa dels mitjans."⁹

Per motius en els quals no ens podem aturar aquí, el procés conegut com a "transició política" no té com a suport bàsic la determinació democratitzadora d'una classe capitalista mobilitzada. Contràriament, a causa que, com ja s'ha dit, l'etapa franquista -entre d'altres raons- no deixa una burgesia en condicions d'exercir la seva hegemonia social, la iniciativa de la transició política recolzarà inicialment en tres eixos: la monarquia espanyola, l'alt funcionariat franquista amb reflexos reformistes i els sectors punta del gran empresariat (el quart element, que s'incorporarà més tard al procés, són els sectors de l'antiga oposició antifranquista). De cara al que ens interessa aquí, doncs, a la liquidació del franquisme l'empresariat es presenta exhibint una mena de dicotomia interna: ① Un sector quantitativament important, estructurat al caliu de la industrialització accelerada dels anys 60, amb escassa consciència de classe i ideològicament retardat. Aquest sector exhibeix una dinàmica associativa molt feble i un gran desconcert davant els esdeveniments que encadenen la transició política, i condicionarà -com és lògic- la configuració final de l'associacionisme empresarial.⁺ ② El sector ideològicament punta del gran

+Una esplèndida formulació de J. González Estéfani, ex-president de CEPYME i actualment diputat per AP, ho expressa així: "La venida del nuevo régimen democrático pilla a los empresarios, como vulgarmente se dice, 'en calzoncillos'. Por razones obvias no se había producido ningún tipo de militancia asociativa en la clandestinidad". "El País" 25-I-80.

empresariat, focus aïllats de gran poder econòmic i amb alta consciència de classe. Aquest sector, encara que no de forma inequívoca, oberta i sense contradiccions, impulsa la transició i assumeix la tasca de dotar la classe d'una estructura institucional que li permeti exercir l'hegemonia en la nova situació política, caracteritzada centralment per la manca d'organització de la dreta.

Es en aquest panorama que s'insereixen els primers assaigs organitzatius de l'empresariat. Es el període que va de novembre del 75 a l'estiu del 77, i que culmina amb la Llei 19/1977 (1 d'abril) sobre la regulació del dret d'associació sindical, i el Decret 873/1977 (de 22 d'abril).

Les iniciatives organitzatives es desenvolupen entorn de quatre grans línies:

- a) La revitalització d'institucions patronals amb tradició històrica però amb una activitat gairebé purament formal sota el franquisme. Es el cas del Foment (FTN), que torna a funcionar per l'octubre de 1976.
- b) La creació de patronals vinculades als reductes del sindicalisme vertical franquista, amb la pretensió de capitalitzar la infraestructura disponible per a negociar la participació en la futura patronal-cúpula. (Així, el 21-II-77 M. Conde Bandrés ofereix públicament als empresaris les estructures del ONE, "evitando partir de cero".) Es el cas de la Confederación General Española de Empresarios constituïda pel maig del 77 amb dirigents com L. Olarra, L.A. Salazar Simpson, F. Mansilla i V. Castellano.
- c) La creació de patronals entorn de camarilles d'empresaris que gaudeixen d'una posició dominant en un o més sectors econòmics o en una àrea geogràfica. Es el cas de la Confederación Empresarial Española (constituïda el 9-V-77 sota el lideratge d'A. Rodríguez Sahagún), del Círculo de Empresarios (CE, fundat el març de 1977, sota la presidència de S. Foncillas, com a continuació de l'Asociación para el Estudio y Acción Empresarial promoguda pel novembre de 1976 per J.M. López de Letona), o de la SEFES (fundada el 1975 com a instrument de defensa patronal en un medi especialment conflictiu com el Baix Llobregat).
- d) L'activitat propagandística (articles, col.loquis i encontres, anuncis, etc.) destinada a impulsar l'organització dels empresaris i a justificar-ne la necessitat davant la societat.*

De forma congruent amb el que s'ha dit fins aquí, aquest període protoorganitzatiu es caracteritza per una postura defensiva del conjunt de l'empresariat. Es el que expressen les paraules de José Felipe Bertrán, l'octubre del 76, en ocasió de reconstituir-se el FTN, que segons ell no constitueix "la fundación de una organización ofensiva con un programa y alternativas para el conjunto del país, como había

+ Es el cas, per exemple, d'articles com el de Rodríguez Sahagún (La unión del empresariado, "El País", 20-V-77) o del col.loqui organitzat el 21-II-77 per l'Asociación para el Progreso de la Dirección amb el títol "Cómo se está organizando el movimiento empresarial español".

sito en la creaci3n de este tipo de patronales en el siglo pasado, sino ante la simple necesidad de defenderse en una situaci3n en que las fuerzas sociales y pol3ticas ya est1n actuando abiertamente... mientras que te3ricas organizaciones patronales como el FTN segu3an en la pasividad."¹⁰ Per3 la postura defensiva no fa refer3ncia solament a la manca d'una xarxa institucional per a fer front a les organitzacions obreres, sin3 tamb3 a la mala imatge social de la figura de l'empresari. D'aquí sorgeix una campanya defensiva de l'empresariat que 3s una explicaci3 a posteriori de l'"autoritarisme" franquista en termes d'all3 que podr3em anomenar "modernitzaci3 forçada des de dalt", 3s a dir, desvinculant l'empresariat de les accions de l'Estat franquista. Aix3, Rodr3guez Sahag3n: "Frente a los que pretenden presentar al empresario espa3ol como beneficiario del r3gimen pasado... como conjunto se encontr3 [l'empresariat] dentro de un marco impuesto, como las otras fuerzas sociales"; i tamb3 la declaraci3 de SEFES: "El empresario no es un ser antidemocr1tico, ni explotador, ni el gran beneficiario de la etapa pol3tica anterior".¹¹

Per juny de 1977, quatre de les organitzacions (Foment, Agrupaci3n Empresarial Independiente, Confederaci3n General Espa3ola de Empresarios i Confederaci3n Empresarial Espa3ola) decideixen fusionar-se en la Confederaci3n Espa3ola de Organizaciones Empresariales (CEOE). Acollint-se a les lleis esmentades abans, es constitueix el 29-VI-77, amb una comissi3 gestora provisional: Ferrer Salat (FTN), Rodr3guez Sahag3n (CEE), F. Mansilla (CGEE) y M. Mazin (AEI). El 21-IX-77 es presenta una candidatura unit1ria presidida per Ferrer Salat, que obt3 el 80 % dels vots. A la segona convocat3ria d'eleccions, al cap d'un any (25-IX-78), es produeixen diferents intents de desplaçar Ferrer Salat de la Presid3ncia, des d'UCD, que vol un candidat propi (L3pez de Letona), fins a l'ala m3s reaccion1ria de l'organitzaci3 (L. Olarra, F. Mansilla). El problema se soluciona amb una 1mplia Junta Directiva (30 membres) que representa tots els corrents i un Comit3 Executiu (6 persones) homogeni. El triomf de la candidatura de Ferrer Salat, que exclou de l'Executiu els membres m3s dretans i incorpora Claudio Borda (CE) a la Junta Directiva, inclou entre els seus principis el de donar "prioritat absoluta... a la negociaci3 amb l'Administraci3 i les centrals sindicals".¹²

Cal interpretar aix3 com la consecuci3 del primer gran objectiu de l'associacionisme empresarial en aquesta fase: la primera consolidaci3 d'una burocr1cia patronal que representi de forma raonablement adequada els interessos del gran empresariat que afavoreix la transici3 democr1tica.

Organitzativament, en aquesta fase, i donat el desenvolupament gaireb3 estrictament superestructural de les organitzacions, resta un altre objectiu fonamental: impulsar uns nivells d'afiliaci3 satisfactoris. (Un tercer gran repte, la unitat empresarial al nivell d'associacions, queda postergat per a la següent fase, atesa la inevitable proliferaci3 d'associacions que cometeixen entre si despr3s de tants anys

d'inactivitat.)

La patronal, doncs, ha de crear-se unes bases socials estables, bases que, malgrat que existeixen objectivament, no estan en absolut mobilitzades. Això ho aconseguix la CEOE sobretot mitjançant els anomenats "actes d'afirmació empresarial". Aquestes convocatòries multitudinàries d'empresaris, les més importants de les quals es produeixen a Barcelona (28-XI-77), a València (6-XII-77) i a Madrid (5-II-78), constitueixen un mecanisme original per a promoure l'afiliació estable. També tenen dos objectius subsidiaris d'importància: donar cohesió a la tropa empresarial mitjançant la mobilització en massa (16.000 assistents a Barcelona, 13.000 a Madrid) i el caràcter espasmòdic de la reivindicació; i captar l'atenció del país i, en conseqüència, fer que l'OP sigui respectada pel Govern com a poder diferenciat.⁺ Aquests actes constitueixen una activitat atípica respecte de la pauta "monològica" que abans hem exposat com a pròpia de la dinàmica associativa dels empresaris, però és cert que es tracta més d'una fórmula de la direcció per a alertar les bases que no pas de l'eclosió d'un moviment social; tant és així, que el 1979, assolits ja els objectius esmentats, la CEOE abandona aquesta pràctica.¹³

(2) El període 1979-80 és el de la consolidació institucional de l'OP. El fet més visible en aquest sentit és la unificació de les organitzacions de xoc, que condiciona la introducció d'una certa divisió estable de funcions entre el conjunt de les associacions -i s'hi complementa- (divisió que s'exposarà més avall). Durant aquest període, la CEOE es consolida com l'organització-cúpula i absorbeix una de les dues associacions de la petita i mitjana empresa d'àmbit estatal (CEPYME), mentre que a efectes pràctics desapareix l'altra de les existents (COPYME).

L'absorció de CEPYME per CEOE té interès perquè configura, possiblement de manera definitiva, una articulació directa dels interessos de la gran empresa i els de les PIME. Formalment s'hi dona una solució mixta que equidista de la solució italiana (on la Confindustria enquadra les PIME) i la francesa (on el CNPF i la confederació de les PIME mantenen una independència), però el cert és que a efectes pràctics CEPYME queda absorbida dins CEOE. El tema presenta interès també perquè posa en relleu les fortes tensions que provoca sobre la dinàmica associativa dels empresaris la qüestió

+ Les intencions de la CEOE són tan soterrades que aquests actes provoquen un cert estupor al país, com ho testimonia un sincerament confós editorial d'"El País" (5-II-78), que es pregunta sobre la convocatòria de Madrid "a dónde conducen actos como el de hoy. No es concebible una movilización así si no se persigue un objetivo político, y ese objetivo no ha sido declarado. La principal víctima de la manifestación empresarial parece ser el Gobierno, pero éste es un Gobierno de derechas y no es lógico que su base sociológica y electoral ayude alegremente a tumbarlo",

de la dimensió de les empreses i els diferents interessos que això implica.⁺

Un dels motius que expliquen aquest procés d'absorció implacable de la CEOE és que és la primera de les associacions que posa en funcionament una estructura operativa de serveis per a les empreses afiliades. Aquest mecanisme és complementari dels "actes d'afirmació empresarial" mencionats, en el sentit de crear/mantenir la unitat entre els membres i mobilitzar recursos. Aquest mecanisme i la pauta "monològica" de l'associació empresarial determinen universalment altes taxes d'afiliació,¹⁴ perquè els serveis oferts (especialment: informació i assessorament) esdevenen indispensables per a moltes PIMES. Això, ho expressa amb claredat la CEOE mateixa: "Hasta ahora, la concentración en la puesta en marcha de las organizaciones empresariales, la labor de afiliación y la dinámica del cambio social en nuestro país no ha permitido a los dirigentes de organizaciones empresariales reflexionar como quisieran sobre la necesaria profesionalización de sus actividades. Ha llegado el momento de hacerlo. El empresario no puede conformarse solamente con saberes representados en las organizaciones respectivas, tanto territoriales como sectoriales. Pide, y está en su derecho de hacerlo, eficacia y servicios continuos, estructuración, medidas de actuación, información y asesoramiento permanentes."¹⁵

(3) Aquesta consolidació institucional de l'OP, i en particular de la CEOE, queda reflectida en els organigrames de funcionament corresponents a CEOE:

(3.1) Jerarquia interassociativa. Figura 2 (Vegeu la pàgina següent).

El número de nivells jeràrquics és important perquè permet calibrar la diferència vertical, la gamma de diversitat d'interessos que les associacions d'ordre superior han de processar: com més nivells jeràrquics, menys diversitat d'interessos al capdamunt de la piràmide. Amb la informació disponible es dibuixa una piràmide de 3/4 nivells jeràrquics.

Les dades oficials¹⁶ de la CEOE són: 103 organitzacions confederades, 1.250.000 empreses, 80 % de l'ocupació al nivell estatal. Les organitzacions afiliades són (confrontant amb la Figura 2):

1)	67	organitzacions sectorials
2)	35	" territorials (entre elles: Foment i Agrupación Empresarial Independiente de Barcelona)
	2	" associades (Círculo de Empresarios i Confederación Española de Mujeres Empresarias)
<hr/>		
	<u>105</u>	Total organitzacions afiliades

+ Això és especialment cert pel que fa a la qüestió de la negociació col·lectiva i els acords interconfederals. Vegeu, per exemple, dues declaracions de J. González Estéfani prèvies a la unificació: "No vamos contra la CEOE ni la gran empresa. Tenemos que colaborar con ellas (...) la CEOE sólo puede defender los intereses de la gran empresa, en muchos casos totalmente opuestos a los de las pequeñas y medianas"; "La CEOE va por nosotros y si los bancos nos dejan de prestar dinero desapareceremos" ("5 Días", 16-XII-78; "La Vanguardia", 24-IV-79).

(3.2) Estructura organitzativa. Figura 3 (Vegeu la pàgina següent).

La informació que aporta la Figura 3 suggereix una notable diversificació organitzativa i una estructura de serveis impressionant, si es té en compte que ha estat edificada en el període de 3-4 anys.

Caldria afegir-hi que existeix un Comité de Asuntos Autonómicos, malgrat que en desconeixem la situació dins l'organigrama. Cal mencionar també la vinculació estreta que existeix entre la CEOE i l'Institut de Estudios Económicos ("una promoción independiente pero muy apoyada por la CEOE", segons explica J.A. Segurado¹⁷). Finalment, la integració de cinc membres de la direcció de CEOE a la delegació espanyola que entrà a la Trilateral el 1979, així com altres vinculacions exteriors.

Amb posterioritat a aquesta fase de consolidació institucional, en què queden raonablement fixats els grans trets de la lògica d'afiliació i de representació, és la lògica d'incidència de l'OP la que passa definitivament al primer pla segons que s'analitza a continuació.

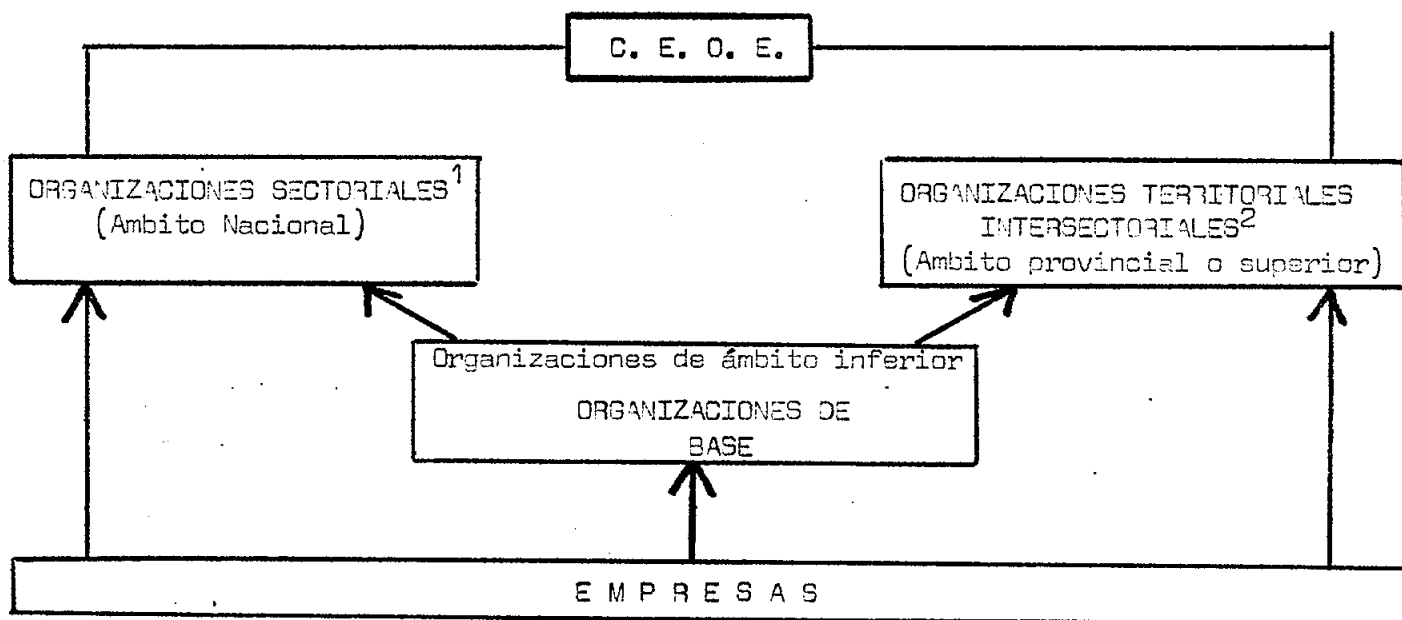

Figura 2. JEARQUIA INTERASSOCIATIVA

(De l'opuscle "Confederación Española de Organizaciones Empresariales", sense data, probablement de 1981)

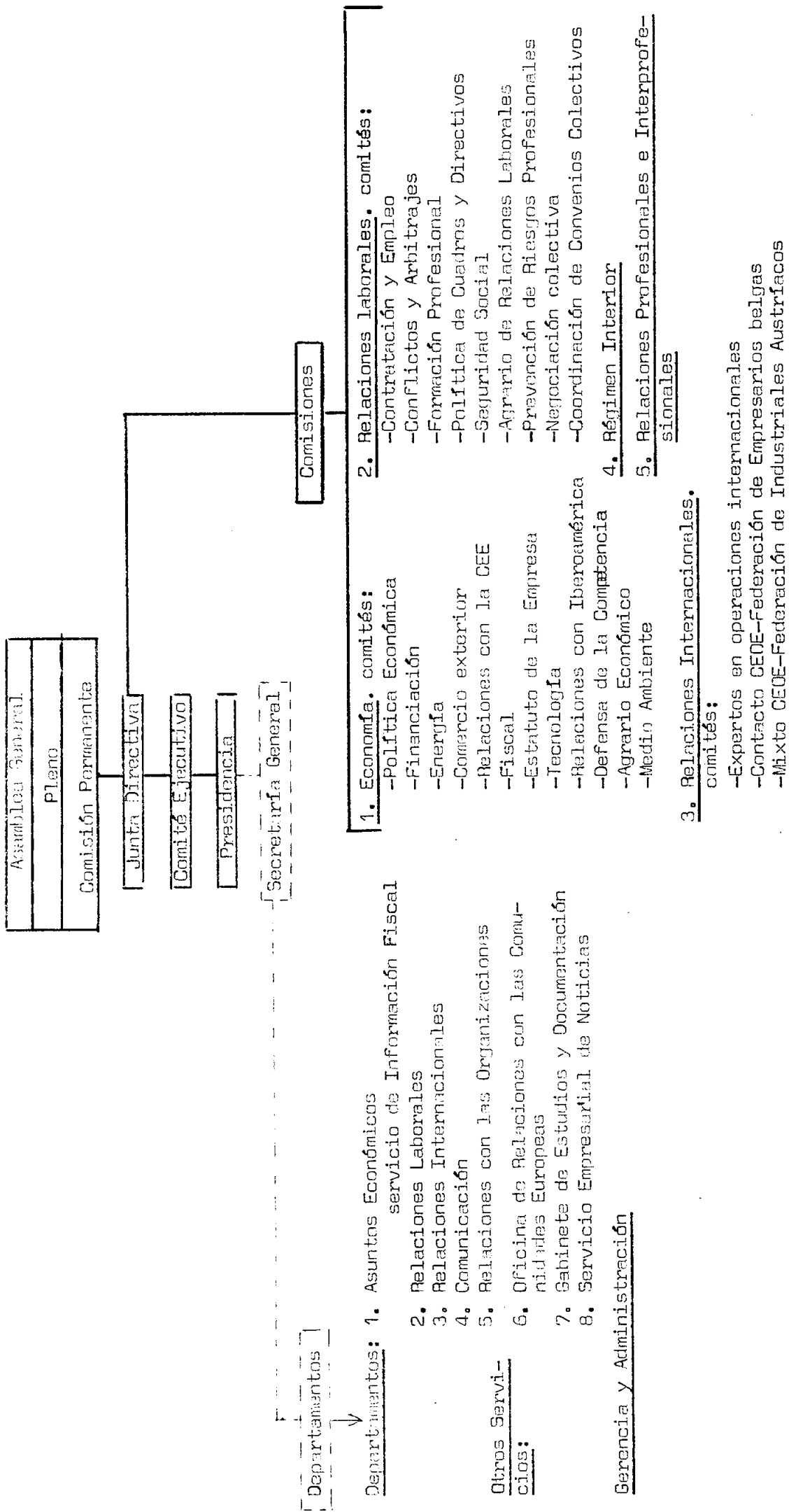

Figura 3. ORGANIGRAMA. ESTRUCTURA ORGANIZATIVA DE CEOE
 (Elaboració pròpia amb base a les dades del fullet "Confederación española de organizaciones empresariales", sense data, probablement de 1981)

— Línia representativa
 - - - - Línia executiva

(III) EL MODEL PATRONAL A ESPANYA

Cal veure ara com l'OP desplega sobre la societat global el poder acumulat en tant que organització formal. Això equival a considerar on i com se situen les associacions dels empresaris dins l'entramat institucional que articula el poder i les decisions en una democràcia liberal.

(1) Un esquema teòric simple

L'eix central per explicar això és el concepte d'hegemonia.

- ① Un sistema de democràcia liberal, en situacions històriques d'integració social, pressuposa un control hegemònic d'una classe sobre el conjunt. Això implica un equilibri o una relació orgànica entre societat civil i societat política (o Estat, en sentit estricte).
- ② L'exercici de l'hegemonia cultural i política consisteix en el fet que la classe social fonamental i dominant en el món de la producció estableix un sistema de valors amb el qual socialitza políticament la resta de la societat, que, en situacions normals, expressa el seu consentiment "espontani" (sovint amb tensions, en un equilibri inestable). Aquest procés demana la mediació d'institucions, institucions que serveixen també per a intermediar els interessos al si de la mateixa classe dominant.
- ③ L'empresariat és el sector decisiu de la classe capitalista. No és la classe en el seu conjunt, però aquesta és impensable sense aquell. (La classe capitalista és una entitat complexa que inclou membres inactius -com els rendistes- i membres actius -els empresaris-. Ambdós tenen en comú la característica de compartir una determinada propietat de capital.)
- ④ L'equilibri o la relació orgànica que filtra els diversos interessos socials cristallitza en dos tipus d'institucions. La mediació de les institucions primàries dissocia formalment Estat i classe (és, per exemple, el cas del Parlament). Les institucions secundàries de mediació, contràriament, són específiques de classe: aquí es localitza l'organització formal dels empresaris.
- ⑤ L'OP és el conjunt associatiu que coordina i defensa els interessos empresarials en tant que sector diferenciat dins l'estructura social. El seu paper ordinari és quàdruple:
  - ① són centres de reivindicació corporativa davant l'Administració i la societat global
  - ② constitueixen la representació institucional de l'empresariat en la negociació col·lectiva i, en general, en aquest àmbit de confrontació directa de classes que és el procés de treball;
  - ③ coordinen els interessos del conjunt de l'empresariat i tendeixen a transcendir les postures particulars dels seus membres;
  - ④ actuen com una mena de guies o orientadors ideològics dels petits i mitjans empresaris.

(2) L'associacionisme empresarial al postfranquisme

Una anormalitat peculiar de l'OP postfranquista, i que s'explica per la ruptura de llaços orgànics entre Estat i burgesia empresarial durant la dictadura, és que ha de fer un doble paper addicional en el nou període: (e) contribuir a l'intent de restablir aquests llaços orgànics (particularment pel que fa a la creació d'una dreta política estable); i (f) contribuir a fer que l'empresariat recuperi la cohesió de classe i la consciència de tal.

(3) Fórmula institucional assolida

L'OP és una xarxa institucional complexa que observa una definida divisió de treball, segons tres línies d'activitat:

① La lluita diària en el terreny de la fàbrica i de la negociació col·lectiva per les condicions de treball; l'exercici permanent de pressions directes sobre l'Administració, centrals sindicals i sistema de partits, per la formulació de la legislació i les polítiques favorables a l'empresariat; la lluita ideològica per tal que els ciutadans identifiquin els interessos empresarials amb interessos nacionals o socials; finalment, el contacte regular i estret amb organitzacions homòlogues estrangeres, del qual contacte es deriven inversions, comerç exterior i útils experiències pràctiques -organitzatives i d'acció.

(És el terreny de la lluita de classes directa entorn del procés de treball i de la conjuntura econòmica.

Aquesta activitat genera un primer nivell associatiu: les organitzacions de xoc, com CEOE i organitzacions afiliades (el Foment, entre altres). (A tot arreu per a designar-les s'utilitzen termes descriptius com "associació d'empleadors", "sindicalisme patronal", etc.)

Un nivell associatiu complementari d'aquest primer és el format per les organitzacions d'interessos industrials. Són associacions que organitzen i defensen els interessos empresarials per sectors industrials, o àdhuc per empreses de productes particulars, i en termes estrictament econòmics i a curt termini: fixació de preus, distribució de mercat, fiscalitat, subsidis, règim de comerç, comparació de costos, estandardització, etc.

(Aquest és l'únic nivell associatiu existent i legal sota el franquisme. Malgrat que algunes d'aquestes organitzacions estan afiliades a la CEOE, no dispenso d'informació fiable per a establir la pauta evolutiva que han seguit des de 1976.)

② La creació d'opinió mitjançant l'intercanvi al si de l'elit empresarial mateixa, entre aquesta i d'altres elits socials i polítiques, entre l'elit empresarial i les homòlogues estrangeres; la pressió indirecta -tot i que altament influent- sobre

altres institucions bàsiques de la societat (el Govern en primer lloc).

És el terreny del mitjà i el llarg termini, de la definició estratègica que genera un segon nivell associatiu: el Círculo de Empresarios, l'Asociación para el Progreso de la Dirección, el Cercle d'Economia, etc.

- ③ La realització d'estudis que serveixin de suport documental als dos nivells associatius anteriors i que serveixin per a treballar el teixit social en termes aparentment tècnics.

Es el terreny dels ideòlegs: Instituto de Estudios Económicos, Instituto de Economía de Mercado, etc.

El conjunt d'aquests tres nivells associatius constitueix, en rigor, l'organització patronal. Per completar el quadre cal fer algunes precisions:

- Les Cambres de Comerç no s'insereixen amb claredat en cap d'aquests tres nivells. Són la pervivència d'associacions històriques del capitalisme que, ultra conservar la seva funció d'organitzar i facilitar el comerç exterior (aspecte en el qual, per cert, les patronals de xoc intervenen de manera creixent, perquè ocupen una postura prepotent en les diverses economies nacionals), es nodreixen de fons públics i certament intervenen com a patronals en el segon nivell associatiu assenyalat.
- Hi ha dos tipus d'institucions que, encara que subsidiàriament, mantenen lligams amb els tres nivells esmentats. D'una banda, les associacions de directius i managers (com l'Asociación de Directivos de Empresas, que presideix Jaume Llopis), i d'una altra, les diverses institucions especialitzades dedicades a la formació d'empresaris.
- La fórmula d'interrelació dels diferents nivells associatius rarament es formalitza: adopta mètodes personals, informals; o bé la fórmula de compartir una o més persones en la direcció de dues o més organitzacions; o bé la intervenció de microorganismes ad hoc que amb propietat formen part de l'OP malgrat que no siguin formalment associacions (és el cas, per exemple, de les reunions periòdiques dels presidents dels set primers bancs del país).
- Una de les condicions que assegurin l'eficàcia del conjunt és precisament la de presentar-se davant la societat com organitzacions que defensen interessos globals i no pas d'un sector de classe. No essent això sempre possible (cas de CEEOE o Foment, per exemple), l'OP introdueix el que podríem anomenar "efecte ofuscació", de manera que el ciutadà mitjà identifiqui el terme patronal només amb les organitzacions més clarament partidistes. Així, J. M. Figueras declara: "la patronal [es refereix concretament a CEEOE] defiende los intereses de los empresarios, y las centrales los de los trabajadores. Y no hay que olvidar nunca que esto es la lucha de clases. Las Cámaras (de Comercio) son la voz de la conciencia".¹⁸

D'aquesta visió estàtica del model patronal a Espanya, podríem destacar-ne algunes propietats:

- La fórmula general de divisió interna del treball no divergeix gaire de la d'altres països.

- És un model molt concentrat al nivell primer (CEOE), que engloba gran empresa i PIME sense gaire diferenciació més que la formal.
- Al nivell dos (organitzacions de definició estratègica) sembla existir poca interconnexió. A més, pel que fa al conjunt del model, els llaços d'interconnexió són majoritàriament informals, la qual cosa destaca la importància del personal directiu compartit (casos com els de C. Boada -aCEOE, CE i APD-, R. Termes -aCEOE/AB i APD-, J.L. Carón -a CEOE, CE i IEE-, etc.).
- El nivell tres (idòlegs) sembla anormalment mal dotat. En part, aquesta funció està absorbida per la CEOE, que envaeix també altres terrenys (el de les Cambres, per exemple, en allò que de moment només és una tendència).

(4) Per acabar de perfilar el model patronal implantat a Espanya, cal passar a una visió dinàmica; veure com a la pràctica els nivells associatius materialitzen les funcions del conjunt.

(4.1) El sistema polític

1. Sembla pertinent començar per aquell tema que en la present conjuntura històrica, després de tants anys d'excepcionalitat franquista, condiona tots els altres: les accions i actituds relatives al sistema democràtic mateix.

La primera consideració a fer és que sobta l'escasa definició patronal, almenys fins a 1981, sobre un tema tan fonamental com és el marc polític (i, per tant, laboral) en què ha de desenvolupar-se l'activitat dels empresaris. El problema resideix a averiguar el significat d'aquest mutisme.

La nova hipòtesi és que, malgrat que el gran empresariat modernitzat situa homes del seu entorn i la seva confiança en la direcció de l'organització patronal, l'enterrament ideològic del gros de l'empresariat obliga a una política patronal tan dinàmica i lúcida respecte del llarg termini (la línia de l'AMI per exemple, tan mal rebut al principi per l'empresariat mitjà) com reaccionària i curta de vista respecte del curt termini (els reiterats atacs a un possible Govern PSOE, per exemple). Efectivament, l'empresariat mitjà, durant bona part de la transició, no acaba de percebre amb claredat el que està passant a Espanya, el canvi d'Estat i de sistema polític operat després de la mort de Franco, malgrat que sí que s'adona amb total claredat del que succeïx a la seva empresa: hi ha una percepció, per tant, de la democràcia liberal com quelcom imposat que coincideix amb una situació de crisi generalitzada. Això és el que semblen suggerir les paraules d'un dels líders de CEOE a principis de 1980: "El empresario en general es un cuerpo social que ha contemplado la democracia inicialmente con un enorme recelo (...) que probablemente hace un esquema excesivamente simplista y achaca a la democracia males que no son de la democracia. Pero lo que sí... puedo asegurar es que en estos momentos estamos jugando la carta de la democracia con una enorme limpieza y que estamos tratando de consolidarla."¹⁹

Considero, doncs, que l'expressiu mutisme que sobre la transició democràtica observa la patronal, almenys fins al 1981, ha d'atribuir-se al desconcert que tal transformació ha produït en el gros de l'empresariat, a les seves bases, un sector social escassament procliu de forma espontània a tal sistema de dominació i que percep la realitat en termes gairebé exclusivament de la seva empresa i a curt termini. L'organització patronal, els seus dirigents més significats, procedeix a una adaptació pragmàtica a aquesta realitat i tracta de fer-la compatible amb l'estratègia més avançada i modernitzadora dels sectors empresarials que abonen la transició. (Moltes de les aparents contradiccions observables en la conducta de l'organització patronal d'aquests anys crec que en part s'expliquen per aquesta dicotomia en la percepció dels interessos de classe.)

El cop d'Estat de febrer de 1981 és un moment òptim per a clarificar el nivell de compromís democràtic de l'organització patronal. Cal destacar-hi dues coses: En primer lloc, que es produeix una reacció immediata, sense fissures aparents, a favor del sistema democràtic, la qual cosa queda realçada per la presència de Rafael Termes (AEB) a la manifestació de masses del 27 de febrer a Madrid. En segon lloc, que a continuació s'alternen declaracions majoritàries de dirigents patronals a favor del sistema democràtic amb alguna de signe contrari.⁺

La tercera consideració a fer és que, en termes generals, en la mesura que l'organització patronal s'alinea amb el sistema democràtic, ho fa sustentant-ne una visió purament instrumental. Cal dir aquí que aquest no és cap fenomen nou, que en altres països de capitalisme avançat s'observa també la tendència patronal a identificar estrictament sistema democràtic amb mecanisme per a elegir governs (per oposició al que Macpherson (1982:15) anomena "democràcia com a qualitat que impregna tota la vida i el funcionament d'una comunitat").

Ara: en el cas espanyol i català la reiteració d'aquesta connotació instrumental pot suggerir a més fins a quin punt l'empresariat en el seu conjunt viu la pràctica democràtica com una imposició aliena i com una mena de despesa fixa de representació

+ Així, d'una banda, Ferrer Salat fa tot un cant a favor de la democràcia (... i dels empresaris): "La consolidación y profundización de la democracia... es un objetivo de los empresarios"; "el pretendido golpe de Estado no beneficiaría en modo alguno a la economía española, ya que la aspiración de España debe ser el modelo europeo, y el modelo europeo es la democracia"; "la burguesía empresarial es la que ha inventado la democracia y la que ha traído las libertades al mundo occidental" ("El País", 5-III-81). De signe divergent són les declaracions de L. Olarra, i també les de J.M. Aguirre Gonzalo (President de BANESTO): "No vamos a perder la libertad, no vamos a vender la primogenitura por un plato de lentejas, pero tenemos que saber que, llegado el caso, la dictadura aseguraría, al menos, las lentejas (...). Que no nos quiten la libertad. Eso puede ocurrir, si seguimos como estamos, por muchas razones, y las conocemos todos" ("El País", 15-V-81).

(de caràcter superflu. Vegeu per exemple aquesta paratiàna formulació de A. Molinas (FTN): "Hasta ahora a lo que estamos asistiendo en política es a una lucha electoral, donde los programas no son más que excusas para ganar votos. La UCD, con una bandera de centro, ha estado haciendo una política de izquierdas y para verlo basta repasar el BOE y ver lo que ha ido socializando. No estamos asistiendo a una lucha de partidos políticos, sino a una lucha entre dos burocracias: la que está y la que quiere imponerse. Lo peor que podría ocurrir es que las dos se pusieran de acuerdo y tuviéramos los españoles que pagar a las dos a la vez."²⁰

2. De l'activitat patronal al postfranquisme, el fet que crida més l'atenció té a veure, però, amb les dues funcions extraordinàries que aquesta assumeix i que abans ha mencionat. Efectivament, l'OP -i en particular la CEOE i organitzacions afiliades- assoleix un destacat protagonisme en l'intent de creació d'una dreta política estable i hegemònica i, en aquesta mesura, contribueix a donar cohesió al conjunt de l'empresariat i de la classe. Per aconseguir-ho, la CEOE es veu abocada a un intens i anormal intervencionisme en el sistema polític, que es concreta en dos tipus de fenòmens: l'organització de campanyes de masses en suport dels partits de dretes en períodes pre-electorals; i la manipulació directa de les posicions relatives dels diferents partits de dretes en el conjunt nacional.

El primer fenomen pot considerar-se relativament normal en sistemes de democràcia liberal. El primer assaig patronal en aquesta direcció, el realitza el Foment el 1980, amb motiu de les eleccions al Parlament de Catalunya, i es posa en pràctica novament a les eleccions autonòmiques de Galícia (octubre de 1981) i d'Andalusia (maig de 1982). La fórmula -coneguda com fórmula Molinas, pel president del Foment- consisteix bàsicament en una subvenció econòmica a certs partits de la dreta i en la campanya "institucional" de les associacions d'empresaris mateixes, que comprèn la convocatòria de mitjans i la inserció d'anuncis pagats en els mitjans de comunicació de menant el vot per als "partits no-marxistes". El que sembla anormal d'aquesta intervenció patronal és el protagonisme tan directe, la dimensió de l'esforç realitzat -en termes de recursos humans i financers- i la virulència que arriba a assolir. (Recordem, per exemple, que a la campanya andalusa la Junta Electoral arribà a prohibir parcialment l'activitat electoral de les organitzacions patronals.)

El segon fenomen aporta informació més substantiva sobre la natura del model patronal dels anys recents, i pot considerar-se decididament anormal en relació amb l'experiència d'altres països del nostre entorn. Crec, a més, que serà un dels temes de la transició política que més dificultats plantejarà a historiadors i sociòlegs en el futur. Situaré el tema directament amb una interrogació: com s'explica que un líder polític de la dreta, que ha estat l'artífex de la transformació de l'Estat franquista en una democràcia liberal i que ha portat al seu partit a la victòria en les dues primeres eleccions generals (24,8 % del vot a 1977 i 35,5 % a 1979), hagi

estat exclòs primer del Govern, després del partit i, finalment, el partit mateix hagi estat exclòs del conjunt de la dreta política hegemònica? Afegixo que la meva hipòtesi és que la CEOE i organitzacions afiliades han tingut un paper de primera fila en aquesta operació.

El tema ens porta a considerar, doncs, la relació entre CEOE i la dreta política, i en particular UCD. L'eix de la primera fase de la relació conflictiva CEOE-UCD, entre 1977 y 1978 aproximadament, són els "actes d'afirmació empresarial" abans mencionats. Les carències organitzatives de la CEOE expliquen aquest recurs com a mecanisme per a donar cohesió a l'empresariat i augmentar l'afiliació, però difícilment expliquen -ja en aquell moment- el caràcter espasmòdic de la protesta patronal contra un Govern de dretes. Pensem, per exemple, que pel gener del 78, poc després dels Pactes de la Moncloa, un dirigent com J. A. Segurado declara: "el Gobierno está realizando una política claramente socialista" i "los que realmente gobiernan son los partidos marxistas y, fundamentalmente, el PSOE".²¹ En tot cas, sembla raonable pensar que les desavinències entre la CEOE i els governs d'UCD s'expliquen, en part, en aquests moments, per les tensions pròpies de poders socials diferenciats que busquen un nou equilibri després de l'excepcionalitat franquista.⁺ I en part, també poden explicar-se per l'escassa consciència democràtica d'un sector de la burgesia que expressa, a través de la CEOE, les seves vacil·lacions entorn de la transició política patrocinada pels sectors més modernitzats de la classe.

1978-1979 constitueix la segona fase de la relació CEOE-dreta política. Es produeix una relació més funcional amb UCD i el que sembla el principi d'acceptació d'aquest com a partit hegemònic de la dreta. Tres fets expliquen aquesta transformació: l'entrada de Rodríguez Sahagún, un dels vice-presidents de la CEOE i president de CESPyme, el 24-II-78, com a ministre d'Indústria i Energia al Govern UCD (del qual també F. Abril Martorell desplaça E. Fuentes Quintana); el triomf d'UCD a les legislatives de 1979; i la quota electoral marginal (5,8 %) que obté en aquestes la dreta neofranquista (AP).

Durant aquesta fase, la política contestatària de CEOE envers el Govern UCD s'ajusta més a la lògica d'una OP interessada per motius interns a marcar distàncies respecte de l'aparell de l'Estat. És a dir, a crear conflictes estratègicament seleccionats a l'Executiu per tal de: (a) contribuir a unir l'empresariat (mitjançant el recurs, universalment observable, de col·locar el col·lectiu representat en postures defensives, legitimament o no); (b) reduir el marge de maniobra política de la

+ Ferrer Salat es refereix més tard, significativament, a aquestes mobilitzacions empresarials contestatàries dient: "la primera de ellas consiguió que el Gobierno nos reconociera como interlocutor social (...) aquellos métodos no los considero hoy necesarios" ("El País"; 20-IX-80).

fracció governant considerada disfuncional (el sector socialdemòcrata d'UCD en aquest cas), i ^o mantenir l'aparença d'una OP que, igual que altres "interessos organitzats", es veu afavorida unes vegades i contrariada unes altres per les decisions de l'Executiu.

El 1980 s'obre la tercera i última fase, de definitiu deteriorament. La pèrdua de capacitat electoral d'UCD en tres consultes autonòmiques (Andalusia pel febrer de 1980, i Catalunya i Euskadi pel març) és el detonant que inicia la desvinculació irreversible de CEOE envers el partit al Govern. Pel maig de 1980, J. A. Segurado ho expressa així: "Estamos seguros de que si se nos piden sacrificios y se nos ilusiona, la respuesta será conscientemente generosa. Si no se hace, que a nadie extrañe que el empresariado diga: 'lo es esta, no es esta la democracia que había esperar' (...). Podríamos pasar de la situación actual, que yo defino como de colaboración crítica ... a una clara desvinculación."²² Aquesta desvinculació, com sabem ara, es produeix i va tenir tres fites bàsiques: la dimissió del president del Govern pel gener de 1981; l'estratègia anomenada de "la gran dreta", per coalitzar UCD i AP sota el liderat de Fraga; i el derrumbament d'UCD (electoral a l'octubre de 1982, i complet amb posterioritat). La intervenció directa de la CEOE en aquest trajecte és per moments col·laboradora.⁺

La informació que aqueste relleu entre dreta política i OP ens dona sobre la natura d'aquesta última és molt substancial, però també ambigua i extremadament complexa pel que fa a les motivacions de fons.⁺⁺ Per al que ens interessa aquí, aquest

+ Crec que els punts clau se sintetitzen en tres: Primer, el discurs de Ferrer Salat a l'assemblea general de CEOE el setembre del 81, on pronostica la desfeta electoral d'UCD i anuncia la bel·ligerància dels empresaris a favor de l'opció política que expressament els representi. Segon, l'aparatosa desvinculació de CEOE del Comitè de Seguimiento del WE, a partir també de setembre del 81, que té tot l'aspecte de pressió final sobre el president del Govern -Calvo Sotelo-, per a plegar-se a l'estratègia de la "gran dreta". Tercer, el suport de les organitzacions empresarials a AP en les eleccions autonòmiques de Galícia i Andalusia.

++ El que està clar és que a l'altura de 1980 importants forces de la dreta espanyola, la CEOE entre elles, es proposen alterar dràsticament el mapa polític espanyol. Addicionalment, per explicar la desfeta d'UCD -i amb ella, probablement, d'un sector important de la dreta democràtica- cal prestar atenció a un conjunt de condicions que són consubstancials a la transició postfranquista i que és el que fa possible que l'esforç d'aquelles forces finalment qualli. Algunes d'elles podrien ajudar a explicar la torpor històrica d'una OP que a fi de comptes el que ha propiciat és l'arribada al poder del partit socialista. Entre aquestes tensions internes de la transició mencionaré: ① l'obligadament inestable composició ideològica del partit d'UCD. ② El caràcter peculiar de l'alt funcionariat franquista que domina UCD i dirigeix la transició. A. Suárez és paradigmàtic al respecte: congruent amb la seva formació política sota el franquisme, exhibeix tendències populistes i una escassa proclivitat a una fluida relació orgànica entre la classe capitalista i els centres de poder polític. ③ La difícil resolució del problema de les nacionalitats històriques que el sistema democràtic hereta de l'Estat franquista. 4) Finalment, i com a factor més important, la dreta espanyola ha mostrat un cop més una peculiar incapacitat per a organitzar-se en règim de democràcia liberal.

procés posa en relleu: ① un grau d'intervencionisme directe de l'OP -en particular CEOE i organitzacions afiliades-, en el sistema polític, sense precedents en societats del nostre entorn. ② Aquest intervencionisme va més enllà no solament de les funcions ordinàries de l'OP sinó àdhuc de les extraordinàries que era comprensible que assumís en les circumstàncies de la transició política. És a dir, allò rellevant aquí no és que l'OP financii o aboní certs partits de la dreta; el que és rellevant és que la CEOE mateixa actua parcialment com un element més del sistema polític. ③ La tercera dada substantiva és que l'OP rebutja una alternativa de dreta moderada, instal·lada a més en el poder i que ha armat un partit de masses que absorbeix vot interclassista, a favor d'un bloc no solament de dreta autoritària sinó que ha mostrat escassa capacitat de mobilitzar el vot popular.

(4.2) Economia i política econòmica

L'activitat patronal en el terreny econòmic ha estat presidida per quatre temes principals: l'economia de mercat, la caracterització de la crisi, la integració en la CEE, i les polítiques econòmiques dels successius gabinets.

L'economia de mercat és objecte d'una campanya patronal en els primers temps d'existència de les organitzacions per tal de pressionar una redacció de la Constitució de 1978 favorable al sector representat (article 38). La caracterització de la crisi per dirigents de la patronal, d'altra banda, oscil·la entre visions molt simplistes basades a caracteritzar-la com d'inflació de costos, que exigeixen per tant una política de rendes²³, fins a visions més recents que en destaquen els aspectes relacionats amb les innovacions tecnològiques, la productivitat i el llarg termini.²⁴

La integració a la CEE, com és natural, constitueix un capítol que reclama de forma creixent la definició patronal. El 1980 s'inicia l'activitat de la CEOE al respecte, que crea una delegació permanent a Brussel·les per seguir les negociacions a les reunions d'UNICE (Unió d'Empresaris del Mercat Comú), elaborar treballs i assessorar les organitzacions afiliades a CEOE. La CEOE, en termes generals, es manifesta a favor de la integració, tant per motius polítics²⁵ com econòmics²⁶. No obstant això, un sector de la patronal demana que es perdi l'"obsessió integradora" i també un cert retard en el calendari d'integració²⁷.

A partir de 1981 es produeixen posicions més elaborades. Pel març la CEOE fa públic un document titulat "La empresa española ante la adhesión al Mercado Común", que analitza el tema en detall. La CEOE centra les seves preocupacions en cinc capítols: indústria, agricultura, l'aplicació de l'IVA, la lliure circulació de treballadors i el període de transició (que considera que no pot ser inferior a 10 anys).

La intervenció i les pressions sobre la política econòmica constitueixen, com

es natural, un dels capítols fonamentals de l'activitat de l'OP, i no divergeixen excessivament de l'experiència d'altres països pel que fa a la intensitat. Amb una excepció notable, l'any 1980, en què la CEOE porta a terme una frenètica activitat que es sintetitza en dos fets: ① l'intervencionisme ja no va dirigit únicament -i de forma discreta- a la cúpula del poder polític, sinó que té també com a destinatari la societat espanyola. (Això es materialitza en extensos documents,²⁸ fets públics amb gran publicitat, que no exposen simplement les tesis de la CEOE, sinó que són veritables contraprogrames de política econòmica amb tot luxe de detalls.) ② La CEOE intervé de forma bel·ligerant en la substitució del vice-president del Govern per a assumptes econòmics (F. Abril Martorell per L. Calvo Sotelo) al setembre.

És fa difícil identificar la CEOE amb una política econòmica, o, amb la informació disponible, veure amb precisió línies divergents de política econòmica dins l'OP. L'exercici es produeix el 1980, amb motiu de l'aparició del segon dels documents-programes de la CEOE, i dóna lloc a una oberta topada entre els sectors que reclamen una nova política econòmica de reactivació, proteccionisme i incentius fiscals -la CEOE entre ells- i els que són partidaris de la reactivació selectiva, la reestructuració industrial i la liberalització a ultrança. La conseqüència és un virulent enfrontament públic entre els dirigents de CEOE i l'equip d'economistes de la CEDA proper a E. Fuentes Quintana, entre dues concepcions de la dreta sobre la forma òptima de remuntar la crisi. A mitjan setembre, el president de Govern fa una declaració programàtica que inclou onze mesures concretes sobre la situació econòmica i no recull el gruix de les reivindicacions de CEOE.²⁹

Des de la perspectiva de la pressió de la patronal sobre la política econòmica, 1981-82 constitueix un impasse. La CEOE continua la seva activitat normal al respecte i produeix documents³⁰, però ja no observa el frenètic intervencionisme anterior. En algun moment de 1981, l'OP ha decidit que la formació política al Govern no defensa de forma adequada els interessos de l'organització, i sembla inclinar-se per concentrar la seva activitat, precisament, a alterar la relació de forces allí on es decideix en darrera instància la política econòmica, l'Executiu, segons ja he comentat.

(4.3) Relacions laborals i model sindical

Hi ha una simetria entre les exigències de transformació que comporta la transició postfranquista pel que fa al sistema polític (passar d'un Estat dictatorial a una democràcia liberal amb representació per partits) i pel que fa al sistema de relacions laborals. Aquí la lògica de la transició consisteix a vertebrar unes estructures de representació d'interessos -les organitzacions obreres i patronals- que permetin passar d'una dominació directa a una intermediació del conflicte industrial. Tot això requeria crear de bell nou una xarxa institucional inexistent

el 1975 i, en concret (a més de les associacions d'empresaris), una legislació que configurés un nou model de relacions laborals, unes organitzacions sindicals representatives, i una pauta de negociació col·lectiva global.

La necessitat d'un "nou marc de relacions laborals" és l'eslògan patronal reiterat en els primers temps de la transició. La declaració fundacional de l'Agrupación Empresarial Independiente, per exemple, ho sintetitza així: es tracta de "regular una mayor libertad de huelga, pero también en contrapartida la del libre despido y el lock-out empresarial. Presuponemos por lo tanto una libertad sindical para empresarios y trabajadores que sitúe nuestras estructuras en este terreno al mismo nivel que las de los restantes países de Europa Occidental".³¹ Això significava abandonar el model laboral corporatiu del franquisme, sancionat pel Fuero del Trabajo de 1938 i per La Ley de Reglamentaciones del Trabajo de 1942, i els inconvenients que se'n derivaven per als empresaris, en primer lloc l'intervencionisme estatal en la negociació col·lectiva.

Aquest "nou marc de relacions laborals" té una materialització precisa en tres textos de primer ordre: la Constitució de 1978; la plasmació del seu article 35 en el Estatuto de los Trabajadores (març 1980); i la Ley Básica de Empleo (octubre 1980). La CEOE ja té una intervenció notable en la peça clau d'aquesta legislació laboral, el Estatuto de los Trabajadores, en arribar als acords amb UGT que els vots combinats de UCD i PSOE materialitzen en la llei. Amb posterioritat, la CEOE introdueix un seguit d'importants temes particulars (la productivitat, objecte de negociació per primer cop a l'AMI; el concepte de salari-hora; les formes de contractació; les quotes a la seguretat social; etc.) i la seva reivindicació fonamental pot sintetitzar-se així: 1) un marc de lleis bàsiques per a un règimen de democràcia liberal: el Estatuto de los Trabajadores ha de ser completat amb legislació sobre vaga, conflictes col·lectius i lock-out; 2) l'acomiadament lliure com a marc òptim a cercar; i 3) la flexibilització "indirecta" de plantilles mentre no existeixi, o sigui socialment prohibitiva, legislació sobre l'acomiadament.³²

La mateixa CEOE, al moment de constituir-se, exposa el desig d'afavorir la consolidació d'un es organitzacions sindicals estables i representatives.⁺ Aquesta serà efectivament la lògica de la seva política sindical posterior, amb les qualificacions següents: (1) Aquest objectiu instrumental a curt termini entra en conflicte amb freqüència amb les necessitats polítiques de la dreta, mancada encara d'una organització institucional estable en la transició. És a dir: promoure els

+ Por "unas centrales obreras fuertes, representativas y responsables con las que poder negociar convenios y llegar a un acuerdo para dar una salida urgente y equitativa a la crisis económica" ("El País", 3-VI-77).

sindicats obrers -per contribuir a neutralitzar la crisi- equival a potenciar la im-
plantació política de l'esquerra (que, a la vegada, dificulta l'organització políti-
ca de la dreta). Aquests dos objectius, conflictius entre ells, imposen una certa am-
bivalència a la política sindical de l'OP d'aquests anys. 2) L'OP vol sindicats forts
i amb implantació però també "professionalitzats".⁺ Aquestes consideracions porten
l'OP, en el context del vigorós associacionisme obrer sortit de la clandestinitat,
a assumir una política d'intervenció sobre aquest i sobre el model sindical que es
configura durant la transició.

1979 és un any clau pel que fa a la política patronal sobre el model sindical i
el punt en què comencen a articular-se el model sindical i el corporativisme dels
pactes socials. Efectivament, a l'Espanya de la transició, amb contorns encara bor-
rosos a causa de la seva peculiaritat, començava a dibuixar-se un model sindical en
algun sentit similar al francès o a l'italià. És a dir, consolidació d'uns quants
sindicats, certament polititzats, existència d'importants sectors autonomistes, i
hegemonia comunista amb tendència al predomini de Comissions Obreres en una futura
intersindical. En aquest context, UGT feia un paper marcadament subsidiari i la seva
existència real era probablement deguda més als èxits electorals del PSOE que pròpia-
ment a la seva implantació sindical.

La intervenció de la CEOE en aquest panorama s'inicia el 1979⁺⁺ i consisteix en una
molt hàbil política destinada a: primer, fer revertir la tendència a la 'italianitza-
ció' del model sindical espanyol; segon, provocar el retrocés, i a ser possible la
fallida de CCOO i el paral.lal associació sindical d'UGT; i, en tot cas, trencar qual-
quevol tendència a la formació d'un bloc sindical. Això, ho assolix CEOE mitjançant
el que podríem denominar línia AMI, és a dir, la introducció de pactes socials de
caràcter bilateral amb les forces sindicals que acceptin els termes de la patronal;
el 1979: els acords de juliol amb UGT i la firma de l'AMI (pel gener del 80, a la
qual s'afegia UCO). Dos tipus de motivacions exteriors als dissenys de la CEOE ex-
pliquen l'èxit de l'operació. D'una banda, els interessos objectius de les princi-
pals forces polítiques del país en aquell moment: el PSOE, l'interès fer-se amb
urgència una base sindical important per a l'eventualitat d'un accés al Govern; i,

+ Es tracta de fer retrocedir la pauta "dialògica" a què es refereixen Offe i Vie-
senthal (1980), molt marcada en les organitzacions obreres que surten de la clan-
destinitat. Així, per exemple, ho expressa R. Termes: "falta un sindicalismo de ti-
po reivindicativo. El sindicalismo es ideológico, es marxista, y no quiere la rei-
vindicación en cuanto tal sino cambiar el sistema" ("La Vanguardia", 22-II-78).

++ Una llarga carta de Ferrer Galat, filtrada a la premsa, a diversos dirigents pa-
tronals per explicar la firma dels acords de juliol del 79 amb UGT ho expressa
així: "no ha conseguido inevitable afrontar el hecho sindical" ("Tele/Expres", 1-
X-78, p. 13)

a la UCO, l'interessa promoure el nou estil de distensió a les relacions laborals que aquesta línia ofereix i també accentuar la tendència bipartidista del sistema polític de la transició. D'una altra banda, el segon motiu objectiu és l'existència d'importants sectors del moviment obrer espanyol receptius almenys conjuntament a les estratègies reformistes. L'èxit de l'operació posada en marxa per la CEOE⁺, però que s'explica per aquesta confluència d'interessos, es fa patent en els resultats de l'aplicació posterior de l'AMI: d'una banda, en el descens de la conflictivitat en la negociació col·lectiva (segons pot apreciar-se al quadre 1, de pàg. 32); d'una altra, en els resultats de les successives eleccions sindicals posteriors, que progressivament assenyalen la tendència d'UGT a assolir l'hegemonia sindical.

La tendència a la intermediació corporativista i la firma de pactes entre les organitzacions sindicals i les organitzacions d'empresaris conforma ja una certa pauta a Espanya. Amb anterioritat a l'AMI es produeixen els Pactes de la Moncloa (octubre de 1977) i un assaig de pacte a finals del 78, frustrat, entre CEOE i els sindicats, que es resol en un decret llei sobre mesures salarials expedit per F. Abril Martorell. Segueixen els acords de juliol del 79 entre CEOE i UGT, l'AMI (signat a més per USO, que comprèn 1980 i 1981), l'ANE (Govern-CEOE-sindicats, per aplicació el 1982) i l'AI (CEOE-sindicats) el 1983. Mentre que la CEOE no té participació directa en el primer, participa decisivament en tots els següents i a través d'ells aconseguix dos dels seus més importants objectius: 1) alterar el model sindical espanyol de la forma que s'acaba de concretar; 2) instaurar de forma estable un marc de negociació global que pot considerar-se una prolongació de l'estil de relacions laborals inaugurat per l'AMI: implantació d'organitzacions (obreres i patronals) altament centralitzades; organitzacions que d'una o altra manera, segons la conjuntura, s'articulen amb l'aparell de l'Estat; introducció dels criteris empresarials en la formulació de la política salarial; complementació del marc laboral inaugurat per l'Estatuto de los Trabajadores.

+ Les famoses declaracions privades de Ferrer Salat a un grup d'empresaris publicades per un diari ("5 Días", 19-XII-79, p. 5) abonen aquesta tesi: "UGT ha ido siempre a la rueda de CCOO. En abril de este año CCOO estuvo a punto de provocar la eliminación de UGT... Un año más así y UGT desaparece del mapa... Felipe González me dijo que no podría gobernar sin tener detrás un sindicato fuerte. En abril, en vista de estas circunstancias, UGT comenzó a cambiar de estrategia. Firmó el acuerdo con nosotros, rompiéndose de esta forma completamente el frente sindical... O se firma el acuerdo marco o nos cargamos a UGT."

(IV) L'ORGANITZACIÓ PATRONAL A CATALUNYA

Es tracta ara de prestar atenció a la patronal a Catalunya: primer, com s'insereix en el model que he dibuixat fins aquí; segon, quins són els trets bàsics de l'acció patronal en tot allò que és específicament català o bé de particular importància per al futur d'aquest país.³³

Josep Termes (1963:288) no fa gaire tancaava una reflexió sobre Catalunya fent notar: "Es negatiu que els nostres partits i sindicats (i patronals, també) no tinguin unes estructures nacionals i una política de conformitat amb aquestes." La conclusió del que porto dit i del que segueix és que l'observació de l'historiador Termes és, pel que fa a les organitzacions empresarials, encertada.

(1) Inserció en el model general

Les funcions assolides per l'OP a Catalunya coincideixen amb les especificades al cas general (pàgs. 13-14). Passem a veure la fórmula institucional adoptada. Al nivell 1 -organitzacions de xoc-, l'equivalent per a Catalunya de la CEOE, i primera territorial en importància d'aquesta, és el Foment. Hi ha també organitzacions específiques de la PIME, com la Petita i Mitjana Empresa de Catalunya, integrada al Foment, i organitzacions d'àrea geogràfica com SEFES (representant de l'empresariat del Baix Llobregat, malgrat que compta també amb afiliats d'altres comarques). Al nivell 2 -organitzacions de definició estratègica- correspon el Cercle d'Economia de Barcelona i, respectivament, la Càmbra de Comerç de Barcelona. Pel que fa als trets qualitius del model general, l'OP a Catalunya -i el Foment en particular- comparteix i ha contribuït a conformar les característiques que sobben d'exposar relatives al sistema polític, econòmic i de relacions laborals.

La peça clau de l'OP a Catalunya és el Foment del Treball, que celebra el 16-IX-76 la primera assemblea general d'ençà de la guerra civil. Durant el franquisme es va limitar a ser un lloc d'encontre per a l'elit empresarial catalana, paper que compartia amb el Cercle d'Economia i la Càmbra de Comerç.⁺ El primer president de la nova etapa és C. Ferrer Salat, que el 1978 -en accedir a la presidència de CEOE- deixa el càrrec a Alfredo Molinas, qui és reelegit per tres anys el maig de 1980 i, novament,

+ El Foment, però, no ha fet inscriure en part en l'organització sindical franquista, fet que probablement serà determinant per a explicar la configuració del seu aparell organitzatiu a la transició. J.M. Terini, secretari general, ho explica així a la primera assemblea de 1976: "La opción tomada fue clara y concreta. Convenía mantener el Fomento como asociación independiente, aun a costa de una casi total paralización de sus actividades específicas, conservándolo como auténtico instrumento o 'solución de recambio' que en su momento permitiera nuevamente aglutinar en su seno al empresariado catalán."

Per conèixer millor la història de la burgesia empresarial d'aquest país, caldrà algun dia analitzar la funció que com a llocs d'encontre tingueren durant el franquisme aquestes tres associacions.

el passat 18 de maig de 1983.

De la comparació d'aquesta xarxa patronal a Catalunya amb el model general, podem concloure unes primeres consideracions d'ordre general: el conjunt de la xarxa associativa és aquí més feble i poc coordinat i, pel que fa específicament al Foment, amb escassa vertebració en la societat catalana; no hi ha pràcticament organitzacions del nivell 3 (organismes especialitzats en la realització d'estudis); el protagonisme institucional del Foment és gairebé absolut, malgrat que relativament a CEOE aquesta entitat no ha produït una infraestructura de serveis comparable; la relació entre Foment y CEOE es basa en una subordinació total del primer, que exhibeix també un plus d'intervencionisme polític obert i una trajectòria ideològica més elemental.

Passarem ara a analitzar l'activitat patronal relativa a certs problemes clau de la societat catalana actual.

(2) La qüestió nacional i l'Estat de les autonomies

El projecte de construcció d'un "Estat de les autonomies" per part dels successius Governos d'UCD a la transició sorgeix en un primer moment com a mitjà per a neutralitzar les reivindicacions de les nacionalitats històriques de l'Estat espanyol (Euskadi i Catalunya especialment). Sen de pressa, però, es revela el caràcter improvisat i escassament coherent del projecte d'UCD, que en una primera fase ha optat per diluir les competències atorgades a aquestes nacionalitats històriques (les úniques que plantegen la reivindicació nacionalista en termes polítics) amb l'extensió de l'Estat autonòmic, en igualtat de condicions, a la resta de les regions espanyoles (on, amb alguna excepció parcial, la reivindicació ni és pròpiament nacionalista ni es planteja en termes polítics). El resultat és un clima d'incertitud sobre l'objectiu autonòmic i unes mesures contradictòries de l'Administració. A poc a poc es va filtrant la idea que tal model autonòmic senzillament no existeix, idea que acaba per perdre cos el 1980 amb les desfetes electorals de la dreta amb implantació estatal a Andalusia (referèndum), Catalunya i Euskadi.

L'OP reacciona davant aquesta situació amb nombrosos posicionaments públics, la presentació sistemàtica dels quals, a continuació, ens donarà informació sobre quina és la postura de la dreta econòmica sobre una problemàtica tradicionalment central en les lluites socials a Espanya.

① L'OP identifica la tímida descentralització administrativa iniciada pels Governos d'UCD amb una possible ruptura de la unitat econòmica d'Espanya, i és partidària d'un Estat que no consideri tractes interns diferenciats.

Ferrer Salat ho expressa així en un acte empresarial: "en España se está produciendo una auténtica revolución con las autonomías yendo hacia la descentralización de un Estado 270 años sometido a un férreo centralismo. Habrá que ir a una descentralización, pero hay que mantener una unidad de mercado, laboral, fiscal y financiera entre todas las regiones".³⁴ Les advertències sobre el perill de l'Estat de les autonomies són tan insistents que F. Abril Martorell es veu obligat a iniciar el seu parlament a l'assemblea de la CEIM dient que "el Gobierno está decidido a

preservar la unitat econòmica de un país grande, que es España".³⁵ El Foment nega la possibilitat d'un marc específicament català de relacions laborals i es manifesta així sobre el programa econòmic elaborat per la Generalitat: "no seria sólo un error sino, lo que es peor, incitaría con seguridad a otras entidades autonómicas a formular planes semejantes, cuya consecuencia más probable sería la fragmentación del espacio económico español, y no sólo de éste, sino de las normas generales reguladoras de la actividad económica en toda España".³⁶

2. L'OP exigeix una política econòmica unitària, uniforme per a tot el territori de l'Estat.

3. Foncillas, per exemple, resumeix així aquesta postura: "la misma crisis económica que azota fuertemente la vida española tiene que contener las tendencias centrifugas que pudieran aparecerse en el proceso autonomista, pues es patente que las líneas maestras de la política económica tienen que programarse y ejecutarse a escala nacional".³⁷ Un sector de l'empresariat català sustenta opinions més matisades al respecte, com aquesta del Carole d'Economia: "Los instrumentos de política económica que contempla el Estatut son limitados e insuficientes, con lo que la Generalitat no podrá desarrollar en su plenitud una política económica global. Por otro [lado], el Gobierno central no pueda pretender impulsar acciones económicas que no cuenten con el visto bueno de las autonomías, con lo que la coordinación se hace imprescindible."³⁸

3. L'OP contempla amb rancor al procés autonòmic en la mesura que aquest podria incrementar les burocràcies estatals i la despesa pública. Aquesta és una postura que sustenten amb certa freqüència, per exemple, el Foment i la CEOE.

4. L'OP exigeix al Govern una "racionalització" del procés autonòmic.

Ferrer Salat, davant l'assemblea general de CEOE de 1980, encapçala l'anàlisi dels grans problemes espanyols del moment amb una valoració de l'Estat autonòmic: "lo que nos daña es la incongruencia de establecer mercados singulares dentro de la misma nación. Por ello, desde nuestro punto de vista, resulta necesario que las fuerzas políticas que deseen sinceramente establecer un sistema democrático y libre, apoyen las medidas adecuadas que racionalicen tan importante proceso."⁺ I pocs dies després del cop d'Estat del 23-F sintetitza la postura patronal: "nosotros estamos a favor del Estado de las Autonomías, pero no de cualquier Estado de las Autonomías. Hay que definir por tanto el modelo de Estado al que queremos llegar".³⁹

+ "5 Dife", 3-VII-80. Ferrer arriba a la caricatura: "¿Cómo una empresa con diez sucursales en diversas regiones de España puede tener diez regímenes laborales, fiscales o financieros distintos? (...) Al final, el restablecimiento de las aduanas interiores sería una simple consagración de la ruptura del espacio económico nacional. (...) ¿Es realmente compatible el proceso hacia una integración económica internacional con el contrario de una desintegración económica nacional?"

Tant el cop d'Estat com l'advertència patronal seran decisius perquè el mateix any 81 les dues principals forces polítiques amb implantació estatal (UCD i PSOE) firmin els pactes autonòmics que la patronal reclamava.

5. Per la que fa a Catalunya, l'OP no afavoreix una autonomia plena i política. Aquesta proposició ja és implícita en el que hem comentat fins ara. D'altra banda, com és lògic, són pràcticament inexistents les postures explícites i públiques de dirigents de la patronal catalana en aquest sentit.⁴⁰

(3) Patronal i dreta política

A la societat catalana actual es produeix una escissió entre la més important de les organitzacions empresarials i la que sembla que hauria de ser la formació política "natural" de la burgesia catalana.

En una primera fase, la relació entre l'OP a Catalunya i els partits de la dreta catalanista es prou fluida. Culmina el 1980 amb motiu de les eleccions al Parlament autonòmic, quan l'OP expressa el seu interès perquè aquesta dreta accedeixi a la Generalitat. (Aquest és el sentit de les declaracions de J.M. Figueras: "Creo que sería negativo para Cataluña un ejecutivo formado exclusivamente por comunistas y socialistas. Como empresario y como catalán no creo que se pueda gobernar Cataluña sin la participación de la burguesía, y utilizo el término... en la firme convicción de que ha sido y es el grupo social que ha contribuido de una forma sustancial a hacer de Cataluña lo que es actualmente";⁴¹ i també del president de SEFES: "sólo un apoyo masivo a los partidos que defienden la economía de mercado puede salvar a Cataluña de una catástrofe económica (...) en las condiciones socio-económicas en que está inmersa nuestra Cataluña, tener el primer parlamento marxista de Europa significaría un salto en el vacío".⁴²) Aquest interès, el materialitza el Foment en la primera de les anomenades "campanyes institucionals" que realitza l'OP, al marge, formalment, dels partits, per oposar-se al "vot marxista" (o sigui, en aquest cas, el de PSUC i PSC-PSOE) i realitzada amb grans mitjans econòmics.⁴³ J.M. Figueras valorarà així la victòria de la dreta catalana (CiU, 27,7% del vot): "No cabe duda que la burguesía, esa fuerza que tanto ha contribuido a hacer de Cataluña una sociedad próspera y equilibrada, se ha volcado tras Jordi Pujol y su candidatura."⁴⁴

Amb posterioritat a l'accés de Pujol a la Generalitat, les relacions entre aquesta i el Foment esdevenen conflictives, segons sintetitza el mateix president d'aquesta entitat patronal: "en estos momentos la Generalidad y Convergencia están a tiros con Fomento. (...) Nosotros coincidimos absolutamente con Cambó cuando decía que no podía concebir una Cataluña rica en una España pobre. Nos opondremos a todo lo que represente levantar barreras diferenciales económicas con España. Nuestro mercado fundamental son las otras regiones españolas. Esta postura justifica nuestra oposición al intento de la Generalidad de crear un marco de relaciones laborales específico para Cataluña. No podemos ir a unos acuerdos que tengan unos costes superiores a los

sua tina al resto de España."† En temps recents, aquesta divergència explica que al Foment hagi aborrit, almenys prioritàriament, l'opció Alianza Popular (14,6% a les legislatives generals de 1982 contra 22,2 % de CIU).

(4) Nota final

Plantjaré a manera de conclusió algunes proposicions que, voldria remarcar-les, resten sobretot obrir interrogants per a les que considero necessària investigació empírica.

- ① La burgesia empresarial catalana ha sabut crear-se, o contribuir de forma decisiva a crear, una xarxa associativa al nivell estatal organitzativament imponent i que ha estevinat un dels principals protagonistes de la vida pública recent. En el que és un cas aparent paradoxal, l'organització hegemònica corresponent a Catalunya no sembla representar adequadament els interessos d'almenys un sector de l'empresariat català. És una patronal reaccionària políticament, elemental ideològicament i poc vertebrada amb la societat catalana: valoracions, les tres, relatives al que podríem anomenar ciutadà mitjà de la Catalunya actual.
  - ② Una primera explicació possible, apuntada per algun observador, fóra que el Foment, a diferència de CEEI, no ha estat capaç de remoure l'aparell burocràtic heretat de l'època franquista. Això, encara que possible, és en tot cas insuficient per a explicar la continuïtat de l'aparell dirigent i de la política de la institució. El primer que suggereix aquesta situació, doncs, és que la burgesia empresarial catalana, per a evitar de defensar els seus interessos més directes, ha fet l'elecció del centralisme.†† (Per això feia al principi que el treu d'influir en l'organització i política patronal d'àmbit estatal, per a la burgesia catalana, ha estat debilitar el propi dependència relatiu de la seva pròpia organització a Catalunya, en certa forma com una acció estratègica, no solament com a conseqüència de l'obligada "prestació" de líders.)
  - ③ Això es porta a una tercera consideració. Si el que ha dit és encertat, difícilment pot explicar-se -excursions- part- d'una consciència nacional en sectors de pes de la burgesia empresarial catalana. Un observador perfectament qualificat, l'actual Conseller de Treball i servei secretari general de la Política i Mitjana Empresa de Catalunya, ha explicat un tipus de desculturització en l'època franquista: "Molts burgesos i empresaris entengueren la catalanitat, quan l'entengueren, com quelcom que s'havia de servir al marge de l'activitat professional, amb útils però insuficients necessitats culturals o polítiques. (...) una burgesia desculturitzada tan intensament no-
- + Del afegir que hi ha motius per pensar que entre aquests "costos" el president del Foment inclou les conseqüències per al moviment sindical a Catalunya d'unes relacions laborals autonòmiques. Així, "Horizonte Empresarial" (març 1981) assenyala que "negociar convenios de àmbito catalán supone en estos momentos primar al sindicato comunista." La cita del text es troba a "El País", 25-I-81.
- † En el mateix sentit, les conclusions relatives a la representació del Foment en la successió de les polítiques i d'interès les polítiques al nivell de la CEEI, que, del moment que, són polítiques uniformes, d'aplicació estatal.

més podia esdevenir, unilateralment, economicista. Economicisme que, dissortadament, es produí al marge i no pas a l'interior de la consciència nacional. A més, en estar mancada d'aquesta consciència nacional mínima, havia de tendir forçosament cap a deixar-se absorbir pels esquemes d'una única burgesia espanyola o almenys d'una burgesia a nivell estatal" (Rigol, 1982:101,102).

Compartaixe en part la conclusió, però no la causa. Penso que, com a mínim des de la industrialització accelerada dels anys 60, i com a una de les moltes transformacions que aquesta produí, la part més substantiva del capital -la que després contribueix a impulsar la transició i posar en marxa l'OP- no és ni pot ser nacionalista. I si ho ha estat alguna vegada, no ho tornarà a ser. En aquest punt ens diria més un bon coneixement de les interrelacions de capitals "nacionals" que genera el desenvolupament industrial d'aquests anys que el recurs a possibles desculturalitzacions.

④ El que probablement això produeix -o accentua- en relació al catalanisme és una fractura a la classe, una tensió, que en una escala d'actituds aniria des de l'oposició al nacionalisme fins a un nacionalisme que podríem qualificar de culturalista o, més pròpiament, catalanisme culturalista. Això és el que crec que expressa l'escissió visible entre l'OP hegemònica a Catalunya i la dreta catalanista. És també observable en l'ambigüitat i les matisacions diverses que presideixen les postures de patronal i empresariat entorn de l'Estat autonòmic i, en particular, del sistema de govern per a Catalunya.⁺

La importància d'aquesta tensió, i de la seva eventual resolució, resideix en que d'ella depèn el model de societat que cerqui la dreta per a Catalunya.

+ El que fóra necessari en aquest punt és filar prim i investigar empíricament les diverses fraccions de la burgesia empresarial a Catalunya, les actituds que sustenten enfront del catalanisme, la correlació entre aquestes i les variables bàsiques de la seva activitat empresarial, i la forma d'inserció de l'OP en aquest entorn.

QUADRE 1

Conflictivitat als anys 1979, 1980 i 1981 per motius estrictament laborals

<u>CONCEPTES</u>	<u>1979</u>	<u>1980</u>	<u>%s/1979</u>	<u>1981</u>	<u>%s/1980</u>
Nombre de vagues	1.789	1.316	-26,49	1.792	+36,28
Plantilles	10.069.712	3.140.486	-68,81	1.743.766	-44,31
Treballadors implicats	5.752.304	1.609.324	-73,81	1.016.221	-32,53
Hores de treball perdudes	171.067.049	57.235.591	-66,54	34.600.106	-39,19

Font: CCOE, "Boletín Informativo", núm. 38, 19-I-1982.

NOTES

1. Vegau, per exemple, Schmitter i Streeck (1981:129).
2. Això succeïa a la primera reunió de l'Associació Alemanya de Sociologia. Vegau Schmitter i Streeck (1981:1).
3. "El Gobierno del Estado moderno no es más que una junta que administra los negocios comunes de toda la clase burguesa." K. Marx i F. Engels (1872:22).
4. Leo Panitch (1981:21).
5. Aquest enfocament ha estat criticat des de diferents indrets, des de Parsons (1967: 82 i ss.) a Foucault (1972:143 i ss.), perquè es basa en un concepte del poder com a joc de suma zero. Vegau també Giddens (1977:334 i ss.).
6. Per a una aportació recent en aquesta tradició, vegau Wilson (1981).
7. Aquesta proposició, que és gairebé tautològica, no sempre és acceptable o considerada per la teorització liberal. No estarà de més, per tant, recollir les paraules al respecte d'un prestigiós políticòleg de trajectòria conservadora, Charles Lindblom: "Qualsevol funcionari de Govern que compregui les exigències de la seva posició i les responsabilitats que els sistemes orientats cap al mercat dipositen en els empresaris concedirà a aquests una posició privilegiada... Per fer-ho així no ha pas de ser subornat, ensarronat o pressionat" (1977:175). Veritablerment, té raó Streeck (1983:6) quan afirma: "en tant que 'subestructura de mediació' entre l'Estat i l'empresa individual, les associacions empresarials contribueixen a millorar la qualitat de les polítiques estatals. En aquest punt, realitzen una funció essencialment pública sense formar part formalment de l'aparell de l'Estat".
8. Vegau Steven Lukes (1974). L'exemple paradigmàtic és que una comunitat pugui compartir la famosa proposició de Charles Wilson: "El que és bo per als Estats Units és bo per a General Motors, i viceversa." L'empresari Wilson va dir això com a Secretari de Defensa del primer govern d'Eisenhower.
9. Salvador Aguilar et al (1982:6-7).
10. "Correo Catalán", 6-X-76.
11. "El País", 20-V-77; "La Vanguardia", 27-VII-78.
12. "La Vanguardia", 16-III-78.
13. Com diu Ferrer Salat: "El empresariado, cuando quiere hacer mítines también los hace... Yo pienso que ahora no es recomendable." ("5 Días", 14-XII-78).

14. No hi ha dades fiables per al cas espanyol. J. San Miguel fixa la taxa en el 75% a 1979 ("5 Días", 19-I-79). W. Streeck esmenta per a Alemanya RF el 1972 més del 90%, per oposició al 30% dels sindicats (citats a Offe i Wiesenthal 1980:111).
15. "Boletín Informativo" de CEOE, núm. 27, 19-III-81.
16. Opuscle de CEOE "Confederación Española de Organizaciones Empresariales", sense data, probablement de 1981.
17. "5 Días", 13-II-80.
18. "5 Días", 30-VII-80. L'eficàcia d'aquest "efecte ofuscació" queda patent en una enquesta de Sofemasa sobre la percepció que té la població de l'eficàcia de les institucions polítiques i laborals, entre elles les patronals (vegeu "El País", 28-VI-81).
19. J. A. Segurado, "Informaciones", 3-I-80. Pel que fa al cas català, hi ha una enquesta de mitjan 1978 que sembla suggerir el mateix (Metra-Seis, Estudio sobre expectativas y actitudes de los empresarios catalanes. Vegeu "La Vanguardia", 22 i 23-VI-78).
20. "Gaceta Ilustrada", 15-XI-81.
21. "El País", 14-I-78.
22. "ABC", 14-V-80.
23. Vegeu, per exemple, el president de SEFES a "La Vanguardia", 12-VI-77.
24. Vegeu, per exemple, J.M. Figueras, "Una reflexió catalana sobre la crisi actual", Círculo de Economía, Barcelona, gener 1981.
25. C. Ferrer Salat: "La CEOE es partidaria de la integració europea porque cree que constituirá un factor de apoyo a nuestra estabilidad política y social" ("Boletín Informativo de CEOE", 21, 28-X-80). Després del cop d'Estat de febrer de 1981, "un factor de apoyo" es converteix en "un factor importante de estabilidad social y política" ("El País", 13-III-81).
26. En la mesura que la integració permetrà reestructurar l'economia espanyola i col·laborar així a sortir de la crisi.
27. Això ho sintetitza una coneguda frase de Ferrer Salat: "Mercado Común, sí, pero no a cualquier precio" ("Boletín Informativo de CEOE", 23, 9-XII-80); frase que provoca una acusació de proteccionisme per part del llavors ministre per a la CEE, E. Punset, antic assessor tècnic del Círculo de Empresarios.
28. CEOE: "La situación económica española y perspectiva" (març-abril 1980) i "Medidas urgentes para luchar contra el paro" (juny 1980).
29. La renovació del Gabinet és caracteritzada així per un dels dirigents del Foment: "el nuevo Gobierno es una bofetada a la CEOE" (30-IX-80).
30. CEOE: document sobre la integració a la CEE, ja citat, i "Una nueva política de empleo".
31. "La Vanguardia", 24-XI-76.
32. Entre 1980 i 1982 la dinàmica laboral en aquest terreny s'ha basat en: flexibilització progressiva en les noves contractacions, acció de diversos "filtres de flexibilització" sobre la població ocupada, i ampliació de les cobertures de l'atur. Respecte d'aquests "filtres de flexibilització", M. Casado (1982:126, 128) dóna la xifra d'1,98 milions de treballadors afectats solament per expedients de regulació des de 1975.

30. En el treball s'ha demostrat en la "Hèrbica associativa Fornal de l'Amore-
sariet". Per tant, és "L'Amore-sariet" a Catalunya
amb el treball associatiu a la cooperació de treball i estudi-
ant.
31. "La Vanguardia", 6-1-33.
32. "El País", 13-1-33.
33. "ABC", 24-IX-33.
34. "5 Cens", 29-X-33.
35. "La Vanguardia", 28-III-33.
36. "La Vanguardia", 5-III-34.
37. "El País" exposició que ja s'ha exposat: un article de el treball associatiu, té un molt
bona, en un diari de gran circulació, de F. Espiau Ferrer, dirigent de la Confe-
deració Catalana de la Construcció, membre de la Junta Directiva de CIEE i actual
vice-president del Foment (Reflexions de un obrero sobre la conciencia de las
clases obreras, "El País", 17-I-34). Es lamentarà i assenyalar aquí que aquest dirigent
a través de les seves obres, d'una banda, sembla estar més lluny de la postura oficial
del Foment i, d'una altra, caldrà de fer un seguiment l'itinerari del
seu treball, al seu parer, ha aconseguit bona part de la burgesia catalana del seu país
i la gestió del poder polític.
38. "La Vanguardia", 3-I-33.
39. "La Vanguardia", 20-I-33.
40. Es parla de 300-400 milions (vegeu "El País", 14-I-33). Posteriorment se cita una
estimada participació del Foment a Barcelona superior als 100 milions ("El País",
21-III-34).
41. "La Vanguardia", 28-III-33.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- S. Aguilar, A. Barceló,
E. Muniesa, A. Rocio i
J.M. Vidal Villa 1982 La transició política postfranquista, Barcelona,
inèdit.
- M. Casado et al 1982 Configuració del marc de relacions laborals en
Espanya, a El mercado de trabajo en España, AA.VV.,
Ministerio de Economía y Comercio, Madrid.
- C. Crouch i A. Pizzorno 1978 The Resurgence of class conflict in Western Europe
since 1968, 2 vols., Holmes, Nova York.
- G. W. Domhoff 1979 The Powers that Be, Vintage, Nova York.
- G. W. Domhoff i H.B.
Ballard 1968 C. Wright Mills and the Power Elite, Beacon, Boston.
- H. W. Ehrmann 1957 Organized Business in France, Princeton U.P., Princeton.
- A. Giddens 1977 Studies in Social and Political Theory, Hutchinson,
Londres.
- Ch. E. Lindblom 1977 Politics and Markets, Basic Books, Nova York.
- S. Lukes 1974 Power. A Radical View, Macmillan, Londres.
- C. B. Macpherson 1982 La democracia liberal y su época, Alianza, Madrid.
- K. Marx i F. Engels 1872 Manifiesto del Partido Comunista, a Obras Escogidas,
vol. I, Progreso, Moscú 1955.
- R. Miliband 1969 The State in Capitalist Society, Basic Books, Nova York.
- C. Offe i H. Wiesenhal 1980 "Two logics of collective action: theoretical notes
on social class and organizational form", Political
Power and Social Theory, 1.
- Leo Panith 1981 "Trade Unions and the Capitalist State", New Left
Review 125
- T. Parsons 1957 The distribution of power in American Society, a G. W.
Domhoff i H. B. Ballard (1968), pp. 60-88.
- N. Poulantzas 1972 Poder político y clases sociales en el estado capita-
lista, Siglo XXI, Madrid. (l'edició original es de 1968).
- J. Rigol 1982 Crisi i País, La Uer del Llibre, Barcelona.
- Ph. Schmitter i G.
Lehmbruch (Eds.) 1979 Trends toward corporatist intermediation, Sage, Beverly.
- Ph. Schmitter i W. Streeck 1981 The Organization of Business Interests, Wissenschafts-
zentrum, Berlin.
- W. Streeck 1983 Between pluralism and corporatism. German Business
Associations and the State. Inèdit.
- J. Termes 1983 "La immigració a Catalunya: política i cultura" a
Reflexions crítiques sobre la cultura catalana. Genera-
litat de Catalunya, Barcelona.
- G. Wilson 1981 Interests groups in the United States. Oxford.

CICLE DE CONFERÈNCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LES CLASSES SOCIALS

353

"LA PAGESIA"

ANDREU PEIX

EL PAIRALISME

En voler exposar la realitat de la nostra pagesia, ens trobem amb unes representacions ideològiques del sector agràri, instituídes en la nostra cultura, que ens impedeixen de copsar-la ampliament.

No és en va que molts dels nostres "patricis", independentment de la seva ideologia, són originaris de les grans cases pairals catalanes.

Aquesta representació de la nostra realitat, que podríem englobar sota la denominació genèrica de pairalisme, fins ha arribat a ser assumida amb intensitat diversa pels mateixos pagesos.

Procurarem definir el pairalisme segons dos autors : Jaume Raventós i Joaquim Camps i Arboix.

En Jaume Raventós defineix el pairalisme com un sistema social hereditari digne de vindicació. Segons ell :

"... de les cases pairals... sortiren els humanistes, els erudits, els savis, els prelats, els homes de govern, els comerciants, els industrials. No hi ha cap casa d'aquestes que no tingui un o molts homes celebrats en la seva història.

Tota aquesta glòria ve de la indivisibilitat del patrimoni pairal. Costi el que costi, la casa pairal, amb les terres d'on heu la vida, cal que es conservi en la seva unitat intangible.

Les cases pairals han estat, i són, l'aristocràcia del nostre país..., que té la missió de governar els municipis. La missió de govern la té per naturalesa... Són constituïts en autoritat per la il.lustració, pels interessos que representen i pel fet de llur domini territorial...

Li hem donat el nom d'aristocràcia... per raó de la seva influència i per raó d'esser hereditària." (Raventós 1962 : 6-8)

Aquest escrit entronca amb la ideologia imperant a l'època arreu

de l'Estat, la de la "sobirania del camperolat" que, en una visió romàntica és presentat com una entitat social idealitzada en què resideixen les essències de la pàtria i que és capaç, per ella sola, d'aconseguir el progrés de la nació. (Sevilla-Guzmán 1979 : 236)

Camps Arboix veu l'hereu com la creació màxima del pairalisme :

"..., gerent del patrimoni, l'hereu disposa a fer-se obeir entre paternal i autoritari.

La casa pairal és la seu de la família catalana, organitzada com una monarquia rural governada per un cap únic suprem, el cap de casa, que és un veritable patriarca, o un monarca familiar.

Les cases pairals han dotat Catalunya de tres realitats, remei d'una desharmonia social :

- tenir terra ben repartida entre el major nombre ;
- haver adoptat un tipus de conreu remunerador ;
- disposar d'una classe rural mitjana extensa i consolidada". (Camps i Arboix 1976 : 201-219)

Camps i Arboix cita Olmedilla per a dir això del mas :

"unitat d'explotació agronòmica que coincideix rigurosament amb la propietat de la terra".

Aquesta visió harmònica d'una pagesia catalana en què els pagesos, sobre una explotació familiar agrària majoritària, són propietaris de la terra que conreen està força allunyada de la realitat.

Segons el darrer cens, del 1972, més d'un 40% de la terra conreada, ho és sota contracte de conreu, principalment de parceria. Comparant el cens del 1972 amb l'anterior, del 1962, es comprova que hi ha una lleugera tendència de la parceria a disminuir alhora que el contracte d'arrendament augmenta lentament. Així es veu una tendència segons la qual la parceria quedaria com el contracte de conreu típic del secà, mentre que l'arrendament predominaria en el regadiu, amb cultius que requereixen una aportació de capital més alta i una intensificació del treball (Camós 1983).

El truc per a trobar l'harmonia es basa en el fet que el contracte de conreu sobre la superfície agrària és només, a Catalunya, d'un 15%. Les estadístiques parlen de superfície agrària, però no de terra conreada, i en canvi, són els propietaris els qui porten, gairebé sempre, directament els boscos.

A més, a moltes zones de la Catalunya Vella, bressol de la casa pairal, les superfícies sota contracte de parceria arriben a índexs molt elevats, de fins al 80%. Molts addueixen que l'harmonia en el sector agrari a la Catalunya Vella es deu al fet que van fer la "reforma agrària" amb la Guerra dels Remences. Caldria més aviat atribuir-ho, però, a la docilitat del parcer, en veure renovat cada any el seu contracte¹.

La casa pairal tampoc no és, ni ho ha estat, considerada globalment una unitat d'explotació equilibrada, ja que sovint s'ha format a base de diverses explotacions portades per masovers sota contracte de parceria. L'arquitectura de la casa pairal rodejada de masos és prou eloqüent.

De fet, la institució de l'hereu respon, segons en Terradas i coincidint aquí amb en Camps i Arboix, a la necessitat d'un poder polític que permeti el manteniment de propietats i que tingui una capacitat de concentració que rivalitzi amb el poder polític jurisdiccional instituït. Així instituir un hereu significava fixar una família a una peça de terra i obligar l'excedent d'aquesta llar a fixar-se en d'altres. A més dotava aquestes famílies d'un poder polític de control dins d'elles mateixes i de la seva expansió, gràcies a la impartibilitat de l'heretament.

L'hereu quedava investit d'un poder polític envers els seus.

La institució de l'hereu significava la reducció de conflictes produïts per la diferenciació social i la colonització a dins de la família pairal.

---

(1) La nova Llei de Contractes d'Arrendaments ha significat un pas endavant en assegurar per 21 anys els contractes de parceria que s'estableixin de nou, en contra dels de 15 en la llei anterior. Però tots els contractes anteriors (molts daten de diverses generacions a la mateixa explotació), queden subjectes a la renovació anual.

Però la utilitat de la institució de l'hereu no se centrava només en el control polític de la diferenciació social. En reduir la densitat demogràfica, s'aconseguia una renda senyorívola, més alta, alhora que s'ampliava la colonització.

Finalment l'hereu assegurava la politització-internalització de l'ordre polític general i central per tal de controlar, a favor d'aquesta, el procés empresarial que li era allunyat. Un procés similar al de la formació de cacics delegats, o encarregats de confiança, on els propietaris són absentistes. (Terradas 1980 : 80-92)

Ens hem referit a la institució de l'hereu com una necessitat d'un poder polític per tal de mantenir el statu quo i la reducció de conflictes inherent a la diferenciació social. També hem parlat de la docilitat del parcer subjecte a la renovació anual del contracte en un 40% de la terra conreada. Ara toca desmentir un tercer aspecte de les representacions ideològiques del món agrari català, el de la mitjana dimensió de les explotacions agràries, majoritàriament familiars.

Ens resultarà summament útil un estudi recent d'Helena Estalella referit a Girona¹.

A Catalunya, les comparacions sobre el repartiment de la terra amb altres zones espanyoles queden en part falsejades per l'extensió més reduïda dels municipis gironins. El cens agrari presenta el repartiment de la terra a partir de les dades per municipis. Per tant, una explotació agrària amb terra en més d'un municipi equival, per al cens agrari, a tantes explotacions com municipis

(1) La tesi principal del treball busca la relació entre la magnitud de la propietat i la magnitud dels nuclis de població. L'espai específic generat pels fluxos d'excedent econòmic apropiat pels propietaris de la terra, s'estructura seguint les lleis dels espais de valoració del capital. El nivell d'acumulació d'un centre dependrà de la importància de l'àrea d'extracció d'excedent, i aquesta, del nivell jeràrquic del centre. Entre els principals centres d'acumulació on habiten els propietaris de la terra apareixen, per ordre decreixent : Barcelona, Girona, Olot, Figueres, Besalú, Banyoles, Santa Coloma, Caçà la Bisbal, Ripoll...

ocupen les seves parcel·les. Mentre la superfície agrària mitjana a la província de Girona és de 2.317 ha per municipi, a la Vall del Guadalquivir (Sevilla, Cadis, Còrdova, Huelva), típicament "latifundista", la superfície agrària mitjana es troba entre les 11.000 i les 17.000 ha.

Helena Estalella ha basat el seu treball sumant les superfícies dels diferents municipis corresponents a cada propietari. A la província de Girona, en què el 23% dels propietaris tenen terres a més d'un municipi, es troba amb què les propietats de més de 100 ha cobreixen el 64,5% de la superfície agrària de la província. A més una cinquena part d'aquests propietaris viuen entre Barcelona (el 16%) i Girona (el 5%).

Barcelona té terra a tots els municipis de Girona tret de sis. En un 58% dels municipis, els propietaris que viuen a Barcelona, hi tenen més de 100 ha, i en el 40%, més de dues-centes (amb inclusió dels boscos). A la Cerdanya, i a la franja de Ripoll-Camprodon a Coll d'Ares i, en direcció contrària, a Palmerola, la major part de la terra és propietat de barcelonins. El mateix passa a l'àrea pirinenca. Els barcelonins posseeixen les propietats més importants, però també moltes de petites, que és el resultat, per una banda, de l'emigració de petits camperols i, de l'altra, de la compra de terra per part de la burgesia industrial i comercial ur bana.

A Olot i Figueres, més de la meitat del total de la superfície posseïda pels propietaris que hi resideixen és formada per propietats de 200 ha o més. A Olot, la majoria de les terres són portades directament pels propietaris. D'aquesta manera, s'en configura una classe de grans propietaris que mena directament la major part de les possessions. Estem prefigurant, doncs, un predomini d'uns terratinents que han assumit directament el paper d'una burgesia agrària. Això fa pensar en un petit model junker. A més, són aquests propietaris els qui, prioritàriament, van comprant les parcel·les de regadiu que es posen en venda, així com les zones d'expansió dels nuclis urbans. (Estalella 1982 : 72-105)

Aquest estudi es limita a la província de Girona. Seria ben útil

de poder comparar les dades obtingudes amb les de futurs estudis de propietats acumulades a les altres províncies catalanes, amb la qual cosa augmentarien les superfícies detingudes per aquesta burgesia catalana. Queda encara per fer l'estudi de com exerceix el poder aquesta burgesia agrària enllaçada amb la industrial i política a múltiples nivells.

La visió pairalista de la societat agrària s'ha vist a més, rodejada de velles i estereotipades idealitzacions : la diferenciació produïda pel color verd del camp, pel silenci i el diàleg amb els animals de cria, pels ritmes i les estacions, en una mena de "mite del bon salvatge". Fins podríem parlar com darrerament aquestes idealitzacions s'han reforçat amb la moda del "retorn a la natura". Durant els darrers 25 anys, els canvis en la nostra societat agrària han estat molt ràpids. Ens queda ben poca cosa de l'agricultura "tradicional".

LA INDUSTRIALITZACIO DE L'AGRICULTURA

Avui, a Catalunya, el pagès és minoritari, fins i tot en molts pobles. Sumen uns 85.000 i un 5% de la població activa¹.

A la família agrària coexisteixen sovint treballadors assalariats en d'altres sectors i autònoms dintre o fora el sector agrari. Els pagesos a temps parcial amb un treball principal fora del sector signifiquen un 40% de la població activa agrària (58.000 pagesos més).

El tractorista, el fumigador, el qui mena la màquina de segar i batre i el ramader integrat proletaritzat són nous oficis que han anat apareixent en el sector. La pagesia ha perdut especificitat

(1) Les dades del cens agrari, el de les Camaras Agrarias i les dels pagesos inclosos a la Seguretat Social Agrària no coincideixen. On són els famosos 3.500 pagesos del Barcelonès ?

i s'assembla cada vegada més als altres sectors a mesura que es va "modernitzant".

L'extensió de la ramaderia industrial ha canviat profundament el sector agrari i el paisatge rural. Granges de porcs i d'aviram so bretot. D'aquesta manera, complementant les feines agrícoles amb les de les granges, en aquesta mena de treball a temps parcial din tre el propi sector agrari, moltes explotacions agràries han pogut sobreviure. Gràcies a la intensificació del treball familiar i a la millora consegüent de la productivitat s'han reduït els temps morts. Generalment han estat els pinsaires els qui han introduït els contractes d'integració buscant una clientela fixa per tal d'assegurar-se la sortida del seu pinso. El pinsaire pot millorar, així també, la seva gestió per la racionalització i planificació de la producció de pinso, així com del subministrament dels seus escorxadors, complementant els beneficis de la producció de pinso amb els de la transformació i comercialització.

Els integradors obtenen una mà d'obra barata, evitant els alts cos tos de la Seguretat Social i les vacances. L'integrat s'encarrega més bé de la granja que no l'assalariat i fins pot estar disposat a guanyar menys, perquè fa de ramader com a complement del seu sou de pagès agrícola. A més l'integrador s'estalvia les quantioses in versions en edificis i instal·lacions que calen a la ramaderia industrial. En cas de baixa de preus al mercat, el pinsaire sempre pot reduir la producció allargant els temps morts en què la gran ja queda buida (l'integrat actua de coixí de les crisis).

De fet, el contracte d'integració al camp es diferencia poc del del treball de les dones a casa, en el sector de la confecció tex til, en aquesta activitat que s'ha volgut denominar economia sub- mergida, tan estesa a Catalunya. El pagès que protesta sap que no veurà el seu contracte renovat. D'aquí la docilitat aparent i la poca conflictivitat visible d'aquest sector¹.

(1) Del 90 al 100% dels pollastres i els ous es produeixen sota contracte d'integració a Catalunya, i un 70-80% del porcí d'en-greix. (Aldomà 1983 : 131).

La mateixa professió agrària s'ha tecnificat molt. En la cursa per la productivitat, el pagès s'ha vist obligat a dedicar-se al monocultiu. La Catalunya Vella s'ha especialitzat en la llet i els cereals; la Catalunya Nova, en el ví i l'oli, i pertot arreu, en la ramaderia industrial¹. El regadiu allà on hi ha planes, en unes zones ben diferents on es produeixen grans canvis i produccions especulatives que requereixen nivells d'inversió elevats. El sector agrari es troba en plena època de la mecanització i la quimització (adobs i fitosanitaris). La intensificació del treball dels darrers anys ha canviat l'ofici de pagès, que s'ha "modernitzat", s'ha industrialitzat.

Aquests canvis en la societat agrària han comportat també una actualització d'aquesta ideologia del camperolat pròpia de Catalunya que hem anomenat, entesa en el seu conjunt, pairalisme.

Des de la ruptura amb l'autarquia, el 1952, la teoria de la sobirania del camperolat entrà en contradicció amb les necessitats de la industrialització. Va ser en el període de 1965 a 1975 que aparegueren noves formes de dependència del camperolat i que l'absorció de l'agricultura per la indústria es mostrà com un element hegemònic de la nova situació.

La ideologia de la industrialització agrària és basa en l'assumpció que l'agricultura, per al seu desenvolupament, ha de mirar-se al mirall de l'indústria (Sevilla-Guzmán 1979 : 237-240).

Sorgeixen amb força, com a reflex de la nova situació, les teories de l'individualisme pagès, de la seva manca de formació, del seu conservadorisme, de la seva no conflictivitat respecte als altres sectors socials. Aquestes teories, finalment, es tracta que siguin internalitzades pels mateixos pagesos que les utilitzen prou sovint en les seves converses.

Entre les funcions que té encomanada la teoria de l'individualisme pagès en el nostre sistema, ens trobarem que es tracta d'aconseguir

---

(1) Molts pagesos ramaders industrials diuen que no es consideren pagesos. De fet les condicions de treball són molt diferents.

una docilitat més gran en els plantejos del pagès, reduir les accions col·lectives que podrien permetre una defensa econòmica i sindical dels seus productes i, finalment, obtenir uns mercats més amplis i fàcils de controlar per als mitjans de producció, que es veuen forçats a adquirir cada vegada en més quantitat si no volen perdre el tren de la productivitat.

Seguint Jesús Contreras : l'individualisme, més que una actitud mental consubstancial als pagesos, serà una estratègia més o menys circumstancial provocada pel sistema social global. No és que l'individualisme sigui un fre a la "modernització", sinó que és aquesta, o sigui la penetració de relacions capitalistes en l'agricultura, la que produeix les actituds individualistes i la pèrdua de la cooperació, ja que el capitalisme exigeix no pas cooperació, si no individualisme i competició. Per ell, les generalitzacions sobre la mentalitat individualista del pagès ignoren i contradiuen la història i imaginem l'anàlisi dels sistemes socials concrets on els pagesos estan ficats. Cal tenir en compte l'existència de nombroses institucions tradicionals de cooperació entre els pagesos. Finalment, conclou que l'individualisme és un efecte i no una causa, i que lluny de ser consubstancial als pagesos, més aviat és una resposta a unes condicions concretes, interrelacionades entre elles, que es refereixen a la totalitat del sistema social, el capitalista, que s'expandeix tot absorbint i dominant les societats tradicionals (Contreras 1983 : 7-21).

Al camp català hi ha un fort moviment cooperativista, sobretot a la Catalunya Nova, on el pairalisme no és tan arrelat. Semblantment passa amb la Unió de Pagesos (UP), sindicat que té un índex d'afiliats similar al del primer sindicat obrer català i, en números absoluts, superior al d'alguns dels nostres grans partits. La UP contradiu també el pretès conservadorisme de l'home del camp que, de fet, es mou més per interessos que per ideologia. Cal matisar aquí el pretès radicalisme que alguns atribueixen al primer sindicat pagès català. Aquest s'ha trobat que ha hagut de fer una acció cívica de suplència en unes zones on els partits polítics eren dèbils, i s'ha vist forçat a treballar prioritàriament

en el que era més urgent, la democratització de les estructures polítiques en les zones rurals per a poder realitzar després la seva funció sindical més específica (ajuntaments i candidatures d'independents a Lleida, l'afer de les Cámaras Agrarias...).

La pretesa manca de formació del pagès, concepció molt estesa en àmbits tècnics, no deixa de ser un defensa davant la introducció d'unes millores que consideren que no aporten cap guany a les seves condicions de treball. "El pagès és pagès, però no és ruc", diu sovint en Contreras. Els grans augments de productivitat obtinguts en el sector són reflex d'uns pagesos cada vegada més preparats que fan un ofici que té múltiples facetes. Alhora han d'entendre de mecànica, química, biologia, economia... Evidentment, a aquest ofici és més complex que no el del treballador "especialitzat" de les cadenes de producció¹.

La industrialització de la nostra societat ha comportat també grans canvis en la família pagesa. Aquesta també està en crisi, ha perdut l'estabilitat tradicional. Són moltes les explotacions que s'abandonen per no tenir les dimensions mínimes. Les noves exigències de la productivitat demanen extensions cada vegada més grans. Els joves són els primers a deixar el camp, i l'explotació familiar es manté fins que els pares es retiren. En aquesta situació, per a què serveix la institució de l'hereu? Són molts els primogènits que prefereixen que els paguin els estudis o que s'els ajudi per establir-se a les zones urbanes i, per tant, que es nomeni hereu un altre germà.

Per això els capítols que s'establien en casar-se instituïnt hereu el primogènit que tindrà el matrimoni, cada vegada són menys freqüents. Tot i això, a la Catalunya Nova mai no s'han fet tant com a la Vella, la típicament pairal. Els capítols són irrevocables i molts no volen comprometre-s'hi. Prefereixen d'establir l'hereu en testament, ja que sempre es pot canviar si l'hereu els deixa o no

---

(1) A la Societat Catalana d'estudis Rurals vam dedicar una reunió a aquests temes sota el títol "Existeix una cultura pagesa?", el dia 6 de juny de 1981.

compleix les seves obligacions. Els capítols no tenen cap avantatge per al pare i molts per al primogènit; per això, la recent Llei de l'Explotació Familiar Agrària i dels Agricultors Joves (24 de desembre de 1981) precisament vol reforçar a tot Espanya la institució de l'hereu per tal d'assegurar la reproducció de l'Explotació Familiar Agrària, avui en perill a les zones més marginals. Però de moment, a Catalunya, cap pagès encara no s'ha acollit als avantatges de la Llei (Camós 1983).

També ha estat conseqüència de la industrialització el desplaçament del cacic tradicional pels nous estrats ascendents que han anat ocupant el seu lloc. El camí del privilegi passa, al camp, pels comerciants o els empresaris agro-alimentaris comarcals. Molts d'ells procedeixen del sector agrari, i altres hi han fet grans inversions. A part hi ha els habitants de la ciutat, procedents prioritàriament de professions lliberals que inverteixen en l'agricultura com a valor segur i que sovint són els qui reben els millors crèdits oficials per a les seves explotacions.

Les Hermandades, en canvi, mai no han estat gaire la via del privilegi. Aquest es mou sobretot per camins econòmics. Possiblement quan més protagonisme han agafat ha estat ara (com a Cámaras Agrarias que en són les continuadores), a partir de la campanya de la UP en contra d'elles.

No ens hem de deixar tampoc el que podríem anomenar "síndrome de les Cámaras Agrarias", prou actual a Catalunya. Aquest significaria el relleu de la visió pairalista de la nostra societat agrària, al subratllar la homogeneïtat, l'estabilitat de la pagesia que apareix unida sense problemes interns que l'afectin.

Aquesta visió corporativista es planteja com la necessitat del sector a mantenir-se unit davant els altres sectors socials (els obrers), que amb les seves reivindicacions aconseguen que els preus dels productes agraris es mantinguin a nivells baixos, en contra dels interessos dels pagesos.

D'aquesta manera es pot comprendre més bé la lluita de la UP contra les Cámaras Agrarias, la democratització de les estructures

polítiques en els àmbits rurals i la seva visió de la pagesia com a sector heterogeni amb interessos contraposats. Per la UP, les institucions corporativistes, hereves de l'anterior règim, no poden defensar uns interessos únics sense traicionar una part important de la pagesia, que és la que pretén representar la UP.

Cal no caure tampoc en el parany del postulat del "pobre pagès", que no exclou un cert paternalisme quan s'enfoca des d'àmbits no agraris (inclusivament els progressistes). D'acord, les remuneracions en el sector agrari són inferiors en dos terços que les del sector dels serveis. El que cal, és doncs, com ja hem dit més amunt, identificar els diferents estrats i tractar-los per separat. No tots els pagesos són pobres.

Hem repassat el fals mite de l'individualisme, de la manca de formació i del conservadurisme dels pagesos. Respecte al de la poca conflictivitat, les massives darreres tractorades van ser prou eloqüents. Cal però no caure en l'error de considerar els moviments agraris com espasmòdics. De fet, aquesta no deixaria de ser una visió urbana del problema. Molts s'adonen de l'existència dels agricultors quan aquests surten al carrer, quan tot un seguit de problemes, que s'anaven covant de feia temps, esclaten, fan saltar la tapa, quan es veuen, s'identifiquen i s'en parla. El problema però ja hi era de temps. Després s'el pot reprimir o esterilitzar per manca d'alternatives i deixar-lo congelat fins que un nou espasme torna a fer que es manifesti¹.

Com a resum d'aquestes dues primeres parts podem dir, doncs, que :

(1) Vèure la recensió de les Jornades sobre moviments camperols organitzades a Lleida per la Societat Catalana d'Estudis Rurals el 5 de desembre de 1981.

- només el 40% de la terra és propietat dels pagesos que la conreen. Hi ha, per tant, un sector rendista agrari important;
- són moltes les explotacions agràries que no són portades directament pels seus propietaris, que viuen a les ciutats i capitals de comarca. L'explotació familiar agrària, portada directament pel pagès i en què la mà d'obra assalariada no supera la de la família pagesa, no seria doncs tan estesa com sovint es pretén; no sempre la casa pairal és una unitat d'explotació; molta terra hi és portada per masovers;
- la institució de l'hereu té dues funcions principals, la d'assegurar el procés de diferenciació social (hereu, cabalers, masovers) reduint el conflicte, i la de control polític en una mena de cacic delegat;
- la institució de l'hereu està en crisi, de la mateixa manera que la família tradicional pagesa. Cada vegada es firmen menys capitols, part essencial en el mecanisme successori del pairalisme; els pares prefereixen el testament per a instituir l'hereu i assegurar-se la vellesa;
- la família pairalista entronca directament amb la de la "sobirania del camperolat" de postguerra i amb la visió corporativista proposada per les Càmaras Agrarias;
- el pairalisme considerat globalment com la ideologia agrària "establerta" a Catalunya, està canviant. La ideologia de la industrialització hi afegeix nous aspectes: l'individualisme, la manca de formació del pagès...;
- al camp, la realitat és cada vegada més complexa com més l'agricultura s'industrialitza, s'urbanitza. S'extén l'agricultura a temps parcial. Apareixen nous oficis: tractorista, fumigador... Es desenrotlla molt de pressa la ramaderia industrial. Els ritmes de treball s'acceleren.

El pairalisme és una ideologia de secà humit, de la Catalunya Vella, ja ho hem dit. No serveix per a l'agricultura especulativa del regadiu o de la ramaderia industrial. A molts pagesos que treballen directament la terra o la granja, la ideologia pairalista no els serveix.

De la mateixa manera que els "patricis" han contribuït a elaborar una ideologia pairalista, han anat apareixent tot un seguit d'intents de contraposar-hi una cultura pagesa popular, adequada a la nostra realitat camperola. En aquesta línia trobaríem els escrits de Ramón Mas (1972) i, sobretot, el material elaborat per la UP (1975-1983), que va produint una construcció teòrica en què es subratllen més els elements diferenciadors i contraposats, en un sector heterogeni que es caracteritza per les fortes disparitats de les remuneracions (Bonnieux 1982 : 181-183).

UNA AGRICULTURA ADAPTADA

La geografia catalana queda definida per un tret molt generalitzat: el 80% de la població catalana es troba concentrada al litoral. Això fa que perilli la continuïtat de l'agricultura, tant a les zones densament poblades com a les desertitzades, i no sols d'alta muntanya.

La pagesia es troba dispersa i sovint en minoria, fins i tot a les àrees rurals. A més, en moltes zones no té prou "massa crítica" per a pensar en nous projectes col·lectius.

En canvi les regions més urbanitzades conserven més la població agrària pel fet de mantenir uns serveis mínims i, en part, perquè l'agricultura depèn de la demanda local d'aliments (Fundació CEP 1980: 253).

En les zones densament poblades, les agressions que sofreix el sòl agrícola són contínues (transbassaments, línies elèctriques, cano-nades, oleoductes, etilenoducte, gasoducte...). (Unió de Pagesos: 1980). A part això, hi ha totes les limitacions específiques de la gran parcel·lació de la terra a Catalunya, com a país vell que som, que en dificulta la racionalitat productiva, a part els grans pendents de la nostra geografia.

Tot això ha produït la desestructuració de la nostra agricultura des del punt de vista espacial (Peix 1981: 11-25).

La proximitat al primer centre de població de l'Estat, l'Àrea Metropolitana de Barcelona, produeix uns preus de la terra superiors de bon tros als agraris. La terra ha adquirit una nova funció de valor-refugi com a inversió segura en èpoques de crisi. Aquest fet

farà més difícil l'accés dels joves a la terra, així com l'eixamplament de les explotacions en recerca d'una economia d'escala. Es allò que diuen els pagesos: "que vivim pobres per a morir rics" (remuneracions baixes i preu de la terra alt).

Hi ha més pagesos a la industrial Catalunya que en altres zones agràries del país, com pot ser, per exemple, Aragó. Cada vegada més, en totes les empreses i també en l'agrària, la proximitat al consumidor és un factor estratègic fonamental. Les vies de comunicació i els ports de Barcelona i Tarragona (per l'entrada de les matèries primeres per al pinso) han tingut un paper bàsic en el desenvolupament de la ramaderia industrial (la producció ramadera ha superat a Catalunya la producció estrictament agrícola). Tot i les seves deficiències, les estructures de comercialització que s'han anat establint han permès una agricultura comercial mínimament innovadora. Al Maresme van fer famoses les seves patates; amb l'entrada en producció de noves zones competidores es van passar a la flor tallada i ara, a la planta de test. Acabada la Guerra va començar el desenvolupament frutícola de Lleida, seguit del de l'avicultura després de les gelades del 56. Finalment, el porc ha permès salvar^{en} moltes explotacions pageses, les limitacions d'uns preus estabilitzats per a la fruita o els cereals. Al Baix Llobregat han passat de l'enciam "trocadero" i la fruita, a la parada a la plaça, venent a la menuda les seves produccions. A la Catalunya humida, moltes explotacions s'han especialitzat en la producció de llet fresca per a subministrar a les àrees urbanes pròximes, a uns preus més elevats, per raó de la proximitat.

Fins i tot el treball a temps parcial d'algún membre de la família en altres sectors productius ha ajudat a la continuïtat de l'explotació familiar catalana.

Ja que, per raó de la seva situació dins la zona d'influència de la Gran Ciutat (tot Catalunya), el pagès català té uns costos de producció superiors als d'altres zones agràries de l'Estat (cost del sòl, de la mà d'obra...), buscarà en principi d'aprofitar-se de la renda de situació, transformant així l'agricultura catalana

en una mena de gran àrea de Denominació d'Origen que permet valorar les produccions a preus superiors a la mitjana¹.

La situació de l'agricultura catalana és, doncs, el resultat de les tensions entre unes àrees urbanes que motiven la desestructuració de l'agricultura però que, alhora l'afavoreixen per la proximitat d'un mercat de consum important, d'uns centres comercials i d' unes indústries de transformació que venen arreu d'Espanya.

Es podria establir un model per tal d'entendre el procés que ha sofert l'agricultura catalana des dels anys cinquanta, a partir de la reforma agrària salvatge que va expulsar, en 20 anys, la meitat de la població activa agrària.

El treball d'Antoni Tulla sobre l'agricultura en àrees de muntanya basada en la producció de llet, ens servirà per a comprendre més bé l'evolució de l'explotació agrària a Catalunya.

(1) En termes de "marketing", podem dir que el perill de qualsevol producte és que es "banalitz", en no diferenciar-se prou dels altres. Això és el que ha passat amb els productes agraris. Cada vegada són més semblants als productes, per exemple, de la mineria (Mounier 1981: 225-264). El blat és molt semblant pertot. El mateix passa amb el vi a dojo. El que interessa és oferir sempre una cosa diferent. Aquesta diferència és el que es paga. Per això cal "posicionar" el producte. Si no es pot diferenciar, les Indústries Agro-alimentàries saben dissenyar un envàs, posar-hi un llacet, regalar uns cromos... Cal que el producte tingui uns "atributs" (gust, qualitat, presentació, color) i que siguin sempre homogenis. Fixats pel centre controlador del compliment de la Denominació d'Origen donen una "imatge" al producte. Aquests "atributs" se seleccionen en funció del mercat a què han d'anar dirigits (per exemple: vi de qualitat, jove, a un preu no excessiu per a la classe mitjana) una vegada conegut el "potencial" dels seus consumidors. Com a mínim els nostres productes agraris tenen un element diferenciador, el "catalanisme" que significa un avantatge concret en una zona clarament importadora de productes agraris com és Catalunya.

El desenrotllament agrari capitalista es produeix pel creixement qualitatiu de les explotacions agràries pageses. L'acumulació de capital surt de les millores en les pròpies explotacions i de les entrades puntuals d'altres fonts (treball d'algú de la família en altres sectors). Evidentment, el procés no és homogeni i l'èxit o el fracàs depenen de factors físics o humans.

Les Explotacions Agràries de Quasi-Subsistència¹ o les Petites Productores de Mercaderies que aconseguen una acumulació en el període 1955-72 són les que arriben a situar-se en bones condicions per a millorar la seva estructura productiva després del 1973, tot i la crisi econòmica.

Per l'autor, la presència d'unitats Petites Productores de Mercaderies és bàsica per a la persistència i la posterior expansió econòmica de l'agricultura comercial intensiva. El desenvolupament es realitza gràcies a un creixement gradual de les productivitats. D'aquesta manera s'obté un marge brut suficient per a remunerar la mà d'obra, amortitzar la maquinària i les instal·lacions i per a produir un excedent que li permetrà de renovar els mitjans de producció per a augmentar la productivitat. Aquestes explotacions tenen també una capacitat de resistència elevada durant períodes amb poc excedent, pel seu marge de maniobra de salaris i estalvis (Tulla 1982: 107-139).

Qui ha pogut invertir durant els anys 50 i 60, i aprofitar les innovacions orientant les seves produccions a les creixents necessitats de la ràpida urbanització del litoral català, s'ha salvat.

Per a qui no pot créixer en superfície, l'únic camí per a augmentar la seva mida és la intensificació (substitució de mà d'obra per capital). Qui no ha tingut prou dimensió, ha hagut d'abandonar.

(1) Les Explotacions Agràries de Quasi-Subsistència són les que només permeten renovar els mitjans de producció sense millorar-los. El petit estalvi produït és insuficient per a invertir. Només es podrà canviar la tendència per la sobreexplotació en el treball, ingressos externs, fase econòmica excepcional o ajut institucional.

Aquesta ràpida "industrialització" del camp català ha produït una heterogeneïtat de les explotacions, sovint amb una certa independència de la seva dimensió originària. Les explotacions que han pogut agafar el tren de les innovacions han superat més bé la crisi iniciada els anys setanta. Paral·lelament, les explotacions que han estat lentes per adoptar els nous mètodes de treball, a part la seva superfície, es troben avui amb problemes per a fer uns canvis que les noves circumstàncies dificulten. Així s'ha anat produint una separació entre les explotacions "modernitzades" i les que s'han quedat enrera, portades sovint per pagesos a temps parcial o per pagesos sense successors, en treballar els seus fills fora del sector.

Tot i l'atur a tot arreu, l'edat mitjana dels pagesos catalans ens indica que les explotacions familiars agràries continuaran disminuint per sota dels índexs actuals, ja per ells mateixos ben baixos.

Finalment, la crisi acomplirà el seu objectiu; desestructurar per a tornar a estructurar amb els qui queden, els més forts (els grans, els eficaços). Però, alhora, aquesta crisi de l'agricultura ha significat la crisi d'un model que ha buscat l'eficiència principalment en la forta utilització de mitjans de producció deixant a se_gón terme la reforma d'estructures de producció, de comercialització, del serveis per al sector. Es la crisi també d'un sistema que es torna lliberal davant la seva incapacitat per a enfrontar-se a la crisi (Mollard 1981: 143-194).

Resumint, doncs, el nostre país és molt divers, no tenim grans àrees geogràfiques, les comarques hi són molt reduïdes.

A Catalunya hi ha moltes agricultures, marcades totes, per la proximitat d'un gran mercat consumidor i exportador. Cada explotació, a partir dels elements de que disposa (terra, aigua, mà d'obra familiar o assalariada, coneixements, capital, renda de situació, possibilitat de treballar en altres sectors...), buscarà la combinació més avantatjosa per a obtenir les màximes remuneracions. Les possibilitats per a la supervivència de l'explotació agrària són múltiples. El petit no està condemnat a l'extinció. Moltes

explotacions agràries petites o mitjanes mantenen nivells i eficiències sovint més altes que les grans. La clau rau en la utilització eficaç del propi temps, amb que s'omplen els buits característics dels cicles de la producció agrària amb altres activitats, tant dintre del sector (per exemple la ramaderia industrial) com fora (quan el pagès fa de no-pagès és quan guanya més diners) (Peix 1982: 7-17).

La millora en la sanitat animal i en selecció genètica permet en el vacum, que moltes explotacions mitjanes (25 vaques) siguin viables¹. del Baix Llobregat

Els pagesos/han passat a fer de venedors, amb les dones que mènen una parada a la plaça, aconsegueixen de mantenir un contacte diari amb els consumidors i de seguir de prop l'evolució de les seves necessitats.

Molts rendistes prefereixen extensificar plantant pollancre en sol de regadiu, cosa prohibida en diferents legislacions d'altres països europeus.

Pare i fill, ben mecanitzats, poden portar una explotació cerealista familiar de 150 ha.

Els uns s'especialitzaran en una producció per buscar l'economia d'escala, d'altres es diversificaran per reduir el risc i recuperaran la transformació dels productes agraris i, per la venda directa o la producció d'artesanía, aconseguiran de mantenir la seva explotació.

---

(1) "Viable" és un terme polític en el sentit d'explotació de futur, que no haurà de plegar, que se li pot deixar un crèdit. La viabilitat d'una explotació agrària variarà segons l'alçada a què es situï el llistó per a definir-la.

També hem utilitzat diverses vegades el terme "modernització", molt carregat de valors, i equivalent a industrialització per a definir la intensificació (utilització cada vegada més gran dels mitjans de producció). En cap moment voldríem donar-li cap altre significat que no fos del tipus de "modernització" equivalent a progrés.

A Catalunya perden valor els models dels països on la terra no és un factor tan escàs. Per això hem volgut definir la nostra agricultura com una agricultura diferent.

RESUM

En primer lloc hem pretès de rebatre tot un seguit de construccions ideològiques que subratllen l'harmonia del nostre sistema agrari i que hem englobat sota el terme genèric de pairalisme.

La industrialització de la nostra agricultura hi ha agregat tot un conjunt d'afegits teòrics, com l'individualisme, la manca de formació del pagès, el seu conservadorisme, etc...

La realitat, però, és ben diferent. A Catalunya hi ha una agricultura fortament comercial, marcada per la proximitat de les zones densament poblades del litoral i els importants mercats consumidors o exportadors que aquestes representen.

La nostra agricultura es caracteritza per la seva intensificació en substituir la mà d'obra per capital: mitjans de producció.

El concepte que més s'escauria per a definir-la seria el d'una agricultura adaptada a la diversitat de la nostra geografia i a les necessitats que impliquen els gairebé sis milions d'habitants de la població del nostre país.

Tot i això, la disminució de la "massa crítica" en algunes zones fa que no es puguin emprendre projectes col·lectius ni adoptar innovacions estructurals per tal d'assegurar la continuïtat de la funció agrària.

BIBLIOGRAFIA

- Aldomà, Josep, Villarreal, Josep i Viñas, Lluís
 1983 La integració en la ramaderia a Catalunya, Barcelona, Generalitat de Catalunya, DARP, pp. 143.
- Boletín Oficial del Estado
 1982 Ley 49/1981 de 24 de diciembre, del Estatuto de la explotación familiar agraria y de los agricultores jóvenes, 11 de enero de 1982.
- Bonnieux, François i Rainelli, Pierre
 1982 "De fortes disparités de revenus", Cultivar, mai 1982, pp. 181-183.
- Camós, Margarida 1983 "La Llei de l'Explotació Familiar Agraria i els Agricultors Joves". Sessió a la Societat Catalana d'Estudis Agraris el 4 de maig de 1983.
- Camps i Arboix, Joaquim
 1976 La Masia Catalana, Barcelona, Ed Aedos, pp. 255.
- Contreras, Jesús 1983 "L'individualisme al camp", Quaderns Agraris, febrer 1983, pp. 7-26.
- Estalella, Helena 1982 "L'estructuració del territori per la propietat de la terra. El cas de la "provincia" de Girona", Documents d'Anàlisi Geogràfica, Bellaterra, UAB, pp. 69-105.
- Fundació CEP 1980 L'agricultura Catalana, Barcelona, Fundació Bofill/Banca Catalana, pp. 275.
- Mas, Ramón 1972 Camins pagesos de Catalunya. Testimoniatge d'un rabassaire, Barcelona, Nova Terra, pp. 195,
- Mollard, Amédée 1981 "Agricultura en crisis, agricultura y crisis", Agricultura i Sociedad 20, julio-septiembre 1981, pp. 143-194.

- 22
- Mounier, Alain   1981   "Crisis e industries agrícolas y alimen-
tarias. Hacia unas leyes de evolución
de la agricultura", Agricultura y Socie-
dad, 20, julio-septiembre, pp. 225-264.
- Peix, Andreu   1981   "L'agricultura catalana segons les direc-
trius i l'esquema del Plà Territorial de
Catalunya", Quaderns Agraris, juliol,
pp. 11-25.
- 1982   "La crisi de l'explotació familiar a
Catalunya", Quaderns Agraris, juliol,
pp. 7-17.
- Raventós, Jaume   1962   La vida al camp (Memòries d'un cabaler)
Barcelona, Ed. Balmes, pp. 447.
- Sevilla-Guzmán, Eduardo
                         1979   La evolución del campesinado en España.
Barcelona, Ed. Península, pp 332.
- Societat Catalana d'Estudis Rurals
                         1981   Jornades sobre els moviments camperols.
5 de desembre. Ressenya a "Resum de les
reunions mensuals", gener 1983
Existeix una cultura pagesa?. Sessió del
6 de juny. Ressenya a "Resum de les reu-
nions mensuals", gener 1983.
- Terradas, Ignasi   1980   "Els orígens de la institució de l'hereu
a Catalunya. Vers una interpretació con-
textual", Quaderns de l'Institut Català
d'Antropologia 1, maig, pp. 65-97.
- Tulla, Antoni   1982   "Una tipologia de transformació agrària
en areas de muntanya", Documents d'Anali-
si Geogràfica 1, pp. 107-139.
- Unió de Pagesos   1975-1983   La Terra
                         1980   II Congrés de la U.P., Cervera, maig
1979, Barcelona; pp. 151.
                         1980   L'ordenació del territori i L'agricultu-
ra en comarques densament poblades. Pri-
meres Jornades del Maresme, octubre 1979,
Publicacions del Col·legi Oficial d'Ar-
quitectes de Catalunya, pp. 185.
                         1980   Reflexions i propostes per a una políti-
ca d'ordenació i protecció de l'agricul-
tura al Baix Llobregat, pp 24.

CICLE DE CONFERÈNCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LES CLASSES SOCIALS

353

"LES RELACIONS DE TREBALL I ORGANITZACIONS OBRERES"
JORDI ESTIVILL (RESUM)

ASSOCIACIÓ CATALANA DE SOCIOLOGIA

CICLE DE CONFERÈNCIES: VISIÓ DE CATALUNYA

LES RELACIONS DE TREBALL I LES ORGANITZACIONS OBRERES

(Resum de la ponència)

Jordi Estivill

(1.) No és fàcil trobar un esquema teòric que des del punt de vista de la Sociologia del Treball pugui aplicar-se al cas de Catalunya.

En primer lloc perquè la mateixa disciplina es troba avui a la recerca d'una identitat perduda. En la seguretat que donava el desenvolupament econòmic dels anys seixanta, fos l'Escola Anglo saxona que passava a EE.UU de Mayo a Dunlop i a Anglaterra dels pioners (Webb, Cole) als Clegg, Roberts, Flanders, o fos a França en la que s'estructurava l'equip de Sociologie du Travail, practi cament tothom partia d'unes premises semblants: el treball valor central de l'organització social i econòmica, extensió de l'hege monia del sistema productiu de la fàbrica, implantació progressiva de l'industrialisme dels països avançats als altres, el treballador de la fàbrica, les seves actituds, els seus valors, les seves orga nitzacions peça clau al voltant de la qual girava la sociologia del Treball.

Ara en 1983 la fascinació sociològica pel treball porta plom a l'ala ja que cada cop es més difícil trobar una ocupació es table, el valor central del treball és criticat pràcticament i ideo

lògicament, la fàbrica es difumina, els límits a l'industrialisme galopant són més i més evidents, i la robotització i el creixement dels tècnics, dels funcionaris i del sector dels serveis semblen empètir la figura de l'assalariat industrial dels nostres països.

En el mateix món anglosaxó sorgeixen veus discrepants de l'esquema tripolar -Estat-empresaris-treballadors- de Dunlop (Donovan-Hyman) i la interpretació corporativa avença. A França, la revista continua publicant-se però el nucli inicial s'ha mig dissolt, la temàtica s'ha diversificat els àmbits s'han ampliat i han crescut centres de recerca multipolars (Aix, Toulouse, Lyon, Paris...) amb orientacions ideològiques relativament divergents.

En segon lloc perquè, la realitat catalana, un Nord en el Sud, es troba a mig camí en el que troben característiques dels països centrals (negociació col·lectiva, política de concertació social, reconeixement formal de l'autonomia de les organitzacions patronals i sindicals, aplicació de tècniques productives, organitzatives i direccionals sofisticades, etc...), però també dels països perifèrics (dependència tecnològica i financera de l'exterior, augment del sector terciari, proliferació d'empreses petites amb relacions laborals "Manchesterianes", feblesa de l'implantació sindical, migradesa dels mecanismes de l'estat del benestar, desarticulació social, etc...).

Un viatge de turisme sociològic que sortís de la plaça Catalunya, remontés el passeig de Gràcia, es parés al carrer Tuset, visités la SEAT, s'aturés a Cornellà i s'endinsés vers Pallegà, atu

rant-se a Gelida o a Piera posaria de relleu l'heterogeneïtat dels models de relacions de treball en termes de propietat del capital, de les formes de direcció i gestió, dels sistemes productius, de la qualificació de la força de treball, de l'estructura salarial i la incidència de la negociació col·lectiva, de les experiències de lluita sindical i obrera i de les relacions obrero-patronals.

Aquesta heterogeneïtat no és una sortida fàcil vers el relativisme sociològic i l'escepticisme ideològic. Les contradiccions fonamentals segueixen persistint però sí que planteja interrogants oberts que només poden ésser contestats amb recerques intensives i extensives per ara no realitzades.

② En efecte, i tal com hem estudiat en dos articles sobre l'evolució de la Sociologia del Treball de 1939 fins 1980 en el nostre país, ens manquen reflexions teòriques, el que ens ha portat a mimetismes dels enfocaments i les perspectives més freqüents a l'estranger i a ésser molt poc innovadors en el terreny metodològic. Tret d'algunes excepcions, brillen per la seva absència, anàlisis concrets d'experiències concretes. I això que era explicable en el període 1-39-1975 es més preocupant en l'etapa actual. Després de la euforia productiva del bienni 76-77 marcat per les necessitats pedagògic-informatives de les organitzacions que sortien a la superfície, s'ha produït una mena de reclusió especialitzada molt poc fructífera al meu entendre. Caldria reprendre la tradició iniciada per els llibres més militants "nuestra huelga", "la vaga de la Hany Walker" "de Blansol" i els més o

menys crítics d'els Martínez-Alier, Amsden, Vegara, Miguelez, Pascual, Almendros, Homs, Pons, Sanchez, etc... En definitiva, de la producció escrita sobre l'articulació del moviment obrer i dels científics socials que no s'en deslliguen. Nostalgies arcàiques i superades?. Potser sí. Però si les ciències socials no surten per "generació espontània" i no són un "fer volar coloms", sinó que es produeixen en unes condicions socials i volen explicar la realitat, llavors...

En tot cas, no és pas de fora estant socialment i geogràficament parlant, que s'ens explicarà si existeix una classe treballadora amb característiques específiques, o si n'existeixen varies amb actituds semblants, o si el procés de diferenciació interna ha arribat a un punt crític i com això incideix sobre les organitzacions, i quines són les fronteres espacials i culturals que cal establir. Les darreres publicacions més o menys correctes metodològicament de Pérez Diaz, de Tezanos, d'Alvira y Garcia, de les Fundacions F. Ebert, EDIS i FIES al tendir a l'homogeneització del Territori sobre el que pregunten, fan opaca la realitat social a altres criteris que no siguin el volum de l'empresa, la qualificació professional, l'edat, el sexe, el sector econòmic, etc... El resultat són "agregacions" del tipus Catalunya-Balears, Levante-Murcia, Vascongades-Navarra-Logroño, o localitzacions municipals, o Barcelona-Tarragona, Zaragoza-Navarra,... Això no vol dir que no tinguin interès i puguin ésser reutilitzables, però fan veritat allò de "diga'm què preguntes i et diré què et contestaran".

③ En tot cas i a titol d'unes primeres observacions extretes

d'un treball fet en el Centre d'Estudis Socials, en el sí d'una recerca sobre "Relacions de Treball i marcs autonòmics", promoguda per la Fundació Bofill, podem avencar algunes consideracions sobre les relacions entre eleccions sindicals i polítiques:

- L'avenc notable d'UGT en les eleccions sindicals de 1982 a tot l'estat sota l'onada de la victòria socialista a nivell polític, es trenca a Catalunya on perd en nombre de delegats elegits amb respecte a 1980.
- UGT es troba per sota de la seva mitjana estatal (36,71%) en les comunitats autònomes: Galícia (33,07%), Madrid (31,03%), Catalunya (31,54%), Navarra (25,98%) i Euskadi (21,53%); en totes les altres comunitats la supera. Tret del cas de Madrid, on CC.OO perd en nombre absolut però aguanta en termes relatius, UGT ralentitza el seu creixement en les tres nacionalitats històriques en les que es donen sindicats o partits nacionalistes.
- L'abstencionisme sindical tendeix a donar-se i a créixer en les zones més industrialitzades tan a nivell de l'estat (Catalunya, Madrid, Navarra (69%), com a nivell de Catalunya (Barcelonès, Baix Llobregat, Vallès occidental i Oriental, Maresme) i on ha existit una més llarga tradició de lluita obrera. La sola explicació del tencament d'empreses no sembla justificar aquest abstencionisme ni la menor participació en empreses petites, sinó que caldría veure el paper que han jugat les centrals sindicals. El procés invers a Euskadi on no baixa la participació sindical i en termes d'eleccions polítiques a alta, menor, major participació mostraria l'existència de dos ritmes i l'ocupació de l'espai social per part de l'espai polític.

L'hegemonia de la dimensió política i el buidament de les organitzacions populars és un dels temes més preocupants del procés de la transició, amb incidència clara sobre els sindicats.

- A Catalunya, a diferència de la resta de l'Estat, es dona una certa estabilitat quant a l'ordre delles centrals sindicals.
CC.OO guanya en totes les convocatòries, tot i que la distància que la separa d'UGT s'escurça. Aquesta estabilitat també es dona en les primàcies a nivell comarcal.
- Per fi hom pot establir una alta correlació entre el vot polític al PSUC i el vot sindical a CC.OO. En canvi, aquest no és el cas d'UGT, on en comarques de predominància nacionalista obté resultats relativament bons.

--El cas d'USO planteja problemes interessants des del punt de vista de la influència de l'espai, ja que obté a nivell de l'Estat, resultats molt per sobre de la mitjana en determinades àrees (per exemple Cádiz, el 1978; Alacant, el 1980; o Rioja i Burgos, el 1982) i a nivell de Catalunya guanya el 1980 al Baix Camp, Baix Ebre i Terra Alta, i el 1982 és la primera a la Conca de Barberà.

Aquestes reflexions podrien aprofundir-se molt més i veure la interinfluència de l'espai amb els sectors econòmics (per exemple, predomini de la UGT en el sector de l'hosteleria), del tamany de l'empresa (CC.OO. aguanta més a les grans empreses), la tradició sindical de cada lloc, el paper dels líders, de la negociació col·lectiva i dels conflictes. En tot cas, potser caldria acabar plantejant en la lògica d'aquestes jornades, com la qüestió nacional incideix en les organitzacions sindicals, com s'articulen els sindicats d'aquí amb els seus corresponents a nivell de l'Estat,

quina autonomia de decisió política, estratègica, econòmica, tenen,
per què no apareix una expressió sindical que respongui als intere-
sos i aspiracions dels treballadors que integren la formació social
catalana.

**NUMERO DE DELEGADOS ELEGIDOS EN LAS TRES CONVOCATORIAS
DE ELECCIONES SINDICALES POR COMUNIDADES AUTONOMAS
1978-82**

Comunidad autónoma	Delegados elegibles	Delegados elegidos 78	%	Delegados elegidos 80	%	Delegados elegidos 82	%
ANDALUCIA	35.028	19.852	57	19.599	56	17.705	50
ARAGON	11.262	7.005	62	5.545	49	4.529	40
ASTURIAS	7.875	4.878	62	5.126	65	4.851	61
BALEARES	6.836	3.901	57	3.477	51	3.229	47
CANARIAS	10.877	5.913	54	6.581	60	5.491	50
CANTABRIA	4.304	2.652	61	2.564	60	2.471	57
CASTILLA-LEON	17.738	8.977	50	8.543	48	8.418	47
CAS.-MANCHA	9.769	4.692	48	5.019	51	4.579	47
CATALUNYA	75.707	45.362	60	31.137	41	23.295	31
EUSKADI	23.976	16.104	67	14.936	62	14.506	60
EXTREMADURA	4.536	1.864	41	2.206	48	2.248	49
GALICIA	16.857	8.663	51	9.538	56	8.690	51
MADRID	55.714	32.104	57	22.602	40	17.495	31
MURCIA	6.851	3.741	54	4.167	61	3.880	56
NAVARRA	5.181	2.659	51	2.272	44	1.620	31
VALENCIA	38.038	22.995	60	19.741	52	16.326	43
RIOJA	2.794	1.718	61	1.334	48	1.269	45
TOTAL	333.317	193.112	58	164.617	49	140.770	42

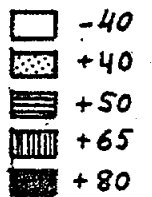
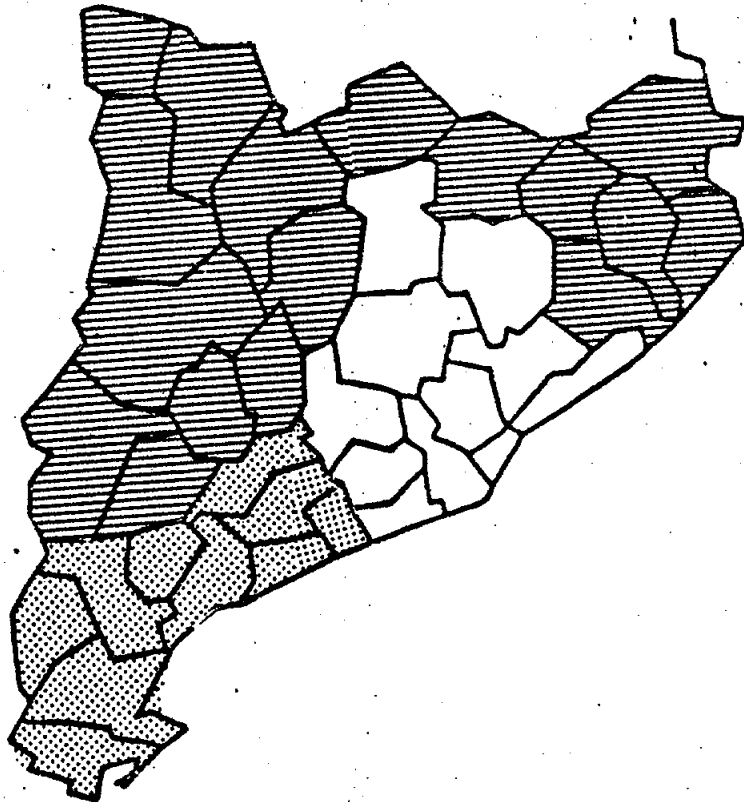
Fuente: Elaboración propia sobre datos Ministerio de Trabajo

**RELACION DE LOS DELEGADOS OBTENIDOS POR CC.OO., UGT Y USO EN LAS TRES CONVOCATORIAS
ELECTORALES DE 1978, 1980 y 1982 POR COMUNIDADES AUTONOMAS**

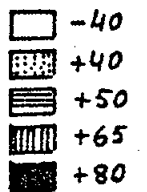
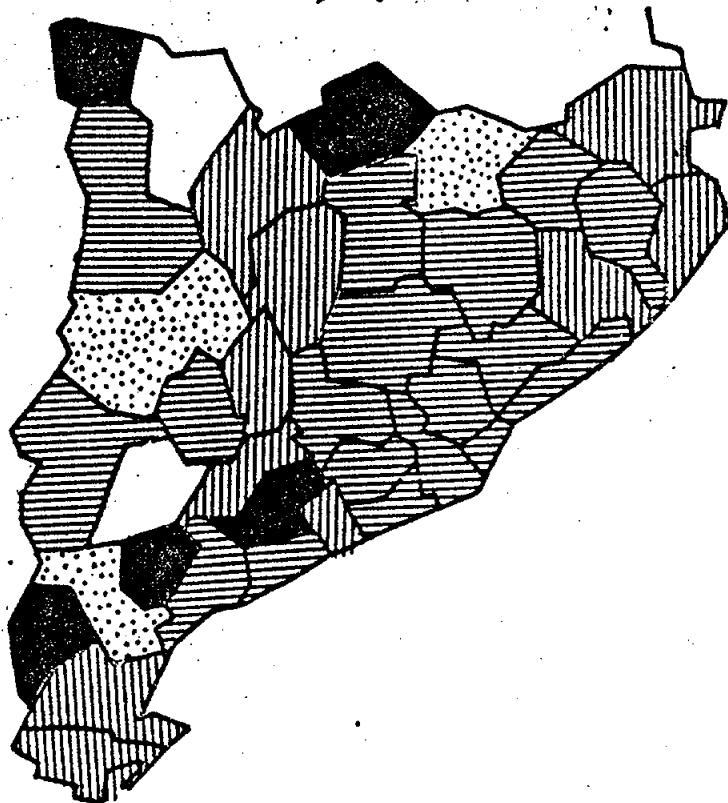
Comunidad Autónoma	1978			1980			1982											
	CC.OO.	%	UGT	USO	CC.OO.	%	UGT	USO	CC.OO.	%	UGT	USO						
ANDALUCIA	6.992	35	5.404	27	1.030	5	7.086	36	7.113	36	1.002	5	7.314	41	7.738	43	327	2
ARAGON	2.125	30	1.354	19	270	4	1.684	30	1.580	28	648	12	1.389	30	1.729	38	442	10
ASTURIAS	1.812	37	1.319	27	103	2	1.879	38	1.999	39	243	5	1.782	37	2.096	43	188	4
BALEARES	1.395	35	1.323	34	85	2	1.212	35	1.194	34	450	13	1.213	37	1.421	44	146	4
CANARIAS	1.098	18	1.733	29	332	5	1.233	19	2.292	35	674	10	1.318	24	2.410	44	400	7
CANTABRIA	614	23	1.003	38	77	3	684	26	1.039	40	255	10	662	27	1.162	47	229	9
CAST.-LEON	2.151	24	2.447	27	336	4	2.133	25	2.920	34	989	11	2.464	29	3.476	41	823	10
CAST.-MANCHA	1.750	37	1.295	27	90	2	1.731	34	1.673	33	594	12	1.702	37	1.917	42	303	6
CATALUNYA	19.019	42	7.791	17	1.333	3	11.255	36	8.223	26	2.628	8	9.014	39	7.349	31	950	4
EUSKADI	2.634	18	2.722	17	540	3	2.627	17	2.867	19	566	4	2.484	17	3.123	21	390	3
EXTREMADURA	417	22	499	26	30	2	421	19	792	36	401	18	557	25	1.229	54	128	6
GALICIA	2.388	27	1.481	17	271	3	2.543	26	2.303	24	706	7	2.555	29	2.874	33	260	3
MADRID	12.693	39	5.562	17	571	2	7.208	32	5.210	23	1.805	8	6.893	38	5.429	31	365	2
MURCIA	980	26	1.074	29	700	19	1.206	29	1.540	37	818	20	1.126	29	1.848	47	520	13
NAVARRA	280	10	266	10	124	5	207	9	346	15	263	11	242	15	421	26	218	13
VALENCIA	9.791	42	6.028	26	1.577	7	8.959	45	6.908	35	2.028	10	6.223	38	6.836	42	623	4
RIOJA	357	21	440	25	-	-	262	19	404	30	208	15	257	20	502	40	210	16
TOTAL	66.496	34,43%	41.897	21,70%	7.474	3,87%	52.430	31,85%	48.403	29,40%	14.274	8,67%	47.016	33,40%	51.672	36,71%	6.527	4,64%

Fuente: Elaboración propia sobre datos Ministerio de Trabajo

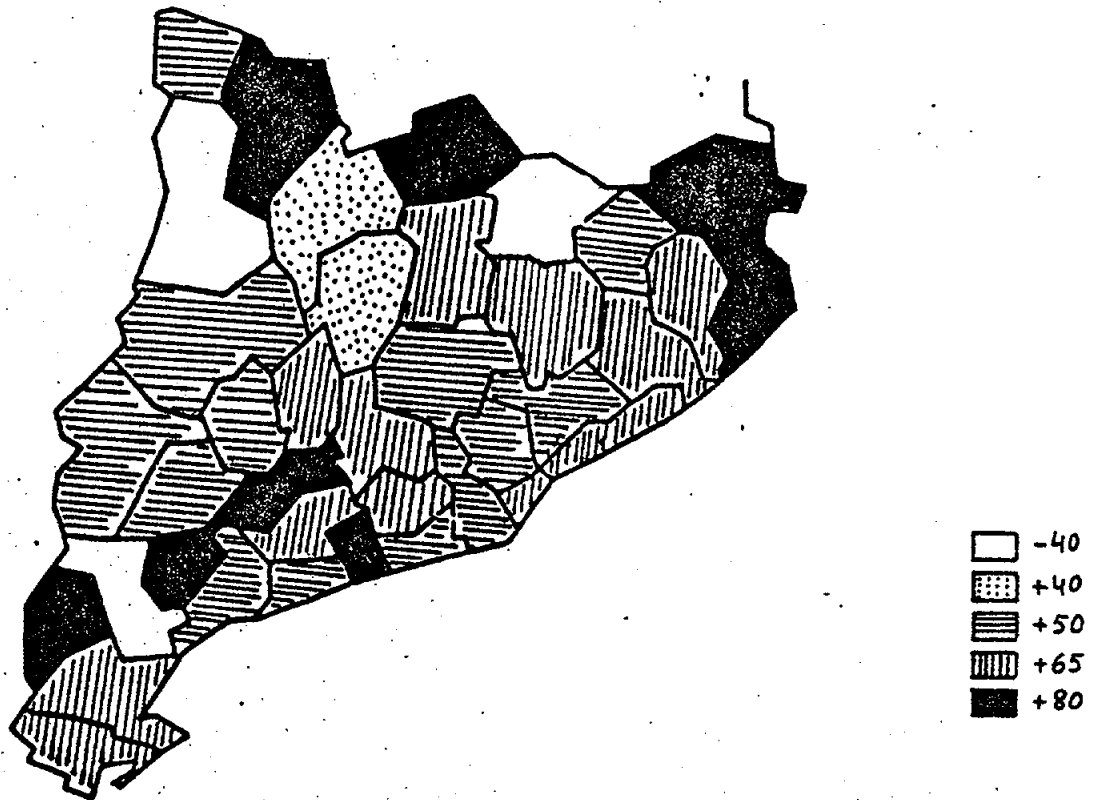
ABSTENCIONISME A CATALUNYA EN LES ELECCIONS
SINDICALS DE 1978.

ABSTENCIONISME A CATALUNYA EN LES ELECCIONS
SINDICALS DE 1980.

ABSTENCIONISME A CATALUNYA EN LES ELECCIONS
SINDICALS DE 1982.

CICLE DE CONFERÈNCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LES CLASSES SOCIALS

353

"FORMACIÓ I SEGMENTACIÓ DEL PROLETARIAT"

ORIOI HOMS (RESUM)

FORMACIÓ I COMPOSICIÓ DE LA CLASSE OBRERA A CATALUNYA

Si un estudiós forà passeja aquests dies per Barcelona passeig de Gràcia amunt i decideix cercar per la Fira del Llibre algun exemplar que l'informi sobre les característiques de la classe obrera catalana, ben poques coses hi trobarà. Aquesta mancança reflecteix el profund desconeixement que les ciències socials tenen d'aquest sector de Catalunya i contrasta amb les expectatives que públicament continua creant el seu comportament: esperat per uns i temut per uns altres. I és que en aquest punt el domini dels models preestablerts, de les categories abstractes i dels estereotips és quasi absolut.

Les aportacions dels historiadors marxistes anglesos Thompson, Hill, Hobsbaum..., considerant les classes com categories històriques, com "fenòmens històrics unificadors d'un cert nombre d'esdeveniments dispersos i aparentment desconectats, tant per les seves condicions d'existència i experiència com per la seva consciència", poden ser útils per a un coneixement concret de les transformacions socials que afecten els treballadors de Catalunya, perquè defugen models apriorístics que determinin què són les classes, qui les compon i com han d'actuar.

El procés migratori que s'ha produït en els últims anys des d'altres indrets cap a Catalunya i del camp a les ciutats, és un procés constitutiu de noves relacions de classe. La forma en què s'ha desenvolupat aquest procés i les experiències que han colpit els milers de persones que l'han protagonitzat són els condicionants davant dels quals s'ha organitzat una actuació col·lectiva a partir de les seves tradicions i els seus valors culturals.

Aquest procés no ha estat homogeni. Milers de treballadors no han trepitjat mai una fàbrica; han passat directament als serveis. D'altres han fet quasi bé sempre treballs precaris. Igualment les seves tradicions i cultures eren heterogènies: uns provenien de famílies camperoles, uns altres de famílies obreres; el grau d'integració a la societat modernitzada era diferent; el seu origen geogràfic també.

El contacte amb les tradicions obreres autòctones no es va fer amb normalitat i es produí un fort trencament en la tradició obrera. No és gens estrany, doncs, que el procés unificador, creador de les relacions de classe fos lent, contradictori i ambigu, aconseguit solament en certs moments i entorn d'alguns interessos específics.

Abans que que s'haguessin consolidat aquestes tendències, la reestructuració del sistema productiu torna a configurar nous condicionants que defineixen trajectòries personals i col.lectives diverses. Però aquest cop el marc social i polític és diferent, la transició democràtica tarda poc a arribar, la institucionalització dels interessos obrers és molt accelerada, la posició dels treballadors dins la societat és tota una altra. Veiem el resultat d'això expressat en el comportament actuals dels treballadors de Catalunya.

La interpretació d'aquest comportament depèn de la comprensió del procés històric de formació i reproducció de la classe obrera, una etapa de la qual s'obre després de la Guerra Civil. L'estudi de les relacions de producció i de les experiències viscudes pels treballadors en aquest període, com a factors condicionants, com també la traducció d'aquestes experiències en formes culturals, tradicions i institucions, en comptes de significar un reduccionisme em-

pirista, aporta un marc interpretatiu més ric i més complex que el que ha proporcionat fins ara el corrent teòric perdut en el laberint de les estructures socials, cercant el fil d'Ariadna que li permetés fer quadrar la realitat social en els models classistes preexistents.

ORIOI HOMS .

CICLE DE CONFERÈNCIES:

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LES CLASSES SOCIALS

353

"EL PODER DE LA BURGESIA" (RESUM)

FRANCESC ROCA

Quan fa uns anys llegiem que "només poc menys del 20% de les societats industrials que operen a Catalunya compleixen les tres condicions de no dependre ni del capital estranger, ni de la gran banca ni d'una seu externa a Catalunya", era difícil de preveure que la crisi bancària de 1982, combinada amb l'acció de govern del PSOE - (sense por al fantasma de Prieto) posés en perill el manteniment - d'aquest 18-20%. Si el pes de la burgesia "territorialment" catalana té tendència a disminuir, els interrogants sorgeixen quan fem la llista dels burgesos catalans d'origen que són al cim de les més grans organitzacions empresarials espanyoles: cambres de comerç i indústria, CEOE, AEB, UNESA, INH. En aquest terreny, la societat s'avençà a la política: ja hi eren abans del 28 d'octubre. I hi continuen, amb un mal dissimulat entusiasme (ben visible en casos com el de l'acord sobre la xarxa d'alta tensió).

Amb la transició a la democràcia però, el fet important és l'entrada de capital estranger (que abans ja tenia una participació considerable a la gran indústria de Catalunya, que oscil.lava, segons els autors, entre el 35 i el 45-50%). Qui ha salvat -i que se n'ha beneficiat- la democràcia espanyola, des de l'òptica de la creació de la base monetària, ha sigut el sector exterior, l'anomenat "lobby" exportador. A Catalunya, fa uns anys, el 61% de les 9.000 empreses amb presència de capital estranger a Espanya tenia la seva seu a l'Europa dels 6, i el 75% a l'Europa dels 9 (mentre un 5% - corresponia nominalment a Suïssa). A Madrid, l'Europa dels 6 tenia menys pes, un 47% i els USA un pes important: gairebé un 20%. Avui, caldria refer aquests càlculs car, de segur, la situació s'ha modificat. En qualsevol cas, el poder de la burgesia a Catalunya és, en bona part, el poder de la burgesia de l'Europa dels 6, començant per la burgesia de la RFA que ella sola s'enduia gairebé el 50% del total de l'Europa dels 6.

Aquest poder econòmic es manifesta també, en la indústria de la cultura: des dels programes de recerca -vegeu, en el camp econòmic, el pes de l'Institut de Kiel- fins a la producció de massa de bens

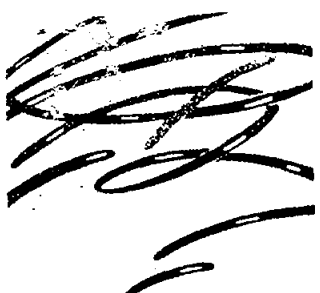
culturals. Al seu costat, la producció cultural del que correspon a aquell "poc menys del 20%" és ben minsa (i, en bona part, és clar inserida en motllos estranys: hi ha més burgesos catalans a la societat Opus Dei que al grup de l'Omnium).

El capital estranger es pot combinar amb la domiciliació a Madrid, i la domiciliació a Madrid, amb la gran banca: en aquests casos - sorgeix la qüestió de la burgesia d'estat. Políticament -i no tant sociològicament- es diria que la burgesia d'estat s'expressa va per mitjà de la UCD (que a Catalunya, es sabut, tindrà molt bons resultats a les eleccions generals). La desaparició d'UCD a Espanya -i a Catalunya- presenta un problema: on és -políticament- la burgesia d'estat?. Ara: la integració política d'un sector d'UCD al PSOE i, d'altra banda, l'ascens dels monetaristes a la direcció del PSOE i al govern central poden donar algunes pistes. El neocentralisme d'un sector del partit al govern, algunes altres. El poder de la burgesia és, també, la burgesia del poder. "Yo soy siempre muy gubernamental" arguïa l'altre dia l'ex-ministre Martín Villa. A Catalunya doncs, la burgesia d'estat tindria una nova -i forta- representació política. En el ben entés que, al darrera de les sigles del socialisme espanyol, hi ha interessos heterogenis, posicionaments diversos (en el cas, per exemple, de la crisi del grup Banca Catalana) i que l'opció d'esquerra hi juga un paper important.

La reconstrucció nacional que és l'eix del cicle de conferències de l'ACS hurà de comptar amb aquesta opció i amb les opcions que defineixen els interessos dels assalariats, dels treballadors independents, dels treballadors improductius i dels treballadors amb rendes discontinües i precàries.

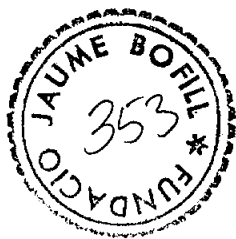
ALGUNES REFERENCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARROM, Gabriel. "A l'entorn de certs problemes de l'economia de Catalunya". *Nous horitzons*, 5-6. 1965.
- ARRUFAT, Alícia. "Les causes de l'exportació catalana". Barcelona. Banca Catalana. 1976.
- MAURIN, Joaquim. "Los hombres de la dictadura". Barcelona. Anagrama. (1a. ed. Madrid, 1930).
- MOIX, Josep. "La societat catalana dels 50". *Nous horitzons*, 83. 1983. (1a. ed. L'lemtges, 1965).
- MONTSERRAT, Antoni. "Les grans empreses a Catalunya". Serra d'Or, 176. 1974.
- MONTSERRAT, Antoni. "Origen i localización de las empresas internacionales en España". DD.AA. Localización económica y desarrollo regional. Madrid. Moneda y Crédito. 1975.
- ROCA, Francesc. "Política econòmica i territori a Catalunya. 1901-1939". Barcelona. Keties. 1979. (pròleg de Fabià Estapé, introducció d'Ernest Lluch).
- ROS HOMBRAVELLA, Jacint. "L'economia catalana sota el franquisme". DD.AA. Història de Catalunya. VI. Barcelona. Salvat. 1979.
- SEGURA, Frederic. "La nueva política monetaria española: un análisis crítico". Madrid. Moneda y Crédito. 1979. (pròleg de Ramon Trias Fargas).

CICLE DE CONFERENCIES
VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LLENGUA, VALORS
I INNOVACIÓ

"TRETS LINGÜÍSTICS DE LA SOCIETAT CATALANA"

MIQUEL STRUBELL I TRUETA

Visió de Catalunya, el canvi i la reconstrucció
nacional des de la perspectiva sociològica

LLENGUA I SOCIETAT: Trets lingüístics de la societat catalana

Miquel Strubell i Trueta

Introducció.

Per poder avaluar l'evolució recent de la situació de la llengua catalana des d'una perspectiva socio-psicològica o sociolingüística, és a dir, per saber

- quins coneixements del català té la població
- qui fa servir el català,
- per parlar amb qui
- i per a quines altres funcions
- en quines circumstàncies
- quines actituds lingüístiques són les dominants

i com han canviat en els darrers temps, disposem de diverses fonts importants.

i. El padró municipal d'habitants de 1975, on es demanava, sense però cap mena de prova objectiva:

a. quin nivell de català tenia cada padronat (comprensió oral, expressió oral, expressió escrita, "sí" o "no" en cada cas), i

b. quina era la seva llengua familiar.

ii. El padró municipal d'habitants de 1981, per al Principat, on es demanava únicament el següent:

- comprensió (oral) del català ("sí" o "no")

De fet, no disposem d'una visió general de la situació, però, en cap dels dos casos. En el primer, les preguntes lingüístiques només es varen fer a nivell de la "província" de Barcelona, i encara podem afegir que els resultats lingüístics de Barcelonès-ciutat tampoc no han estat oficialment donades a conèixer a causa de les irregularitats observades en la recollida de les dades.

En el segon cas, el padró de 1981, l'anàlisi de les dades, que com sabeu és competència del Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, no ha passat encara per l'apartat lingüístic, i només disposem de les dades corresponents a l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Aquestes dades consisteixen en les sumes per municipi, i encreuaments per lloc de naixement i per any d'arribada a Catalunya.

iii. Un estudi d'actituds lingüístiques dissenyat per l'Institut de Sociolingüística Catalana i pel Servei d'Assessorament Lingüístic de la Generalitat de Catalunya, fet amb 1.005 enquestats de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, més les poblacions properes (fins a Mataró, Granollers, Sabadell, Terrassa, Vilafranca i Vilanova).

Abans d'entrar a l'anàlisi de les dades de què disposem, però, voldria fer una sèrie de remarques que espero que podran orientar els estudiosos que vulguin dedicar-se a la recerca d'aquest camp, que no només és apassionant, sinó d'una importància totalment determinant en el procés de redreçament nacional de Catalunya.

Si no aconseguim, col·lectivament, la integració dins la societat catalana del nombre enorme - sense paral·lels a nivell d'Europa - de persones de procedència no catalana, i encara més, la integració dels seus fills, nascuts a Catalunya però desconexors, en general de la seva cultura (en el sentit més ampli de la paraula), el procés de redreçament nacional es farà al marge d'una bona part de la població actual de Catalunya. El desconexament generalitzat de la llengua pròpia de Catalunya, ha estat provocat tant per l'absència forçosa del català de la vida pública durant dècades, per la immigració massiva, i finalment per la consegüent apatia i inèrcia de la major part del poble català davant la necessitat de recuperar l'ús de la llengua per a tots els usos culturals i públics.

La recerca cal orientar-la en diversos sentits, sempre dintre de les línies que poden interessar al sociòlegs (i psicòlegs socials i sociolingüistes també).

a) Actituds lingüístiques.

Per damunt de tot necessitem un estudi seriós, amb les anàlisis estadístiques corresponents per determinar les dimensions significatives i principals de les actituds lingüístiques de la població catalana, en la línia del Report de 1975 sobre la situació de l'irlandès, o dels treballs del professor Derrick Sharp del País de Gal·les, sobre les actituds envers el gal·lès i l'anglès entre el jovent. Ambdós treballs foren d'una importància cabdal per a comprendre les perspectives de futur dels dos idiomes en qüestió, i per poder planificar una política lingüística adequada al respecte.

Amb un estudi científic rigorós, doncs, serà molt més factible d'accelerar el procés de normalització de l'ús de la llengua catalana, sense equivocacions en el plantejament global del procés i esquivant i resolent els possibles problemes que poden sorgir-hi. Com a exemple, podem remarcar que per a moltes persones no catalanes, formades en la mentalitat franquista (però que sabem que s'ha mantingut des de fa diversos segles, pel cap baix), l'increment de l'ús del català és percebut com a una "imposició". Fins i tot l'ús absolutament lliure del català, en una conversa amb una no catalanoparlant que entén el seu interlocutor perfectament, de vegades aixeca actituds lingüístiques contràries a aquest ús.

b) També cal saber en profunditat quins són els coneixements lingüístics de la població, no només d'una manera global, sinó analitzant les dades de diverses maneres.

Per exemple, cal que sapiguem el ritme d'aprenentatge del català per part dels no catalans, segons el seu ambient sociolingüístic (no és el mateix viure a Santa Coloma de Farners que viure a Santa Coloma de Gramenet).

Per exemple, hem de saber quins són els mètodes didàctics més apropiats per ensenyar el català com a segona llengua a persones de diferents edats (tot i que això interessa més els pedagogs que no els sociòlegs), etc.

Hi ha un problema greu quant a l'estudi dels coneixements lingüístics de mostres importants, o censos. Les dades són totalment subjectives, i qui les dóna normalment l'interessat o un parent, és a dir, el grau de subjectivitat és encara més elevat. Fer estudis objectius sobre els coneixements lingüístics és una tasca molt més feixuga (per exemple, "Quatre anys de català a l'escola", estudi realitzat pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya durant el curs 1982-83).

La subjectivitat pot falsificar notòriament els resultats d'un treball epidemiològic, com per exemple un padró, sobretot quan les preguntes no estableixen criteris clars. Què vol dir "saber parlar el català"? Per a uns voldrà dir una cosa, per a d'altres una altra cosa. Per això, la interpretació dels resultats s'ha de fer amb molta precaució. L'únic que podem afirmar amb una relativa seguretat és que si es repeteix la metodologia experimental, les evolucions observades normalment seran genuïnes; i si analitzem les variacions de les dades quan les creuem, aquestes variacions tindran igualment una base raonablement fiable.

Les dades que presentarem a continuació han de ser interpretades, doncs, amb aquest esperit crític, tenint present també que, com demostrarem, hi ha altres estudis realitzats amb una metodologia més rigurosa i que han donat resultats ben diferents i, dit sigui de passada, molt més favorables.

c) També és fonamental d'estudiar, a més de les actituds lingüístiques i del nivell de coneixements del català entre la població, l'ús real que en fan. Aquest ús varia, com és lògic, segons l'àmbit. Així, per exemple, trobem que les persones d'origen no català utilitzen el català en molta menys proporció a casa (tret dels casos de matrimonis mixtos) que no al carrer.

Diversos sociolingüístics han indicat el perill que existeix arreu dels Països Catalans avui (i de manera especial, allà on hi ha hagut molta immigració) que els nivells de coneixement de la llengua catalana no es converteixin en un augment de l'ús del català; i també que els coneixements de la llengua siguin teòrics i escrits, però no orals.

Com hem vist, el padró de 1975 demanava la llengua familiar dels empadronats, la qual cosa ens dóna una certa indicació de l'ús del català i del castellà en un àmbit concret.

Les altres dades han estat sempre obtingudes a través d'estudis parcials, com per exemple l'estudi de la mostra de 1.005 persones que comentarem també.

En primer lloc, doncs, estudiarem un cas concret on la situació del català és molt difícil, a causa, de la intensa immigració produïda, com veurem, entre els anys 1950 i 1975 principalment. Es tracta del Baix Llobregat, les dades sociolingüístiques de les quals ens les forneis el padró de 1975, per una banda, i el padró de 1981, que ens han fornit dades, fins ara, només de l'Àrea Metropolitana. Cal dir d'entrada que el Baix Llobregat és la comarca més difícil, encara més que el Barcelonès (l'Hospitalet, Santa Coloma de Gramenet, Badalona) o el Vallès Occidental (Sabadell, Terrassa, Rubí).

Dades sociolingüístiques del Baix Llobregat

-----

1. Habitants de la comarca: origen, edat, any d'immigració, municipi.
2. Quins coneixements tenen del català.
3. Com evolucionen aquests coneixements.
4. Vies d'aprenentatge del català.
5. Perspectives d'ús del català a la comarca.

1. El Baix Llobregat és una de les comarques més poblades de Catalunya. Només el Barcelonès (amb 2.511.000 habitants), i el Vallès Occidental (amb 537.000 habitants el 1975) tenen més habitants que el Baix Llobregat (amb 449.000 habitants el 1975). El Baix Llobregat és la comarca catalana amb més municipis de més de 10.000 habitants:

Taula 1. Municipis de més de 10.000 habitants (dades de 1975/1981)

	<u>1975</u>	<u>1981</u>
Cornellà de Llobregat	91.739	91.563
Sant Boi de Llobregat	65.064	72.926
El Prat de Llobregat	51.058	60.419
Viladecans	36.574	43.358
Sant Feliu de Llobregat	33.959	38.004
Gavà	30.474	33.625
Sant Joan Despí	23.862	25.309
Castelldefels	20.141	24.697
Sant Vicenç dels Horts	18.344	20.182
Molins de Rei	20.058	18.308

font: Corp. Metropolitana (1982) p. XXVII

El Baix Llobregat té un ritme de creixement impressionant en els darrers decennis. Només entre els padrons de 1975 i 1981, la població de la comarca creix en un 20% aproximadament. L'increment en aquest període, però, es distribueix d'una manera poc uniforme:

taula 2. Creixement de diferents municipis, entre 1975 i 1981.

municipi	creixement absolut	creixement anual acumulatiu (%)
Castelldefels	4.556	4,2
Santa Coloma de Cervelló	415	3,7
Viladecans	6.784	3,5
el Prat de Llobregat	9.361	3,4
Pallejà	648	2,4
Sant Boi de Llobregat	7.862	2,3
Sant Feliu de Llobregat	4.045	2,3
Gavà	3.150	2,0
Sant Vicenç	1.838	1,9
el Papiol	223	1,5
Sant Joan Despí	1.447	1,2
Sant Climent	81	0,8
Cornellà	-176	0,0
Molins de Rei	-1.750	-1,83

font: Elaboració pròpia a partir de la taula 1.

Aquest creixement és degut en part a una taxa de natalitat relativament elevada, però és gairebé del tot atribuïble a la immigració procedent de la resta de l'Estat. Només així són explicables els creixements grotescs de tants municipis:

taula 3. Creixement de diferents municipis entre 1950 i 1981

	1950	1960	1970	1975	1981
Cornellà	10.596	21.317	76.387	91.739	91.563
Sant Boi	10.394	18.820	48.840	65.064	72.926
el Prat	10.038	14.091	36.346	51.058	60.419
Molins de Rei	8.145	10.396	14.407	20.058	18.308
Sant Feliu	7.114	10.181	21.736	33.959	38.004
Gavà	6.873	15.337	23.834	30.474	33.624
Viladecans	4.214	7.468	24.401	36.574	43.358
Sant Vicenç dels Horts	3.064	5.636	15.048	18.344	20.182
Sant Joan Despí	2.161	4.851	16.125	23.862	25.309
Castelldefels	2.065	3.915	13.124	20.141	24.697
Santa Coloma de Cervelló	1.214	1.529	1.945	2.105	2.520
Pallejà	1.053	2.253	4.086	5.080	5.728
el Papiol	1.191	2.049	2.575	2.964	3.187
Sant Climent	985	1.281	1.870	2.002	2.083

font: Censos i padrons. Dades de població de fet (anys 1950 i 1960) i de dret. Corp.Metrop.Barcelona (1982) p.XXVII.

Només Molins de Rei, entre les poblacions importants, aconseguix de limitar l'augment.

Els municipis, doncs, en els darrers 30 anys, han multiplicat la seva població per 2 (en el cas de Molins de Rei)
per 5 (Sant Feliu i Gavà),
per 6 (el Prat i Sant Vicenç dels Horts),
per 7 (Sant Boi),
per 9 (Cornellà),
per 10 (Viladecans), i
per 12 (Castelldefels i Sant Joan Despí).

La major part d'aquests augments, com hem dit, correspon a la immigració. L'any 1981, la població nascuda fora de Catalunya a cadascun dels municipis importants, era la següent:

taula 4: Proporció de població immigrada, damunt la població total de cada municipi (1981).

<u>Municipi</u>	<u>% d'immigració</u>	<u>Municipi</u>	<u>% d'immigració</u>
Cornellà	54	Gavà	46
Sant Joan Despí	52	Sant Vicenç	45
Viladecans	50	Pallejà	44
el Prat de Llobregat	49	el Papiol	38
Sant Boi de Llobregat	48	Molins de Rei	34
Castelldefels	48	Sant Climent	27
Sant Feliu de Llobregat	47	Santa Coloma de Cervelló	24

font: Corp. Metropol. de Barcelona (1982).

Tenint present que gairebé la totalitat de la població infantil i juvenil a les ciutats de més immigració són fills d'immigrats, nascuts a Catalunya, veiem per les estadístiques (i no cal dir que l'experiència diària ens ho confirma) que gairebé la totalitat de la població de molts municipis és constituïda per famílies de cultura castellanoparlant, arribades en les èpoques de fortes migracions causades per la industrialització.

No és estrany, doncs, de comprovar que les poblacions són en general molt joves. La taula següent indica la proporció de cada municipi que té menys de quinze anys:

taula 5: Proporció de joves (0-14 anys) entre la població total de diferents municipis del Baix Llobregat (1981)

Viladecans	32,9
Sant Vicenç dels Horts	32,6
Sant Feliu	31,8
Castelldefels	31,3
el Prat	31,3
Pallejà	31,1
Sant Joan	31,0
Sant Boi de Llobregat	30,7
Gayà	28,4
Cornellà de Llobregat	28,3
el Papiol	27,2
Sant Climent	26,7
Molins de Rei	26,3
Santa Coloma de Cervelló	25,0

font: Corp.Metropolitana de Barcelona (1982)

Com a punt de referència, la proporció equivalent entre la població de Barcelona-ciutat és el 21,3%.

D'on procedeix la població immigrada que resideix al Baix Llobregat? La taula 6 ens resumeix la informació:

taula 6: Proporció de la població de diferents municipis del Baix Llobregat que procedeix de diferents zones (% de la població total).

Municipi	Origen			
	Andalusia	Extremadura	Cast.Nova	Múrcia
1. Subàrea 1 de l'Area Metropolitana :				
Viladecans	29,7	4,4	1,1	3,1
el Prat	24,0	6,6	1,3	2,1
Sant Boi	23,9	9,0	1,1	2,6
Castelldefels	26,2	2,7	1,7	2,6
Gavà	25,5	3,5	1,1	4,3
Sant Climent	12,6	2,0	0,8	1,6
Total immigr.:	25,37%	6,06%	4,16%	2,79%
	48,26% (114.418)	(60.160)	(14.375)	(9.873)
		(6.610)		
2. Cornellà				
	29,4	7,3	4,4	2,2
Total imm.:	54,14%	(26.935)	(6.639)	(4.035)
		(2.056)		
3. Subàrea 3 de l'Area Metropolitana :				
Molins de Rei	16,9	2,7	3,2	3,9
Pallejà	29,1	2,3	4,5	1,7
el Papiol	21,0	1,8	3,2	3,7
Sant Feliu	24,5	4,9	4,9	2,2
Sant Joan	31,7	7,2	3,8	1,6
Sant Coloma	9,9	3,1	1,5	2,5
Sant Vicenç	29,9	4,2	3,4	2,0
Total immi.:	25,65	4,68	3,96	2,3
	44,70 (50.620)	(29.049)	(5.300)	(4.487)
		(2.636)		

Es evident, doncs, que la major part de la immigració és d'origen andalús: 116.144 damunt el total de 214.613 immigrants residents a les poblacions esmentades (el 54%), Cornellà a part. El segon grup en importància és l'extremený, amb 26.314 (el 12%), i el tercer el de Castella la Nova, amb 18.395 (el 9%).

Finalment, abans de passar a l'apartat sobre la llengua, podríem mirar els anys que fa que viuen a Catalunya els immigrants del Baix Llobregat:

Taula 7. Distribució de persones nascudes fora de Catalunya segons any d'arribada, per municipis.

municipi	1971-81	1961-70	1951-60	abans de 1950
Cornellà	22%	52%	17%	8%
Sant Joan	26%	52%	17%	6%
Viladecans	26%	51%	15%	8%
el Prat	29%	45%	15%	12%
Sant Boi	22%	46%	21%	10%
Castelldefels	35%	40%	15%	9%
Sant Feliu	26%	48%	16,5%	10,5%
Gavà	23,5%	40,5%	22,5%	13%
Sant Vicenç dels H	24,5%	49%	18%	8%
Molins de Rei	22%	36%	22,5%	19%

Es veu clarament com Molins, Gavà i el Prat tenen més proporció dels immigrants d'abans de 1950, com la immigració dels anys 60 és particularment i intensa a Cornellà, Sant Joan i Viladecans, i com Castelldefels i el Prat són els principals protagonistes (proporcionalment parlant) a partir de l'any 1971.

Coneixements de català de la població del Baix Llobregat.

En primer lloc, hem de mirar de definir la distribució de les persones d'origen cultural català. Partim de les dades del Padró de 1975, referents a la llengua declarada com a "familiar":

Taula 8. Nombre de persones que tenen el català com a llengua familiar, i proporció damunt la població total, per municipis.

municipi	nombre de persones amb el català com a llengua familiar	% damunt total de municipi
-----	-----	-----
Viladecans	6.212	17,5
Cornellà	16.050	18,5
Sant Joan	4.149	18,5
Sant Boi	13.153	21,5
el Prat de Llob.	11.135	22,5
Sant Vicenç	4.231	23
Castelldefels	5.278	26,5
Gavà	8.534	28,5
Sant Feliu	9.619	29
Pallejà	1.558	31
el Papiol	888	31
Molins de Rei	10.811	55
Santa Coloma de Cer.	1.346	65

font: Consorci 1980

No és casualitat que aquestes xifres tinguin molt a veure amb les xifres corresponents a les poblacions totals d'aquests municipis a l'entorn de l'any 1950 (vegeu taula 3).

Les xifres de persones que afirmen que saben parlar el català són superiors, com és natural. Corresponen novament al padró de 1975:

Taula 9. Nombre de persones que saben parlar el català, i proporció damunt la població total, per municipis. (any 1975)

municipis	nombre de persones que saben parlar	% damunt població total del municipi
Viladecans	9.838	28%
Cornellà	23.804	27%
Sant Joan	5.817	26%
Sant Boi	19.514	31%
el Prat	15.826	32%
Sant Vicenç	5.725	31,5%
Castelldefels	6.474	32%
Gavà	11.240	38%
Sant Feliu	12.826	39%
Pallejà	2.084	40%
el Papiol	1.249	43%
Sant Climent	1.138	58,5%
Molins de Rei	11.507	58,5%
Santa Coloma de Cer.	1.541	75%

font: Consorci (1980), i elaboració pròpia.

Aquestes dades daten, evidentment, del final del franquisme, i del darrer any de forta immigració: el 1975. Desgraciadament, no hi ha dades més recents, ni més fiables, sobre el coneixement actiu del català a nivell del Baix Llobregat. El que sí que hi ha són dades de comprensió, referents tant a 1975 com a 1981, les quals ens permeten d'estudiar l'evolució durant l'època citada.

Taula 10. Nombre de persones que entenen el català, 1975-1981, per municipis.

	1975	1981	canvi abs.	canvi real
	-----	-----	-----	-----
Cornellà	44.924	51.535	6.611	+15%
Gavà	18.545	22.330	3.785	+22%
Molins de Rei	16.308	15.672	-636	-4%
Pallejà	3.130	4.109	.979	+31%
el Papiol	1.929	2.658	.729	+37%
el Prat	26.796	37.252	10.456	+39%
Sant Boi	33.328	44.553	11.225	+33%
Sant Feliu	20.222	26.741	6.519	+32%
Sant Joan	10.142	13.288	3.146	+31%
Sant Vicenç	8.488	11.308	2.820	+33%
Santa Coloma de Cer.	1.823	2.287	.464	+25%
Viladecans	16.941	22.218	5.277	+31%
	-----	-----	-----	-----
	202.576	253.951	51.375	+25%

Font: Consorci (1980) i Corp. Metro. (1982)

Si tenim present que a tota la comarca el nombre de persones que entenia el català, l'any 1975, era 264.430, podem estimar en unes 318.500 les persones que l'entenien l'any 1981. Aquestes xifres equivalen al 55% de la població de la comarca, l'any 1975, i al 61%, l'any 1981.

Aquest augment considerable correspon a l'augment general de la població de la comarca. No hi ha una disminució important del nombre de persones que encara diuen que no entenen el català, fora de Cornellà, Molins i Sant Feliu.

Taula 11. Nombre de persones que no entenen el català, 1975-1981, per municipis.

	1975	1981	canvi abs.	canvi real
	-----	-----	-----	-----
Cornellà	43.867	40.027	-3.840	-9%
Gavà	10.980	11.295	315	+3%
Molins de Rei	3.175	2.635	-460	-14%
Pallejà	1.888	1.619	-269	-14%
el Papiol	809	529	-280	-35%
el Prat	23.057	23.167	110	0%
Sant Boi	28.831	28.373	-458	-2%
Sant Feliu	12.791	11.262	-1.529	-12%
Sant Joan	11.994	12.020	26	0%
Sant Vicenç	9.475	8.873	-602	-6%
Santa Coloma de Cer.	231	232	1	0%
Viladecans	18.047	21.139	3.092	+17%
	-----	-----	-----	-----
	166.115	162.152	-3.963	-2%

El nombre total de persones que no enteníen el català, l'any 1975, era 187.358 a tota la comarca. Podem estimar, doncs, en 183.000 la xifra corresponent a 1981.

Interessarà saber aquestes xifres quina proporció representen damunt el total d'immigrants de cada municipi.

Taula 12. Percentatge dels immigrants que entenen el català, per municipi. (1981)

Sant Joan Despí	43,7
Viladecans	44,9
Sant Vicenç	46,2
Cornellà	48,0
Sant Boi	53,6
Castelldefels	54,9
el Prat	55,1
Gavà	58,5
Pallejà	62,5
Sant Feliu	63,6
Molins de Rei	73,2
el Papiol	74,4
Santa Coloma de Cer.	79,7
Sant Climent	89,9

font: Corp. Metropolitana de Barcelona (1982)

Com podíem preveure, l'aprenentatge passiu del català, per part dels immigrants, és molt baix als municipis on la immigració és més forta, i on el contacte amb la llengua catalana a nivell social és menys freqüent.

Què podem dir de les 183.000 persones, aproximadament, que no tenen no tan sols un coneixement passiu de la llengua catalana del país on viuen? Com a primera hipòtesi podem suposar que són els darrers immigrants arribats a Catalunya.

Si mirem el conjunt de la Subàrea 1 de la Corporació, és a dir, Castelldefels, Gavà, el Prat, Sant Boi, Sant Climent i Viladecans, ens trobem amb el següent:

Taula 13. Distribució de persones per comprensió del català, per any d'arribada a Catalunya (Subàrea 1).(1981).

Període d'arribada a Catalunya -----	persones que entenent el català		persones que no entenen el català		% d'incom- prensió del català per període
	nombre	%	nombre	%	
1976-81	3.129	(2,2%)	6.348	(6,8%)	67,0
1971-75	7.959	(5,5%)	13.849	(14,8%)	63,5
1966-70	11.718	(8,2%)	13.575	(14,5%)	53,7
1961-65	15.754	(11,0%)	12.917	(13,8%)	41,1
1950-60	15.318	(10,7%)	6.108	(6,5%)	28,5
1941-50	4.464	(3,8%)	1.253	(1,3%)	18,7
sempre viscut viscut a Catalunya	78.213	(54,5%)	38.686	(41,3%)	23,11
Total	143.434	(100%)	93.670	(100%)	39,5

font: Corp. Metropolitana de Barcelona (1982)

Veiem, doncs, que més de 44% dels qui no entenen el català hi ha viscut sempre, i que el 49,9% ha viscut a Catalunya menys de vint anys.

Vegem ara la situació a la Subàrea 3 (Molins, Pallejà, el Papiol, Sant Feliu, Sant Joan, Santa Coloma i Sant Vicenç).

Taula 14. Distribució de persones que no entenen el català, per any d'arribada a Catalunya (Subàrea 3).(1981).

Període d'arribada a Catalunya	persones que no entenen el català		% d'incom- prensió del català per època
	nombre	%	
1975-81	1.863	(62,7)	62,7
1971-75	6.016	(16,2)	60,2
1966-70	5.927	(15,9)	52,0
1961-65	5.632	(15,2)	42,6
1951-60	2.331	(6,3)	23,9
1941-50	331	(0,9)	10,5
sempre viscut a Catalunya	14.870	(40,0)	27,7
Total	37.170	(100)	32,8

font: Corp. Metropolitana de Barcelona (1982)

Altres cop, la proporció del total de persones que no entenen el català que ha nascut a Catalunya és molt elevada (el 40%), i gairebé la totalitat de la resta ha viscut a Catalunya menys de vint anys (el 52,33%).

El que és alarmant d'aquestes xifres és la baixa proporció de comprensió del català entre els arribats en els darrers anys, que sembla indicar un grau molt baix d'integració.

Taula 15. Comprensió del català per part dels arribats a Catalunya entre 1971 i 1981, per municipis.

Municipi	1975-81	1971-75	Municipi	1975-81	1971-75
-----	-----	-----	-----	-----	-----
1.Viladecans	25%	27%	8.Sant Feliu	39%	45%
2.Cornellà	26%	33%	9.Castelldefels	41%	46%
3.Sant Joan	27%	31%	10.Pallejà	42%	46%
4.el Prat	28%	36%	11.Santa Coloma	48%	68%
5.Sant Vicenç	30%	29%	12.Molins de Rei	49%	57%
6.Sant Boi	33%	37%	13.el Papiol	62%	65%
7.Gavà	39%	42%	14.Sant Climent	74%	87%

font: Corp. Metropolitana de Barcelona (1982)

Trobem, per altra banda, que el coneixement passiu del català varia molt segons el lloc de naixement de l'immigrat, segons el Padró, com veurem a continuació:

Taula 16. % comprensió del català entre immigrants de diferent origen, a les subàrees 1 i 3 de l'Àrea Metropolitana, i a Barcelona-ciutat.

	Subàrea 1		Subàrea 3	
	% comp.	Pob.total	% comp.	Pob.total
Extremadura	43,1%	14.375	41,8%	5.300
Andalusia	48,1%	60.160	51,9%	29.049
Cast. Nova	52,9%	9.873	60,2%	4.487
Múrcia	68,5%	6.610	76,8%	2.636
Aragó	78,3%	5.482	83,3%	2.285
	-----	-----	-----	-----
Total immi.:	53,3%	114.418	56,9%	50.620
	Barcelona			
	% comp. Pob.total			
Extremadura	60,1%	29.378		
Andalusia	66,1%	170.680		
Cast. Nova	73,6%	52.819		
Múrcia	82,1%	39.973		
Aragó	86,3%	77.957		

Hi ha doncs notables diferències, de més de 35% en alguns casos. Sembla que són degudes sobretot a les diferents èpoques d'arribada a Catalunya del gruix de cada grup: els darrers en arribar són extremenys i andalusos, i els primers, ja radicats a Catalunya de fa decennis, són murcians i aragonesos.

L'enquesta d'actituds i usos.

L'intent més aprofundit de conèixer la situació i les actituds lingüístiques actuals de la població de Catalunya, per mètodes científics, ha estat un estudi realitzat per la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.

L'estudi va ser realitzat durant el mes d'octubre de 1983, mitjançant enquestes fetes a 1.005 persones amb edats entre els quinze i els seixanta anys, residents a l'àrea compresa dins una línia que uneix les poblacions de Vilanova i la Geltrú, Vilafranca del Penedès, Sant Sadurní d'Anoia, Terrassa, Sabadell, Paret del Vallès i Mataró. Aquesta àrea inclou la ciutat de Barcelona i tot el cinturó industrial, i per tant el Baix Llobregat també, i la seva població representa dos terços del total de Catalunya, i una fracció encara molt superior de la població d'origen no català.

La mostra té una composició representativa quant a sexe, edat (entre 15 i 60 anys), activitat, lloc de naixement i nivell d'estudis, i estudia una varietat d'aspectes de la problemàtica lingüística de la mostra, i sobretot, les actituds de la mostra enfront de l'ensenyament del català als adults.

Un 43% de la mostra indica que la seva llengua habitual és la catalana, la qual cosa ens pot fer suposar que la xifra global per a tot Catalunya deu ser a l'entorn del 55-58%.

Una proporció molt superior de la mostra indica que entén bé o força bé el català: només un 13% té problemes de comprensió del català, i aquesta xifra contrasta molt favorablement amb les dades del Padró, indicant-nos que, en efecte, una gran part dels que consten al padró com a persones que no entenen el català són menors de 15 anys i fills de famílies castellanoparlants: és a dir, persones que durant el procés d'escolarització aprendran el català.

Una primera anàlisi ens permet d'afirmar que les actituds lingüístiques de tota la població d'aquesta zona són, en general, força favorables. Comentaré només una petita mostra de les dades obtingudes, a fi de justificar aquesta valoració positiva.

Una majoria molt notable de persones afirmar estar "totalment d'acord" amb la frase següent: "M'agradaria poder parlar i escriure correctament el català, que és una llengua que m'agrada". La xifra global de suport total és el 77%, xifra que representa la suma del suport de castellanoparlants (70%) i de catalanoparlants (87%). Comptant-hi també els qui indiquen el seu acord matisat ("Més d'acord que en desacord") hom arriba a un nivell d'acceptació global de més del 88%. Només el 6,1% dels castellanoparlants enquestats estan "totalment en desacord" amb la frase.

Més de 74% dels enquestats dona el seu suport total a l'afirmació "Aprendre català és un dret de tots els qui viuen i treballen a Catalunya". El 94% dels catalanoparlants enquestats donen el seu suport total i/o matisat a l'afirmació, i el 86% dels castellanoparlants.

Un punt d'interès especial ha estat l'estudi de la reacció de la població no catalanoparlant a l'ús oral del català per part dels seus interlocutors. Com se sap, molts especialistes consideren que el gran motor de la normalització lingüística ha de venir a través de l'assumpció (o més ben dit, la recuperació) d'hàbits de conducta lingüístics normals per part de la població autòctona, en els seus contactes amb persones residents a Catalunya però que prefereixen (pels motius que siguin) de no parlar en català.

Doncs bé, les respostes dels enquestats no catalanoparlants a la frase "Si vostè s'adreça a algú en castellà i li contesta en català, vostè pensa que..." són molt favorables. 74 de cada cent enquestats (no catalanoparlants, recordem-ho) afirmen que això "és un fet normal i no hi dóna importància". Encara hi ha un 6% que considera que "l'ajuden a aprendre el català". Només el 14% dóna la resposta clàssica, adobada pel centralisme en general i, d'una manera notòria, pel franquisme: "Aquesta persona demostra mala educació".

Igualment encoratjadores són les respostes a la pregunta següent: "Si vostè s'adreça a algú en castellà i li contesta en català, vostè que fa?" Una enorme majoria demostra actituds clarament integradores: intenten entendre'l en el 52% dels casos, i continuen en català en un 26% dels casos. Un 4,4% indica que continua en castellà, i menys del 16% dels enquestats no catalanoparlants diuen que demanen que el seu interlocutor li parli en castellà (sigui per incomprensió o per un rebuig del català). Només 4 de 565 persones (un 0,7% del total) indiquen que refusen la comunicació.

La xifra dels castellanoparlants que diuen que en aquesta situació parlen (o parlarien) en català, (el 26%) és més elevada entre els joves (de 15 a 30 anys), on arriba al 32%. Ambdues xifres són indicacions de la integració lingüística d'aquests sectors de la població, i coincideixen força amb els resultats d'altres estudis. I aquesta xifra continuarà augmentant progressivament amb la incorporació de desenes de milers d'adults als cursos de català per a no catalanoparlants, la introducció del català a tots els nivells de l'ensenyament preescolar, primari i mitjà i, previsiblement, gràcies a l'àmplia difusió pels mitjans de comunicació del curs multimèdia, que es troba en fase avançada de realització.

Encara s'ha estudiat un altre aspecte de les relacions orals entre els qui saben el català i els qui no. En resposta a la qüestió següent: "En una reunió on hi ha alguna persona que no parla català, vostè pensa que...", la majoria de les respostes són clarament favorables a la normalització lingüística. "Qui no parla català ha de fer un esforç per poder seguir la conversa en català" és l'opció més abonada per part de la mostra en conjunt (el 32% l'escolleix). També són favorables les opcions "Cadascú ha de parlar la seva llengua pròpia" (21%) i "Cadascú ha de parlar la llengua que vulgui" (15%). L'única opció contrària és abonada per només el 25% de la mostra (xifra que arriba al 31% en el cas dels enquestats que no tenen el català com a llengua pròpia): "Tothom hauria de parlar en castellà".

També veiem que, en resposta a l'ítem que demana el grau de necessitat d'aprendre el català, els enquestats que no tenen el català com a llengua pròpia donen respostes molt favorables. El 49% diu que aprendre el català és molt necessari, i el 30% que és bastant necessari. Només el 7% de la mostra considera que no és gens necessari.

Amb tot això, no seria honest de donar la impressió que no hi ha cap problema a nivell de les actituds lingüístiques de la població d'aquesta zona de Catalunya, geogràficament petita, però demogràficament molt important. Com era de preveure, per exemple, encara abunda la idea que "l'ensenyament del català és una imposició".

El 20% de la mostra total hi esta totalment d'acord, i un altre 20% hi està més d'acord que en desacord. Aquestes xifres, sumades, són una mica més altes entre els qui no parlen habitualment el català (46%) que entre els catalanoparlants (33%). Tanmateix, la frase és rebutjada per 47% dels catalanoparlants i per 33% dels que no parlen català habitualment. Creiem que la superació d'aquestes actituds, clarament derivades de l'intent franquista d'arraconar el català, s'aconseguirà mitjançant l'assumpció total de la presència normal del català al sistema educatiu.

Justament aquest tema és motiu d'una altra pregunta a l'enquesta: "Preferiria vosté que la llengua d'ensenyament dels seus fills fos majoritàriament el català o el castellà?". L'opció catalana és triada per 26% de la mostra (43% dels catalanoparlants, i 13% dels qui no el tenen com a llengua pròpia). Les opcions bilingües són triades per 54% de la mostra (46% dels catalanoparlants i 60% dels qui no tenen el català com a llengua pròpia).

En conjunt, doncs, aquesta enquesta ens dóna una visió d'actituds lingüístiques que justifica l'opinió que ja en teníem: no hi ha conflictes per motius lingüístics, no hi ha una situació d'enfrontament, no predominen les actituds contràries a la normalització lingüística.

Perspectives d'ús del català.

Podem concloure diverses coses a la vista dels resultats exposats. La primera i potser més important és la manca d'un cos de recerca important, sobre aquesta qüestió. Són molt urgents més treballs de caire sociològic i antropològic sobre els processos d'integració lingüístic i cultural de la població d'origen immigrant, la qual cosa és sens dubte el repte més important que té Catalunya en aquests moments històrics. Diversos sociòlegs han fet treballs de gran importància en aquest terreny (en Jaume Botey i na Carlota Solé, per exemple), però encara no podem dir amb seguretat quins són els factors principals que fan que una persona s'integri perfectament, i que el seu germà no.

En segon lloc, cal que hi hagi un qüestionari d'actituds lingüístiques ben dissenyat, i que sigui administrat a diverses mostres de la població.

En tercer lloc, cal destacar l'impacte enorme de la immigració en la població estudiada. Això fa que els nivells inicials de coneixement del català i els dels seu ús siguin molt baixos en aquesta zona, i que el camí per recórrer és molt llarg.

Cal comentar que el percentatge de persones que afirma no entendre el català, als padrons, ha baixat d'una manera clara entre l'any 1975 (el darrer de forta immigració, segurament) i l'any 1981, i que una bona proporció dels qui afirmen no entendre el català són fills menors de persones d'origen no català, al llarg de l'educació dels quals l'aprendran. Cal tenir present que el padró de l'any 1981 es va fer quan l'ensenyament del català a les escoles del cinturó de Barcelona encara no havia arribat arreu, i quan el procés de normalització lingüística impulsada des de les institucions públiques gairebé no havia tingut temps d'iniciar-se fora d'aquest àmbit concret. Així doncs, podem suposar que el proper padró ens donarà xifres molt més encoratjadores, quant al coneixement del català per part de la població.

Simultàniament cal insistir sobre un altre factor, poc estudiat per cert pels psicòlegs socials: l'abandó de l'ús del català, per part dels qui l'empren habitualment, davant de qualsevol circumstància que pugui suposar un problema. Això afecta l'ús del català en totes les gestions oficials (notarials, administratives, comercials, policials, etc.), i també en els àmbits socials, i frena lògicament el contacte del no catalanoparlant amb la llengua catalana. Irònicament, els nostres estudis indiquen que no hi un rebuig generalitzat de l'ús del català entre els no catalanoparlants, sinó més aviat el contrari. Aquest fet cal que sigui conegut de tothom, a fi d'accelerar la normalització social de la llengua.

Es absolutament clara la relació entre l'aprenentatge (ni que sigui passiu) del català i el contacte social amb la llengua. Com hem vist, la proporció de persones nascudes fora de Catalunya que entén el català té una relació estadística fortíssima amb la taxa d'autòctons dintre el municipi en qüestió. En un municipi de relativament poca immigració com Molins de Rei, la proporció és de 73%; en canvi, aquesta proporció baixa fins a 43 o 44% en casos com Sant Joan Despí o Viladecans.

Finalment, cal comentar que la recuperació del català és un procés que requereix un esforç realment col·lectiu. El catalanoparlant que abandona el català (per llegir el diari, escoltar la ràdio, conversar amb amics o fer una gestió oficial) atempta clarament contra la motivació que ha d'existir entre les persones que no parlen habitualment el català, perquè l'aprenuin. La presència del català a la televisió, a les revistes locals i comarcals, a les ràdios municipals i altres mitjans de comunicació locals, als curtmetratges en català dels cinemes de l'Hospitalet o Sant Boi, als Ajuntaments i altres organismes oficials, i finalment a les escoles d'EGB, als Instituts i a les escoles d'adults, tot això necessàriament ha de contribuir a millorar la situació sociolingüística de Catalunya. I és justament en tots aquests camps on, efectivament, la presència del català ha augmentat de manera espectacular en els darrers anys. Cal confiar que l'ús del català s'estendrà també a àmbits com la publicitat i l'etiquetatge, que tant d'impacte públic tenen, i que fins ara no s'havien incorporat al procés de normalització més que d'una manera molt minoritària.

CICLE DE CONFERÈNCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LES CLASSES SOCIALS

"COMPORTAMENT ELECTORAL A CATALUNYA"

ROSA VIROS

COMPORTAMENT ELECTORAL A CATALUNYA

Rosa Virós i Galtier

Càtedra de Teoria de l'Estat (U.B.)
Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.)•

El títol d'aquesta conferència és "Comportament polític a Catalunya". He de precisar que el tema de la meua exposició serà el comportament electoral a Catalunya, ara; entenent per "ara" l'etapa democràtica que s'enceta formalment amb les eleccions de juny de 1977. Queda pendent, doncs, per més endavant, quan disposem de més dades i més estudis empírics, l'anàlisi d'altres aspectes del comportament polític a Catalunya, com és l'actuació de les elites polítiques i dels partits, així com el contingut dels seus missatges i els diferents tipus de pressió dels ciutadans sobre els governants: es a dir, tot allò que aprofundeix el coneixement de les comunicacions governants-governats i viceversa, ja que només així podrem judicar el grau de salut de la nostra democràcia.

I, ja dintre del camp estricte del comportament electoral, hem de recordar com és aquesta una temàtica enganyadora, ja que enlluerna sovint molts especialistes per la quantitat de sèries numèriques de que hom disposa (sobre tot en els països de llarga tradició democràtica) i que permeten aplicar tècniques quantitatives. El preu a pagar per aquesta aparent facilitat d'"experimentar" és moltes vegades un resultat decebedor, car es tenen les eines, però no les preguntes fonamentals. I

aquest no és un defecte exclusiu del nostre país, sino que més aviat podriem dir que si Deu -es a dir, nosaltres- no hi posa remei, caurem en els mateixos paranys que han congelat la sociologia electoral arreu. Des dels pioners (l'americà TINGSTEN i el francès SIEGFRID, entre altres) s'ha anat avançant molt lentament, i la lluita entre els partidaris de l'anàlisi ecològica, d'una banda, i de les enquestes, de l'altra, ha estat la causa de que no s'hagi arribat a un acord fins fa relativament poc, i, en aquest sentit, crec que cal rendir un record agraït al professor Stein ROKKAN, el qual, des de la Universitat de Bergen i fins a la seva mort, va establir ponts de diàleg i col.laboració entre nordamericans i europeus, assolint una sàbia síntesi de les diferents tendències, fent una lloable esforç per aconseguir bases de dades per a tot Europa, punt de partida ineludible per a l'anàlisi comparada. Una altra cosa positiva va ésser l'intent de trobar l'origen de les escissions o conflictes dintre dels Estats i d'estudiar la dinàmica centre-perifèria en la formació d'aquests (1967 i 1973).

Però, com enfocarem l'anàlisi del comportament electoral a Catalunya? Metodològicament, potser fora interessant formular primer una serie de preguntes que crec que estic en condicions de contestar:

I.- Anàlisi ecològica:

- 1.- - Catalunya, és electoralment homogenia?
- Podem definir uns espais geogràfics-polítics relativament estables?
- Quins són els factors polítics que expliquen en part la variabilitat del comportament electoral?

- Ocupen els partits polítics el mateix espai polític en les diferents àrees geogràfiques?
- 2.-
- Es l'estructura demogràfica i socio-econòmica un condicionant de la tendència política?
  - Hi ha un mateix comportament en els diferents tipus de consultes?

II.- Anàlisi de l'electorat:

- 1.- La classe amb la qual l'elector s'identifica, està lligada estretament amb la tria partidista?
- 2.- El rerefons de la dimensió Dreta-Esquerra és predominantment econòmic o ideològic?
  - La tradició familiar pesa en les grans tendències electorals?
  - La religió té una influència significativa en la decisió electoral?
  - Hi ha coherència entre actituds, ideologies i comportament polític?
- 3.- La identitat nacional i l'espai Dreta-Esquerra. Pot l'anomia produïda per un procés conflictiu d'identificació nacional restar significació a la dimensió Dreta-Esquerra?
- 4.- Són relativament estables les decisions de l'electorat? Les trajectòries de vot són molt "accidentades"? Podem parlar de maduresa de l'electorat? Quin és el pes del franquisme?
- 5.- Hi ha algun camí per aprofundir els estudis de comportament electoral?

Dividim, de fet, les nostres preguntes en dos grans apartats. En el primer tractem d'aquelles qüestions que fan referència a les grans tendències de vot de les diferents àrees geogràfiques de Catalunya. Els nostres subjectes són, segons els casos, municipis o comarques i, fins i tot, seccions electorals. Aquesta anàlisi geogràfico-ecològica pretén quelcom

més que localitzar uns comportaments electorals en uns territoris i, a partir d'això, buscar "determinismes" més o menys fàcils: pretén veure en la geografia electoral la concreció de l'espai polític. La geografia del vot ens mostrarà els avenços, retrocessos i estabilitzacions dels conflictes socials que divideixen la nostra societat.

En el segon apartat analitzem les característiques dels electors i veiem fins a quin punt la ideologia, la classe i el lloc de residència condicionen la opció electoral.

I.- ANÀLISI ECOLÒGICA

1.- Desigualtats geogràfico-electoral

a) Quant a l'abstenció, el 1977 distingim ja perfectament dues Catalunyaes: la de la costa i les comarques gironines i la Catalunya interior.

La primera és la Catalunya participativa; la segona, l'abstencionista. El 1979 és el punt més baix de la participació a Catalunya. El Referendum de l'Estatut i les eleccions del Parlament ens mostren unes variacions significatives respecte a l'abstenció. A la costa i als cinturons industrials, fins aleshores molt mobilitzats políticament, augmenta fortament l'abstenció, la qual cosa perjudica principalment a les forces d'esquerra i, en especial, al P.S.C., ja que condueix a que CiU li arrabassi l'hegemonia.

A les legislatives de 1982 augmenta molt la participació electoral, que afavoreix al P.S.C. El 1983, malgrat que ja és conegut que les eleccions locals desperten menys interès entre l'electorat (que en el nostre cas podriem explicar per la tradició de l'Estat unitari, fortament centralitzat, en el qual queda molt clar que tot es decideix a Madrid), es manté força la mobilització de les legislatives i els mapes ens mostren per primera vegada una certa homogeneïtzació de l'abstenció i, per tant, una mobilització significativa en terres tradicionalment abstencionistes, apàtiques i caciquils, com són les de Lleida i sud de Tarragona.

b) Quant a l'espai polític de la dreta, des del 1977 i fins a 1979, es dona una lluita entre CiU y U.C.D. per l'hegemonia, guanyant una o altra força política segons les distintes àrees.

A Girona, C.D.C. es majoritaria, mentre que a Lleida i Tarragona ho és U.C.D. Aliança Popular, que no ha pogut constituir-se en hereva de les xarxes franquistes de poder polític (que s'inclinen per posar-se a les ordres del nou govern), resta enquistada en l'eix central de Catalunya, constituït per les terres més pobres.

El 1979, en les primeres eleccions locals per a la constitució dels Ajuntaments democràtics, es dona un canvi significatiu tot inclinar^{nr}-se moltes forces vives locals cap a CiU. El procés que culminarà amb la total desaparició de l'U.C.D. a Espanya i Catalunya comença ja el mes d'abril de 1979, i CiU no solament torna a recuperar els vots que el pànic a l'alternativa de poder presentada pels socialistes havia inclinat cap a l'U.C.D. el mes de març, sino que amplia el seu feu tradicional (triangle Cerdanya-Alt Camp-Empordà) començant a fer forat en terres de Tarragona i Lleida, atraient vot U.C.D.

Sembla que, a partir de l'aprovació de la Constitució de 1978, les elites locals comprenen que la lluita pel poder polític real tindrà lloc a Catalunya i que guanyar a Catalunya unes legislatives té una transcendència pràctica limitada, com varen comprovar durament els socialistes el 1977. A partir de la Constitució i l'Estatut d'Autonomia, el Govern i el Parlament de Catalunya tenen autèntic poder polític. I a aquesta realitat comencen a respondre les elites locals l'abril de 1979, les quals, directa o indirectament (a través de candida-

tures independents) es mouen en l'arc política de Convergència. Si s'hagués analitzat a fons el mapa polític del poder local el 79, els resultats de l'abril del 80 no haurien sorprès tant.

El 1980, CiU es ja el partit hegemònic de la dreta i l'U.C.D. comença la seva davallada. Davant l'inhibició d'una part de l'electorat d'esquerreres, el qual, tot a l'inrevés de les elites, no ha sabut copsar el que s'està jugant, CiU guanya les eleccions, assoleix la minoria majoritària al Parlament i logra formar govern.

El 1982, la lluita plantejada ja el 1979 per la alternativa de poder es resol a favor dels socialistes, desfeta ja l'U.C.D. i liderant A.P. les forces més conservadores de l'Estat. CiU continua absorbint l'antic electorat U.C.D. i es manté malgrat la forta onada de vot socialista, si bé no és ja la força més votada.

El 1983, CiU consolida el seu poder local, homogeneitzant la seva força a Catalunya i conseguint substituir l'U.C.D. en gairebé la totalitat d'ajuntaments. Es de notar la penetració a Tarragona, restant-li només contraries les ciutats grans i, en general, l'àrea costanera i els cinturons industrials.

c) Quant a l'espai polític de l'esquerra, el P.S.C. i el P.S.U.C. lluiten pel mateix electorat i, de 1977 a 1983, hi han successives remodelacions dintre d'aquest espai, en el qual el P.S.U.C. mantenia una estabilitat molt gran fins el 1982, on resulta englutit en bona part pels socialistes; la qual cosa es compatible amb la seva consolidació en alguns Ajuntaments en les darreres eleccions locals.

L'analisi de LINZ, en les postrimeries del franquisme, tot intentant una extrapolació entre l'Italia post-mussoliniana i l'Espanya post-franquista, fracassa també per l'esquerra, perquè si, a la dreta, la Democràcia Cristiana no assoleix capacitat aglutinadora, a l'esquerra, és el socialista i no pas el comunista el partit hegemònic.

La volatilitat del vot socialista es deguda a l'abstenció, que augmenta en les eleccions locals i autonòmiques, en les quals l'electorat menys culte i menys integrat no se sent prou motivat, totalment aliè a la realitat de la descentralització del poder polític.

E.R.C. assoleix els màxims resultats a les autonòmiques de 1980, si bé, a partir d'ací, la seva política parlamentària, completament vicària de CiU, l'invalida com a opció veritable d'esquerres. El 1982/83 davalla molt i sembla cada vegada més difícil que pugui disputar un espai als socialistes del P.S.C.

El nacionalisme radical d'esquerres (BEAN, NE) té una presència purament testimonial.

Els feus de l'esquerra són les capitals grans i els seus cinturons industrials; en general, la Catalunya costanera.

2.- Principals factors político-electorals i la seva relació amb l'estructura demogràfica i socio-econòmica

A través d'anàlisis factorials hem esbrinat quins eren els factors que explicaven la variabilitat del comportament electoral a Catalunya. El factor amb més poder explicatiu és el de DRETA-ESQUERRA, que està associat amb intensitat diversa segons les zones a l'eix

RURALITAT- URBANITZACIO. Un segon factor important és^{el} que podem anomenar de CALANISME HISTORIC, factor de connotacions ideològiques molt clares que, dintre de l'espai polític conservador, separava fins el 1979, zones favorables al partit del govern UCD d'altres on hi predomina PDC/CIU.

L'index d'urbanització és revela com a molt important i així en els municipis amb pocs habitants hi acostumen a triomfar les opcions més conservadores. El 1977 hi guanyen AP, UCDCG, CIU i sobre tot UCD mentre que l'1 de març de 1979 s'inicia una tendència confirmada en les municipals de 1979 i en les de 1983, de substitució progressiva en molts pobles de UCD per CIU. En els municipis intermedis la màxima competitivitat es dona entre CIU i socialistes mentre en les grans ciutats son socialistes i comunistes els que competeixen amb CIU. En les capitals de província on el sector terciari té força importància és on UCD obtenia millors resultats però a partir de 1980 el seu electorat es reparteix entre CIU i AP.

Si comparem anàlisis factorials realitzats per a les diferents consultes, haurem de convenir en la relativa estabilitat dels factors polítics i de la situació de les comarques respecte d'aquests. Els avenços i retrocessos de les principals opcions polítiques afecten tot el Principat si bé amb diferent intensitat segons les zones.

El 1979 es manté com a més important l'eix Esquerra-Dreta i perd força el de Catalanisme històric ja que en aquestes eleccions predomina la polarització partit del govern-alternativa socialista, desplaçant-se cap a UCD comarques de l'espai de CIU. En les eleccions del Parlament, dintre de la permanència de les línies profundes, trobem algunes modificacions, la més important de les quals fa referència al factor de catalanisme històric d de catalanitat tradicional conservadora que adquireix en aquesta consulta un major poder explicatiu de la variació total del comportament electoral. Aquest factor discrimina àrees amb forta incidència de partits exclusivament nacionals -CIU i ERC-, sense connexió formal amb partits d'àmbit estatal, d'altres àrees

on hi fan millors resultats PSC, PSUC i CC-UCD. A les eleccions del Parlament el factor de catalanisme històric no oposa ja CIU a UCD sinó a l'abstenció. Aquest factor ordena, doncs, les comarques de major a menor participació política, éssent les comarques amb predomini de CIU - situades en el triangle interior que ja hem esmentat abans-, les més mobilitzades políticament.

Segons l'estudi de 1980 podem establir una tipologia de municipis que seguidament adjuntem.

Si com ja hem demostrat el comportament electoral no és pas idèntic a tot Catalunya, no tindrem més remei que realitzar estudis específics per cada un dels quatre grups i així podrem descobrir factors específics, si hi són, i quedarà ben confirmat que no podem parlar d'una estructura electoral a Catalunya sino de diverses estructures electorals. Veurem també com és divers el lloc que dintre de l'escala política tenen les diverses candidatures i que si, per exemple, CIU ocupa una situació dretana a la CMB, compleix un paper de centre progressiu a diverses àrees lleidatanes en front de UCD, AP.

Si volem descobrir la relació entre estructures electorals i estructures demogràfiques i socio-econòmiques heurem de fer l'anàlisi per les diferents àrees geogràfiques o pels diferents grups ja definits. Descobrirem així diversos models explicatius del vot.

La plasmació en un mapa dels residus de les regressions múltiples realitzades, ens confirmen que en el triangle - Cerdanya-Alt Camp-Empordà- on CIU es hegemònica, no hi ha relació ^{significativa} entre estructura socio-econòmica i comportament electoral.

Anàlisis de correlació canònica per midir el grau d'associació entre estructures polítiques i socio-econòmiques per a les 4 circumscripcions ens confirmen que el grau màxim d'associació es dona a Barcelona i el mínim a Lleida i Girona.

Si volessim dissenyar un model predictiu del comportament electoral, escolliríem els indicadors següents:

Àrea Geogràfica (Barcelona ciutat, Àrea Metropolitana de B., Triangle central d'hegemonia CIU)

Dades del municipi de residència

Habitants del municipi

Resultats del Front d'Esquerres el 1936

A aquestes variables ecològiques hi hauríem d'afegir variables individuals

Dades personals de l'elector.

Professió

Llengua parlada habitualment

Pràctica religiosa

II.- FACTORS INDIVIDUALS QUE CONDICIONEN EL VOT

Si de l'anàlisi ecològica hem deduït quines són les estructures de vot en les diferents àrees geogràfiques, els factors polítics que determinen aquestes estructures i el grau d'associació entre estructura material i comportament electoral, de l'anàlisi de l'electorat mitjançant enquestes i qüestionaris en deduirem quines són les variables individuals que condicionen la decisió personal de vot. Aquests factors coincidiran lògicament, en part, amb les principals dimensions

significatives que hem trobat a partir de l'anàlisi ecològica, però la definició de l'espai polític vindrà complementada per noves dimensions, que són difícils de quantificar a nivell ecològic. ^{com} ara són les actituds i ideologies.

En estudis capdavanters de LIPSET (1960) i ALFORD (1967), entre altres, i els més recents de BUDGE, CREWE, FARLIE (1976) i LIJPHART (1980), ens assenyalen la religió, la classe, la regió, l'etnia o el llenguatge com a factors que determinen en última instància l'opció de vot, predominant un o altre factor segons els diferents països.

Els factors que expliquen la variabilitat del comportament electoral a nivell individual són un reflexe de les escissions o conflictes de cada societat, en el ben entès de que moltes vegades el conflicte ja no existeix, però en resta l'empremta en la memòria col·lectiva i, aleshores, aquest conflicte és absolutament real encara que la seva gènesi estigui molt allunyada en el temps i respongui només en part a una problemàtica actual. Les ideologies perduren en el temps i les mentalitats cristallitzades, a través principalment dels processos de socialització primària, són difícils de canviar.

Abans d'examinar fins a quin punt la classe, la regió, la religió i les vivències generacionals produeixen un impacte en el comportament electoral, serà bo recordar, com fan SANI, GUNTHER i SHABAD (1981), que són els líders polítics el que decideixen potenciar o reduir la tensió al voltant dels "clea-